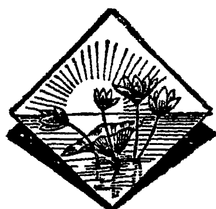
విషవైద్యము.

గ్రంథకర్త

భారతీతీర్థోపాధ్యాయ

ధవళేశ్వరపు సోమలింగాచార్యులుగారు



పబ్లిషర్సు

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

రాజమండ్రి

వెల రు 0—12—0

ఆంధ్రనాటకములు

	రూ	అ
బళ్ళారి ధర్మవరం గోపాలాచార్యులుగారి		
రామదాసు	1	8
బళ్ళారి కె. బాలసరస్వతిగారి		
భక్తతుకారామ్	1	8
గురజాడ అప్పారావుగారి		
కన్యాశుల్కము	2	0
బళ్ళారి పండిత కె. సుబ్రహ్మణ్యంగారి		
కృష్ణలీల	1	8
అపకీర్తి	1	8
భక్తకుచేల	1	8
కేవాడు శౌర్యాగ్ని (చరిత్రాత్మక నాటకము)	1	8
విభీషణ పట్టాభిషేకము అను అంకోదహనము	1	8
ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణము	1	8
మిహిర (పద్మిని)	1	8
ముత్తనేని వెంకట చెన్నకేశవులుగారి		
తులసీదేవి (సతీతులసి)	1	8
చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి		
గయోపాఖ్యానము	1	12
ప్రసన్నయాదవము	1	8
పారిజాతాపహరణము	1	8
చందాల కేశవదాసుగారి		
కనకతార	1	8
విద్వత్కవి మల్లాది అచ్యుతరామశాస్త్రిగారి		
ఒక్కబాయి(అసలుస్టేజినాటకం)	1	8
శ్రీరాముల సచ్చిదానందశాస్త్రిగారి		
సావిత్రి	1	8

	రూ	అ
కీ. శే. కొల్లూరి నారాయణరావుగారి		
వరవిక్రయము	1	8
పద్మవ్యూహము	1	8
చిత్రాభ్యుదయం (సారంగధర)	1	8
బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతకవిగారి		
సత్యహరిశ్చంద్రీయము	1	12
మాదాపురం అప్పారావు పట్నాయక్‌గారి		
[illegible]	1	8
శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి		
బొబ్బిలియుద్ధము	1	8
విష్ణుభట్ల సుబ్రహ్మణ్యంగారి		
సారంగధర	1	8
కాజ రాధాకృష్ణశాస్త్రిగారి		
జన్మభూమి	1	8
అమరజ్యోతి	1	8
మాధవశర్మ	1	8
ఝాన్సీరాణీ	1	8
వేదాంత కవిగారి		
తెనుగుతల్లి	1	8
ఆకలిమంట	1	8
కష్టకాలము	1	8
మహారథి కర్ణ	1	8
విశ్వస్వరాజ్యం	1	8
ఊటుకూరు సత్యనారాయణరావుగారి		
వీరాభిమన్యు	1	8
అనార్కలీ	1	8
ఛత్రపతి శివాజీ	1	8
అహల్య	1	8
ద్రౌపది వస్త్రాపహరణము	1	8

విషవైద్యము



గ్రంథకర్త:

భారతీతీర్థోపాధ్యాయ ధవళేశ్వరపు సోమలింగాచార్యులుగారు



పబ్లిషర్సు:

కొండపల్లి వీరవెంకయ్యా అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

రాజమండ్రి

1955

[వెల రు 0-12-0

అవతారిక

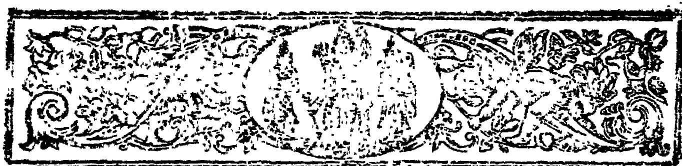
విషకీటకాది స్థావర-జంగమ-కృత్రిమవిషంబుల సాధ్యాసాధ్యములం దెల్పు గ్రంథరాజము, నాంధ్రంబున లేమింజేసి పూర్వులచే సాధింపంబడిన సంస్కృత భాషాగ్రంథములనుండి "విషవైద్యమను" గ్రంథమును సమకూర్చినాడను. ఇందు రోగపూరితంబులగు మానవ శరీరములం దే సంబంధములగు విషపదార్థములు గర్భమునందు జీర్ణించియున్నవో, వాని వివరములను స్పష్టముగా దెల్పుటకీగ్రంథము సాక్ష్యమీయగలదు. విషపదార్థములిందు బొందుపరచుటచే ప్రతి గృహస్థునికిని మిక్కిలి యుపయుక్తమైనది. వైద్యుని సహాయమపేక్షింపకయే యుండదగి యోగంబుల నాచరించి ఆరోగ్య మహాభాగ్యము నందగలరని సంభావించుచున్నాడను.

రాజమహేంద్రవరము
దానవాయపేట
4-1-1935

ఇట్లు
బుధజన విధేయుడు
ధవళేశ్వరపు సోమలింగాచార్యులు

విషయసూచిక





ఓం

శ్రీవిరాట్పురుషాయనమః

విష వైద్యము

1 మంగళాచరణము

శ్లో. వైద్యశాస్త్ర స్థపురుషో! విరాడ్రూప ప్రతిష్ఠితః
విశ్వ! శ్రేయం విశ్వమూలం । విశ్వకర్మమహం భజే.

తా. వైద్యశాస్త్రప్రబోధకుండై యుండు పరమ పురుషుండును విరాట్‌రూపుండును సమస్తమును ప్రతిష్ఠించువాడును మరియు విశ్వమునకు శ్రేయము గూర్చువాడును విశ్వమునకు మూలమైన వాడును అగు విశ్వకర్మభగవానుని నేను నమస్కరించుచున్నాడను.

2 అవతారిక

గ్రంథ సంధాత నీయపూర్వ వైద్యశాస్త్రానుసారంబుగ "విష వైద్య" మను ప్రబంధముయొక్క నిర్విఘ్నపరిసమాప్తికై పై శ్లోకముచే నమస్కారాత్మకం బగు మంగళా చరణము గావించెను.

3 ధ్యానము

శ్లో. సంపూర్ణచంద్రసదృశం పుండరీకవిలోచనం
ఆజానుబాహుద్వితయం కృష్ణసర్పనిబాలకం
కుండకుట్మలజైర్దంతై స్సర్వావయవశోభితం

శాంతం కృపాజలనిధి మక్రోధం శాస్త్రపారగం
దైవతానాం భిషక్ శ్రేష్ఠం వ్యాధిజాల విదారణం
ఔషధజ్ఞం వ్యాసనిమిషం భిషక్శాస్త్ర విశారదం
సర్వజ్ఞం జ్ఞానసంపన్నం ధ్యాయేద్ధన్వంతరింసదా

వ:—వైద్యవిద్య నభ్యసించువారెల్లరును ముందుగా శ్రీధన్వం తరి స్తవమొనర్చి పరిశుద్ధమగు ఆసనంబున నాశీనుండై నిర్మలహృదయ ముతో శాస్త్రమును శోధించి రోగియొక్క రోగరీతిని బాగుగా నష్టస్థాన పరీక్షలచేరోగమును గ్రహించి రోగియొక్క రోగనామమును నిర్ణయించి పథ్యాపథ్యముల రోగికిబోధించి శుభగ్రహ కూటమునందు ఔషధ సేవన మొనర్చునట్లు చేయుటయే వైద్య శ్రేష్ఠుని కర్తవ్యము.

శ్రీ వంశాభివర్ణనము

కవిజనాశ్రయంబగు పావన గౌతమీతీరంబునం గల శ్రీరాజ రాజనరేంద్ర మహారాజన్యులచే పరిపాలితంబైన రాజమహేంద్రవర వాసులగు విశ్వకర్మ వంశోద్భవుండును, సువర్ణసగోత్రపవిత్రుండును ధవళేశ్వరపు వంశ సత్సంప్రదాయ వీరేశలింగ ద్వితీయ సుపుత్ర నాగమాంబాగర్భపవిత్ర భారతీతీర్థోపాధ్యాయ బిరుదాంకిత సోమ లింగాచార్య నామధేయుండనగు నేను ఇహపర సాధనంబగు ఆయు ర్వేద విజ్ఞానంబును పెద్దలవలన గ్రహించి పూర్వోదాహృత శాస్త్ర ముల శోధించి ప్రత్యేకముగ "విషవైద్యశాస్త్ర" మను గ్రంథమును సమకూర్చి పెద్దలచే సంస్కరింపజేసినదై పరోపకారార్థమై విషప్రతి విషాదియోగ రహస్యంబులనెల్ల సేకరించి వెల్లడింప సమకట్టినాడను.

ఔ పచన గృహలక్షణం:

శ్లో. ప్రశస్త దిగ్దేశకృతం శుచిభాండం [illegible]చ్చుచి
సజాలకం గవాక్షాఢ్యమాప్తవర్గ నిషేవితం

వికక్షుసృష్టసంసృష్టం సవితానం కృతార్చనం
పరీక్షితస్త్రీపురుషం భవేచ్చాపిమహానసం.

తా. పాకమొనర్చుశాల గృహమున కాగ్నేయదిశయందు నిర్మించవలెను. అయ్యది విశాలమై పెక్కుగవాక్షములు గలదిగను చుట్టుప్రదేశములు దుష్టపదార్థములు లేకుండ నిర్మలప్రదేశముగ నుండునట్లుజూచి అగ్నిపూజాసంస్కార మొనరింపఁబడినదై శుచిర్భూతములగు వస్తుసముదాయములు పరీక్షింపబడిన స్త్రీపురుషులు గలిగి నివసింప వీలుండునట్లుండవలెను.

శ్లో. తత్రాధ్యక్షం నియుంజీత ప్రాయోవైద్యగుణాన్వితం
శుచయోదక్షిణా దక్షావినీతాః ప్రియదర్శనాః
సంవిభక్తాః సుమనసోనీచకేశనఖాః స్థిరాః
స్నాతాదృఢం సంయమనః కృతోష్ణీషాః సుసంయతాః
తస్యచాజ్ఞావిధేయాస్యుస్త్రియోపిరాః పరికర్మిణః.

తా. వంటశాలను పరిపాలించువారలు వైద్యగుణాకరుండై యుండవలెను. అట్టి శాస్త్రమునందారితేరినవారినే గృహాధికారి నియమించవలెను. వంటయింటియందు పనిచేయు సహకారులు శుచిర్భూతులుగను, నేర్పరులుగను, నీతివంతులుగను, అభిజాతీయులు గను, రూపరులుగను, మంచిమనస్సుగలవారుగను, ఎవరివిధులను వారు నెరవేర్చుకొను జ్ఞానముగలవారుగను, జుట్టు వ్రేళ్ళయందలి గోళ్ళు తీసివేయువారుగను, నిత్యస్నాతులగువారుగను, శుభ్రవస్త్ర ధారులుగను, దోషరహితులుగను సిద్ధముచేయబడిన పరికరములు గలవారలందరును వైద్యునికి వశవర్తులై యుండనగును. మరియు పథ్యాపథ్యభేదముల పాటించువారుగ నుండవలెను.

శ్లో. ఆహారస్థితయశ్చాపి భవంతిప్రాణినోయతః
తస్మాన్మహానసే వైద్యః ప్రమాదరహితో భవేత్
మహానసికవోఢారః సౌపౌదనికపౌపికాః.

తా. ప్రాణులన్నియు ఆహారమే జీవితాశయమగుటచే వైద్యుడు వంటయింట ముఖ్యముగ నుండవలెను. వంటయింటగల పచ్చళ్ళు మున్నగుపనులు చేయువారు, వంటకము చేయువారు వైద్యవిధుల ననుసరింపవలెను.

6 విషదానాధిష్ఠానములు

శ్లో. అన్నపానే దంతకాష్ఠే తదాభ్యంగేన లేఖనే
ఉత్సాదనేకషాయే చపరిషేకేను లేపనే
స్రక్షువస్త్రేషుశయ్యాసుకవచాభరణేషుచ
పాదుకా పాదపీఠేషుపృష్ఠేషు గజవాజినాం
విషజిష్టేషుచాన్యేషు నస్యధూమాంజనాదిషు
లక్షణానిప్రవక్ష్యామి చికిత్సామప్యనంతరం.

తా. అన్నమందు-పానీయములందు దంతధావన ద్రవములందు అభ్యంగన ద్రవములందు నాలుకగీచుకొను వస్తువులందు దువ్వెనలు-శరీరములందు-తలరుద్దుకొను పదార్థములందు. ముఖప్రక్షాళనము లందు-కషాయములందు శయ్యలందు, కవచములందు, ఆభరణము లందు పాదరక్షలందు, పాదపీఠకములందు, ఏనుగ, గుర్రము మున్నగు వీపులందలి జీనులందు, నస్యములందు పొగలందు, అంజనములందు విషము ప్రయోగించుటకు సర్హమైన స్థానములు, అట్టివాని లక్షణం బులనెరింగించి వాని చికిత్సలను వచించెదను.

7 విషాన్నకార్య చికిత్సాదికములు

శ్లో. మూర్ఛాం ఛర్ది మతిసార మాధ్మానం దాహవేపథూ
ఇంద్రియాణాంచ వైకృత్యం కుర్యాదామాశయంగతం
తత్రాశు మదనాలాబుబింబీకోశాతకీఫలైః
ఛర్దనంధ్యుద్వసిద్ధ్యామధవాతండులాంబునా,

తా. విషాన్నము ఆమాశయము పొందినయెడల మూర్ఛ, వాంతి అతిసారము, కడుపుబ్బు, కడుపులోమంట, వణుకు, ఇంద్రియములు వికృతిజెందుట కలుగును. వెంటనే నుంగకాయ, చేదుగల అనబకాయ, చేదుదొండకాయ, చేదుబీరకాయలలో నొకదానిని పెరుగునందుగాని, తరవాణియందుగాని, బియ్యపుకడుగునందుగాని నలియగొట్టిన కాయనందు కలిపి త్రాగించవలెను.

8 విషద్రవ్యాది లక్షణము

శ్లో. ద్రవద్రవ్యేషు సర్వేషు క్షీరమద్యోదకాదిషు
భవంతివివిధారాజ్యః ఫేనబుద్బుదజన్మచ
ఛాయాశ్చాత్రనదృశ్యంతేదృశ్యంతేయదివాపునః
భవంతియమలాఛిద్రాస్తన్వ్యోవావికృతాస్తథా.

తా. పాలు, మద్యము మున్నగువాని యందును విషము కలుపబడినయెడల అనేకరంగులగీతలు, నురుగు, బుడగలు కలుగును. విషముతోకూడిన ద్రవపదార్థములందు నీడ కనుపడకుండు ఒకవేళ ఛాయకనుపడినను జంటగాగాని, రంధ్రముగాగాని, చిన్నదిగాగాని, వికృతాకారముగాగాని కనుపడును. ద్రవ్యపదార్థములందు కల్గువికారములను వాగ్భటాచార్యులిట్లు వచియించెను.

శ్లో. నీలారాజీరసేతామ్రాక్షీరేదధిని దృశ్యతే
శ్యావాపీతాసితాతక్రేఘృతేపానీయసన్నిభాః
కాలోమద్యాంభసోఃతామ్రేదేహారిత్తైవేరుణోపమా.

తా. మాంసరసమునందు విషముకలిసినయెడల నల్లనిచారలు కనుపించును. పాలయందెర్రని చారలును, పెరుగునందు శ్యామలవర్ణముగు జాడలును, మజ్జిగయందు నలుపు, పసుపురంగులుగల జాడలును నేతియం దాకుపచ్చనిజాడలును మద్యమందును, నీళ్ళయందును నల్లని

చారలును తేనెయం దాకుపచ్చగను, నూనెయందు కొద్ది తెలుపు గల చారలును కలిగియుండును. 64 96

9 శాకసూపానులయందు

శ్లో. శాకసూన్న మాంసాని విక్లిన్నాని విరసానిచ
సద్యః పర్యుషితానీవ గంధాని భవంతి చ
గంధవర్ణరసైర్హీనాః సర్వేభక్ష్యాః ఫలానిచ
పక్వాన్యాశు విశీర్యంతే పాక మూనియాంతి చ.

తా. కూరలు, పప్పు, అన్నము, మాంసములు విషమిశ్రితములైనయెడల నీరుగమ్మి రుచిలేక అప్పుడుచేసినవైనను వాడినట్లు చలివాసనగలవై యుండును. అన్నిపిండివంటలలో విషమిశ్రమము వలన వాసన, రంగు, రుచి లేనివై యుండును. పండినపండ్లలో విషముండినచో నవి వెంటనే కుళ్ళినవానివలె విడిపోవును. పచ్చికాయలందు విషమున్నచో పండ్లవలె పండిపోవును. 6/5.9

10 దంతకాష్ఠమందలి విషము Som

శ్లో. విశీర్యతేకూర్చక స్తుదంత కాష్ఠగతేవిషే
జింహ్వాదంతౌష్ఠమాంసానాంశ్వయ ధుచ్ఛోపజాయతే
అధాన్యధాతకీపుష్పఫలత్వాజంబూ ఫలాస్థిభిః
సక్షౌద్రైః ప్రచ్ఛితేశోఫేకర్తవ్యం ప్రతిసారణం
అధవాంకాల మూలాని త్వచః సప్తచ దస్యవా
శిరీషమూషకా వాపి సక్షౌద్రాః ప్రవిసారణం
జిహ్వానిర్వేణ కవలాదంత కాష్ఠవదాదిశేత్.

తా. దంతకాష్ఠమందు విషమున్నచో కుంచె రాలిపోవును. జిహ్వాయందు, పండ్లయందు, యిగుళ్ళు, పెదవులు వాపుజెందును. దీని చికిత్సను వచియించెద. ఆరెపువ్వు, కరక్కాయ, నేరేడుగింజలు చూర్ణించి తేనెతోకలిపి వాపుగలచోట రుద్దిన హరించును. ముందు

వాపుచే శస్త్రముచే నాటులేసి, ఊకుగ వేరుగాని, వెడాకుల బాదము చెట్టు పట్టగాని, దిరిసెన చెక్కగాని, మినపఆకునుగాని నూరి తేనెలో కలిపి పూసిన తగ్గిపోవును. నాలుక గీచుకొన్నదానికి నిట్లే చేయవలెను.

11 అభ్యంగనాదివిషమిశ్రితములు

శ్లో. పిచ్ఛిలో బహులోభ్యంగోవివర్ణో వావిషాన్వితః
స్ఫోటజన్మరుజాస్రావ త్వక్పాకః స్వేదనం జ్వరః
దరణం చాపిమాంసానామభ్యంగే విషసంయుతే
తత్రశీతాంబుసిక్తస్య కర్తవ్యమనులేపనం
చందనం తగరం కుష్ఠముశీరం వేణుపత్రికా
సోమవల్ల్యమృతా శ్వేతాపద్మం కాళీయకం త్వచం
కపిత్థరస మూత్రాభ్యాం పానమేతచ్చయుజ్యతే.

తా. అభ్యంగన పదార్థతైలములందు విషముండినచో నవి చిక్కనై విస్తారమగు రంగు మారియుండును. అట్టివాని నుపయోగించుటచేత పొక్కులు, నొప్పి, రసికారుట, చర్మముపగులుట, చెమట, జ్వరము, మాంసము ముక్కముక్కలుగ నూడుట మున్నగు దోషములు కలుగును. అట్టి స్థితియందు రోగిశరీరమును చల్లని నీటిచే గడిగి చందనము, చంగల్వకోష్టు, వట్టివేళ్ళు, వేణుపత్రిక యను ఓషధి, సోమలత, తిప్పతీగ, తెల్లవస, తామరపువ్వు, అగరు మానిపసుపుబెరడును చూర్ణించి వెలగకాయలరసము, గోమూత్రముతో కలిపి త్రాగించుటయు, నదియే శరీరమునకు పూయుటయు జరిగించిన హరించును.

12 అనులేపన వికారములు

శ్లో. ఉత్సాదనే పరీషేకే కషాయే చానులేపనే
శయ్యావస్త్రతనుత్రేషు జ్ఞేయమభ్యంగలక్షణైః
కేశశాతం శిరోదుఃఖం ఖేభ్యశ్చరుధిరాగమః

గ్రంథిజన్మోత్త, మాంగేషు విషజుష్టేతు లేపనే
ప్రలేపాబహుశ స్త్రత భావితాః కృష్ణమృత్తికాః
బుష్యపిత్త ఘృత శ్యాపాలిస్సి తండలీయకైః
గోమయస్వరసోవాపి హితో వామాలతీరసః
రసాషూషీకపర్ణ్యావాధూమోవాగారసంభవః
శోరోభ్యంగః శిరస్త్రాణం స్నానమష్ణీష మేవచ
ప్రజశ్చవిషసంస్పృష్టాః సాధ్యయేదను లేపయేత్.

తా, శరీరమునకు రుద్దుకొను పదార్థములందు స్నానము చేయు కషాయములందును పూసికొను చందనాదులందును ప్రక్కయందుపయోగించు వస్త్రములందున, చొక్కాలు, కవచములు, తొడుగుకొను దుస్తులు మున్నగువానియందు విషమున్నచో తల వెంట్రుకలు రాలుట తలనొప్పి, ఇంద్రియములనుండి రక్తము కారుట, తలయందు గ్రంథులు జనించుట, మున్నగు లక్షణములు కలుగును. వీనికి ఎలుగుబంటి చేదుకట్టు, నెయ్యి, ప్రియంగు తేగడ, చిర్రికూర రసములలో అనేకమార్లు భావనచేయబడిన నల్లనిమట్టిని పూయవలెను. ఆవుపేడ రసమునుగాని, మాలతీరసమునుగాని పూయవలెను, మరియు ఎలుకజెవియాకు రసముగాని, కరుధూపముగాని పూయవలెను. తలకు అభ్యంగనము పాగా, తలగుడ్డలు, మాలికలు, విషపూరితములైనచో పైవానికివలెనే చికిత్స చేసికొనవలెను.

13 ముఖలేపనాది క్రియలు

శ్లో. ముఖలేపే ముఖశ్యావం యుక్తమభ్యంగ లక్షణైః
పద్మినీకంటకప్రఖ్యైః కంటకైశ్చోపచీయతే
తత్రక్షౌద్రఘృతం పానం ప్రలేపశ్చందనం ఘృతం
పయస్యామధుకం ఫంజీబంధుజీవం పున్నరవా.

తా, ముఖమునకుపయోగించు పదార్థములందు విషముండిన ముఖము నల్లనై అభ్యంగనమువలన కలిగెడు లక్షణములతోనుండి పద్మినీకంటకమను రోగమందలి ముండ్లవంటి మొటిమలు జనించును,

వీనికి చందనము, నెయ్యి, పాలతీగ యష్టిమధుకము, గంటుభారంగి, మంకెన, తెల్లగలిజేరు వీనిని పూయుచు, లోపలకు నెయ్యి, తేనె కలిపి పానము సేయవలెను.

14 గజాశ్వదాల వికారములు

శ్లో. అస్వాస్థ్యం కుంజరాదీనాం లాలాస్రావోఽక్షి రక్తతా
స్ఫిక్పాయుమేఢ్ర ముష్కేషు యుక్తేషు స్ఫోటసంభవః
తత్రాభ్యంగవ దేవేష్టా యాత్ర్యవాహన యోః క్రియా.

తా. ఏనుగు-గుఱ్ఱము మొదలగువాని వీపులకు విషమంటునేని చొంగకారుట, కండ్లెఱ్ఱబడుట, టుంట్లు, గుదము, శిశ్నము, భృమణ మును ఎక్కినవానికి పొక్కులు కల్గును. దానికి రాతునకును వాహన మునకును అభ్యంగనమునకువలెనే నివారోపచికిత్సలను జేయవలెను.

15 నస్యధూమవిషముల వికారములు

శ్లో. శోణితాగమనం ఛేన్యః శిరోరుక్క ఫసంస్రవః
నస్యధూమగతే లింగమింద్రియాణాంతు వైకృతం
తత్రదుగ్ధగ వాదీనాంసర్పిః సాతివిషైఃశృతం
పానేనస్యేచస శ్వేతం హితం సమదయంతికం,

తా. నస్యముచేయు పదార్థములందును ధూపపాన ద్రవ్యము లందును విషముకలిసిన ముక్కు నోరు మున్నగు ఇంద్రియములనుంచి రక్తముకారుట,తలనొప్పి,నోట కఫమూరుట, ఇంద్రియములువికృతిం జెందుటయు కల్గును. ఆవు మున్నగువాని పాలయందు అతివసవేసి కాచి చిలికి వెన్నదీసికాచిన నెయ్యి త్రాగుటయు నస్యములకు మల్లె చేదు,వస, కల్కముతో సిద్ధముచేయబడిన నెయ్యి హితముగనుండును.

16 పుష్పవిషవికారములు

శ్లో. గంధహాని వివర్ణత్వం పుష్పాణాం మానతాభవేత్
[illegible]శిరో దుఃఖం వారిపూర్ణేచలోచనే

తత్ర శాఖే ఖిలతం కర్మముఖా లేపేచయత్స్మృతం.

తా. పుష్పమాలను విషపూరితము లైనచో సువాసన లేకుం డుట, రంగు మారిపోవుట, వాడిపోవుట కలిగియుండును. వానిని వాసన చూచినచో తలనొప్పి కండ్లనీరుగారుట సంభవించును. పై చికిత్సలనే వీనికిని ఉపయోగింపవగును

17 కర్ణతైల విషయోగ వికారములు

శ్లో. కర్ణతైలగతే శ్రోత్ర వైగుణ్యం శోధవేదనే
కర్ణస్రావశ్చ తత్రాశు కర్తవ్యం ప్రతిపూరణం
స్వరసో బహుపుత్రాయాః సఘృతః క్షౌద్రసాయుతః
సోమవల్కస్య శీతో హితమిష్యతే.

తా. విషముకలిపిన నూనె చెవియందుబోసిన శబ్దము వినబడ కుండుట వికృతిగా వినబడుట పోటు, నెప్పి, రసికారుట జనించును. దానికి మంచినూనె చెవిలోపోసి వంచివేసి పిల్లితేగలగసమును నేతిని తేనెనుగలిపి పోసినను లేక చల్లని పెద్దగుమ్ముడుచెక్క రసముగాని చెవియందు పోసిన నివర్తించును.

18 అంజన విషవికారములు

శ్లో. అశ్రూపదేహోదాహశ్చ వేదనాదృష్టివిభ్రమః
అంజనే విషసంసృష్టే భవేదాంధ్యమథాపివా
తత్రసద్యోఘృతం పేయం తర్పణశ్చసమాగంధం
అంజనం మేషశృంగస్య నిర్యాసోవరుణస్యచ
ముష్కకస్యాజకర్ణస్య ఫేణోగోపిత్తసంయుతః
కపిత్థమేషశృంగ్యాశ్చపుష్పం భల్లాతకస్యవా
ఏకైకం కారయేత్పుష్పం బంధూనాం కోరయోరపి.

తా. విషపూరితములగు అంజనము లుపయోగించుట వలన నీరుకారుట, పుసులు, మంటలు, పోట్లు, చూపుతిరుగుట, గ్రుడ్డి

తనము కలుగును. దానికి వెంటనే కాచెడు నేతిని సేవించుట. పిప్పలికషాయముచే తెర్పణకర్మ చేయవలెను. పాడపత్రి ఆకురసము ఉలిమిడిచెక్క రసము, మొక్కపుచెక్కరసము, వేపిచెక్కరసము, సముద్రపునురుగు గోరోజనము కలిపి అంజనము చేయవలెను. వెలగ పాడపత్రి, జీడి, మంకెన, ఊడుగ వీనిలో దేని పూవులనైనను అంజనము వేయవలెను.

19 పాదుకా విషవికారములు

శ్లో. శోఫః స్రావస్తథాస్వాపః పాదయోః స్ఫోటజన్మచ
భవంతివిషజుష్టాభ్యాంపాదుకాభ్యామసంశయం
ఉపానత్పాదపీఠానిపాదుకావత్ప్రసాదయేత్
భూషణానిహతార్చింషినవిభాంతియథాపురా
స్థానిస్థానానిహన్యుశ్చదాహపాకావదారణైః
పాదుకాభూషణేయుక్తమభ్యంగవిధిమాచరత్.

తా. పాదరక్షలు విషపూరితములయినచో కాళ్ళుపగులుట నీరుకారుట స్పర్శజ్ఞానము లేకుండుట కలుగును. నొప్పులు పాదపీఠములు విషతుల్యములైన నిట్టిగుణములుండును. అలంకారమునకు విషముపూసిన కాంతిహీనముగ నుండును. ధరించిన స్థానములందు మంట పుండ్లు, పగులుట కలుగును. వీనికన్నింటికిని అభ్యంగనపు చికిత్సలను జేయనగును.

20 దశవిధస్థావర విషములు

శ్లో. మూలంపత్రంఫలంపుష్పంత్వక్ క్షీరంసారఏవచ
నిర్యాసోధాతవశ్చైవకందశ్చదశమఃస్మృతః

తా. వ్రేళ్ళు, ఆకులు, పండ్లు, పువ్వులు, పట్టలు, పాలు, చేవ, జిగురు, ధాతువులు, దుంపలు, అని స్థావరవిషములు పదివిధంబులని తెలియవలెను.

శ్లో. తత్రకీతకాశ్వమారగుంజసుగంధగర్గరక, కర్ఘాట
విద్యుచ్ఛిఖావిజయానీత్యష్టౌమూలవిషాణి

తా. యష్టిమధుకము, కరవీరము, గురివెంద, ఈశ్వరి, గర్గ రక్తము, ముంగ, విష్యచ్ఛిఖ, గంజాయి; వీనిర్రేళ్ళు విషముగ నుండును.

21 పత్రవిషములు

శ్లో. విషపత్రికాలంబావరదాయకకరంభ
మహాకరభాణిపంచపత్రివిషాణి.

తా. విషపత్రి, చేనువెనుర, తేకు, ప్రేంఖణము, అందుగ. వీని ఆకులందు విషముండును.

22 విషఫలములు

శ్లో. కుముద్వతీవేణుకాకరంభామహాకరంభకర్కోటక
రేణుకఖద్యోతకచర్మరీభగంధాసర్పఘాతినందన
సారపాకాసీతిద్వాదశఫలవిషాణి

తా. కుముద్వతి, వేణుము, ప్రేంఖణము, అందుగ, కర్కోటకము అనగా పాముపంటి కాయలుగల చెట్టు, రేణుక, ఖద్యోతకము, దేవదారు, ఇభగంధ, ఈశ్వరి, నందివృక్షము ఈ 12 చెట్లకాయలును విషతుల్యములు.

23 పుష్పవిషములు

"సూత్రము:—వేత్ర, కాదంబ, వల్లిజ, కరంభ, మహాకరంభాణి పంచపుష్పవిషాణి"

తా. పేము, అడవికడిమి, వాయువిడంగాలు, ప్రేంఖణము, అందుగ, వీనిపుష్పములును విషతుల్యములు.

24 త్వక్సార నిర్యాసవిషములు

సూత్రము:—అస్త్రిపాచక, కర్తరీ, సౌరీయక, కరఘాట, కరంభనందన, వరాటకానిసప్తత్వక్సారని ర్యాసవిషాని.

తా. అస్త్రపాచకము, కర్తరి, సౌరీయకము, ముంగ ప్రేంఖణము, నందివృక్షము. వరాటకము, అను నీ 7 న్నా వీనిపట్ట, చేవ, జిగురు విషప్రాయములు.

25 క్షీరవిషములు

సూత్రము:—కుముదఘ్నీ, స్నుహీజాలక్షీర్యాణి త్రీణిక్షీర విషాణి:—

తా. కుదఘ్నియనునదియు, జెముడు, జాలక్షీరి, యనునవి మూటిపాలును విషప్రాయములు.

26 ధాతవిషములు

సూ. ఫేనాశ్మభస్మహరితాలంచ ద్వేధాతువిషే.

తా. పాషాణము, హరితాళము, యీ రెండునుధాతు విషములు.

27 కందవిషములు

సూ. కాలకూటవత్సనాభసర్షపాలక కర్దమక వైరాటక ముస్తకశృంగివిషపుండరీక మూలకహాలాహల మహావిషకర్కాటకా నీతిత్రయోదశకంద విషాణి ఇత్యేవంపంచపంచాశత్ స్థావరవిషాణి భవంతి.

తా. కాలకూటము, వత్సనాభము, సర్షపము, పాలకము, కర్ధమకము, వైరాటము, ముస్తకము, శృంగివిషము ప్రపుండరీకము, మూలకము, హాలాహలము, మహావిషము, కర్కాటకము, అనికంద విషములు, 13 విధములైనవి. ఇటుల 55 స్థావరవిషములని తెలియవలెను.

28 తంత్రాంతరములందు

శ్లో. సక్తుకోముస్తకః కార్దోమదార్వీకస్సర్షపస్తథా
నైకతోవత్సనాభశ్చ శ్వేతశృంగీతథైవచ
కాలకూటస్తథా మేషశృంగీమద్దురకస్తథా
హాలాహలశ్చ కర్కోట గ్రంధిర్హారిద్రకస్తథా
రక్తశృంగీ కేసరశ్చ యమదంష్ట్రాచసుందరి
కందజాష్టాదశైతాని ప్రాణప్రాణహరాణిహి
అత్యుష్టకం భేషజార్ధేడశకంరసవాధకే
శస్త్రాన్యాద్యామధ్యవీర్యాః అస్త్యావహ్నిసమాయతః.

తా. సక్తుకము, [illegible], [illegible], దార్వీకము, సర్షప
కము, సైకతము, [illegible], శ్వేతశృంగి, కాలకూటము, మేష
శృంగము, దర్దురకము, హాలాహలము, కర్కోటకము, గ్రంథికము,
హారిద్రకము, రక్తశృంగి, కేసరము, యమదంష్ట్ర ఈ 18 కందవిషము
లున్నా ప్రాణుల ప్రాణహరములని [illegible]. [illegible] 8 ఔషధముల
యందును తక్కిన [illegible] మాత్రమే యుప
యోగించును.

29 చండేశ్వరతంత్రమందు

శ్లో. ప్రోక్తముత్పలకందాభం ముక్తేష్వంసక్తుతద్భవేత్
సక్తుకంతద్విజానీయాద్దీర్ఘ వేగం మహోత్కటం
హ్రస్వవేగంచ రోగఘ్నం ముస్తకం ముస్తకాకృతిః
కూర్మాకృతిర్భవేత్కూర్మం దార్వీకం హింసనాకృతి
జ్వరహృత్సర్షపం రోగఘ్నం సర్షపాభకనాన్వితం
స్థూలసూక్ష్మకణైర్యుక్తః శ్వేతపీతైర్విరోమకః
జ్వరాదిసర్వరోగఘ్నః కందః సైకతఉచ్యతే,
యః కందోగోస్తనాకారోదీర్ఘోంగులి పంచకాన్
నస్థూలోగోస్తనాదూర్ధ్వం ద్విత్రిపోవత్సనాభకః
ఆశుకారీలఘుశ్చైవశుక్లః కృష్ణోన్యథాభవేత్
గోశృంగవద్ద్విధాశృంగీ శ్వేతః శ్యామ్బహిరంతరే
మేషశృంగాకృతిః కందః మేషశృంగీతికీర్తితా,
మండూకాకృతికందస్తు దర్దురాఖ్యః ప్రకీర్తితః
తేజసాయస్యదహ్యంతే సమీపస్థామహీరుహాః
గోస్తనాభైర్గుచ్ఛఫలైస్తాలపత్రసముచ్ఛదైః
అంతర్నీలోబహిః శ్వేతోకందోహాలాహలాభిదః
కర్కటకర్పవత్కటినోంతర్మృదుః కర్కటః కందః
కృష్ణోమూలాగ్రయోర్మధ్యె గ్రంథికంచుకసంయుతః

స్నిగ్ధః రోప్యపీతసారః హారిద్రవిషఉచ్యతే
యస్తుగోశృంగ కేబద్ధః నాసారం(ధాత్స్రి) వేదస్రుక్
లఘుశ్చగోస్తనాకారః శృంగీవిషఉహ్యతః
శుష్కార్ద్రికకందాభః సకింజల్క స్తథైవచ
సరమాదంష్ట్రవస్మద్ధ్యాయుతో సౌయమదంష్ట్రకః.

తా. 1 సక్తుకము, కలువదుంపవలెనుండి నూరిన సత్తుపిండి వలె నుండును. ఇది బహుతీక్షమైనది. 2 ముస్తకము తుంగదుంపల వలె నుండును, కొద్దివేగముగలది. 3 కూర్మము, తాబేటిరూపము వలె నుండును. 4 దార్వీకము, త్రాచుపాము పడగవంటిదుంప. 5 సర్షపము, పైనపీచు ఆవాలవంటి పిలకలుకలిగియుండును. 6 సైకతము తెలుపు, పచ్చన అగు చిన్న పెద్ద పిలకలు కలిగియుండును. ఇవి జ్వరమును హరింపజేయును. 7 వత్సనాభము ఆవువంటి ఆకృతి కలిగి 5 అంగుళములు మించని పొడవుకలిగి లావులేక ఎరుపు, నలుపు రంగులు కలిగియుండును. దీనిని సర్వౌషధములం దుపయోగింప వలెను. 8 శ్వేతశృంగి ఆవుకొమ్ముమాదిరి రెండు పలవలుకలిగి తెలుపుగనుండును. 9 కాలకూటము, నల్లనిదుంప యొకటి తెల్లనిది వేరొకజాతిగలది. వాసనచూచినంతనే వికారము మృతినిగూడ కలిగించును. ఇది అహిచ్ఛత్ర దేశమందు గలుగును. 10 మేషశృంగి, మేకకొమ్ముువలెనుండును. 11 దుర్దురము కప్పను పోలియుండును 12 హాలాహలము తాటిఆకులవంటిఆకులు గుత్తులుగను ఆవుచంటివలె రూపముగల కాయలుగలవిగా తనసమీపమున యేచెట్టును బ్రతుకనివ్వనిదైయుండును. దీనిపైన తెల్లగను లోపల నల్లగను గల దుంపయుండును. 13 కర్కటము పీతబొరుసువంటి కఠినమైన పెచ్చుగలిగియుండును. 14 హారిద్రము నున్నపైన కణుపులుగలిగి లోపల పచ్చదనముగ నుండును. 15 శృంగకము తేలికగా ఆవుకొమ్ముకు కట్టిన ముక్కునుండి రక్తముస్రవించును. 16 గ్రంథికము నల్లనై కంతులు

కుబుసము చివర మొనట గుండ్రముగనుండును. 17 కేసరము ఎండిన అల్లపుకొమ్ముకొనవలెనుండి కేసరములు కలిగియుండును. 18-యమ దంష్ట్రము-పక్కపన్నువంటి నోభాగము కర్రగల మూపగానుండును.

శ్లో. చత్వారివత్సనాభానిముస్తకేద్వేప్రకీర్తితే
షట్చైవసక్తుపాన్యాహుః శేషాణ్యేకైక మేవతు.

తా. వత్సనాభవిషము నాల్గువిధములు. ముస్తకవిషము రెండు విధములు. సక్తువిషము ఆరువిధములు, మిగిలినవిషములు ఒక్కొక్క విధముగనే యుండును.

30 మూలాదివిషభక్షణగుణాని

శ్లో. ఉద్వేష్టనంమూలావిషైః ప్రలాపో మోహఏవచ
జృంభాంగోద్వేష్టనశ్వాసాజ్ఞేయాః పత్రవిషేణతు
ముష్కశోఫఃఫలవిషైర్దాహోన్నద్వేషఏవచ
భవేత్పుష్పవిషైఃచర్ది రాధ్మానంమోహఏవచ
త్వక్సారనిర్యాసవిషైరుపయుక్తైర్భవంతిహి
అస్యదౌర్గంధ్యపారుష్యశిరోరుక్కఫసంస్రవాః
ఫేనాగమఃక్షీరవిషే ర్భేదోగురుజిహ్వతా
హృత్పీడనంధాతవిషైర్మూర్ఛాదాహశ్చతాలుని
ప్రాయేణకాలఘాతీనివిషాణ్యేతానినిర్దిశేత్
కందజానితుతీక్ష్ణానివెషాంవక్ష్యామివిస్తరం.

తా. మూల విషముతినిన చుట్టుకొనిపోవుట, ప్రలాపము, మోహము జనించును. పత్రవిషభక్షణవలన ఒడలు విరచుకొని పోవుట. ఆవులింతలు, శరీరము ముడుచుకొనుట, శ్వాసయు కలుగును, ఫలవిషముచే వృషణములు వాచుట, తాపము, అన్నద్వేషము జనించును. పుష్ప విషమువలన వాంతులు, కడుపుబ్బులు, మోహమున్నూ కలుగును. త్వక్సార, నిర్యాస విషాదులవలన

నోటియందు దుర్గంధము కలుగుట, తలనొప్పి, నోట కఫమూరుట కల్గును. శ్రీంగివిషమువలన నోటియందు నురుగుట, విరేచనములు, నాలుక కొణుగుబోవుట జనించును. ధాన్యవిషమువలన గుండెలోపీడ, మూర్ఛ, జవడలు మొదలగునవి కల్గును. సామాన్యముగ మూలాది విషములు కొన్ని దినములకు మనుజుల చంపును. కందవిషములు తీక్ష్ణవీర్యములగుటచే అతిశీఘ్రముగా చంపివేయును. వానిలక్షణములు వచించుచున్నాడను.

61 కందవిషకార్యములు

శ్లో. స్పర్శజ్ఞానం కాలకూటే వేపథుస్తంభ ఏవచ
గ్రీవాస్తంభో వత్సనాభే పీతవిణ్మూత్ర నేత్రతా
సర్షపే వాతవైగుణ్యానాహౌ గ్రంథిజన్మచ
గ్రీవాదౌర్బల్యవాక్సంగౌ పాలక్యోనుమతావిషే
ప్రసేకః కర్దమాఖ్యేన విడ్భేదో నేత్రపీతతా
వైరాటకేనాంగదుఃఖ శిరోరోగశ్చజాయతే
గాత్రస్తంభో వేపథుశ్చజాయతే ముస్తకేవతు
శృంగీవిషేణో గ్రసాదదాహోదర వివృద్ధయః
పుండరీకేణరక్తత్వమక్ష్ణోర్వృద్ధిస్తథోదరే
వైవర్ణ్యం మూలకైః చర్దిహిక్కాశోఫమూఢతాః
చిరేణోచ్ఛ్వసితిశ్యావోనః రోమాలాహా వేనవై
మహావిషేణహృదయేగ్రంథిశూలోద్గమౌ భృశం
కర్కటేనోత్పతత్యూర్ధ్వం హసన్దశత్యపి
కందజాన్యుగ్రవీర్యాణి ప్రయుక్తాని త్రయోదశ.

తా. కాలకూటవిషము తినిన స్పర్శజ్ఞానము లేకుండుట, వణుకుట, శరీరము బిగియుటకల్గును. వత్సనాభము తినిన మెడబిగియుట మూత్రము పచ్చగాబోయుట, నేత్రములు కలుగుట కల్గును. సర్షవిష

ముతిన్న వారికి మూత్ర [illegible], [illegible] బయలు దేరును. పాలకవిషము [illegible] కంఠము వాచియుండి, మాటరాకుండుట కల్గును. కర్దమకవిషము తినిన నోట నీరు గారుట, విరోచనములగుట, కండ్లు పచ్చబారుట కల్గును. వైరాటకవిషము విషముతినిన ఒడలు, శిరోరోగము కల్గును. ముస్తకవిషము తినిన ఒడలు బిగియుట, వణుకుగల్గును. శృంగివిషము తినిన ఒడలు బలహీనమగుట, తాపము, కడుపుబ్బు కల్గును. సుధాకవిషము తినిన శరీరము రంగుమారుట, వాంతి, ఎక్కిళ్ళు, బాపు మొద్దబారుట కల్గును. పుండరీకవిషము తినిన కండ్లెర్రబారి కడుపుబ్బును. హాలాహలము తినిన మనుష్యుడు నల్లనిశరీరముకలిగి చిరకాలముండక శ్వాసవిచ్చుచుండును. మహావిషము తినిన హృదయమందు గ్రంథి పుట్టుటయగు శూలయు కల్గును. కర్కటకవిషమువలన పండ్లుకొరుకుచు నవ్వుచు ఎగిరిపడుచుండును. ఈ 13 విషములును ఉగ్రవీర్యములగు కందవిషములు ప్రయోగించిన పైన చెప్పబడిన గుణములు కల్గును.

32 విషసామాన్యగుణములు

శ్లో. సర్వాణికటశక్తైర్జైఃయాన్యేతానిదశభిర్గుణైః
రూక్షముష్ణంతథాతీక్ష్ణంసూక్ష్మమాశువ్యవాయిచ
వికాశివిశదంచైవలఘ్వపాకిచతత్స్మృతం
తద్రౌక్ష్యాత్కోపయేద్వాయమూష్ణాత్పిత్తంసశోణితం
మానసంమోహయేత్తైక్ష్ణ్యాదంగబంధాన్ఛినత్యపి
శరీరావయవాన్సౌక్ష్మ్యాత్ప్రవిశేద్వికరోతిచ
ఆశుత్వాదాశుతద్ధంతివ్యవాయాత్ప్రకృతింభజేత్
క్షపయేచ్చవికాశిత్వాద్దోషాన్ధాతూన్మలానపి
వైశద్యాదతించేత్యేతిదుశ్చికిత్స్యశ్చలాఘవాత్
దుర్జయశ్చావిపాకిత్వాత్ స్మాత్క్లేశయతేచిరం

స్థావరంజంగమంయచ్చకృత్రిమంచాపియద్విషం
సద్యోవ్యాపాదయేత్తత్తుజ్ఞేయందశగుణాన్వితం.

తా. సర్వవిషములు రూక్షము, ఉష్ణము, తీక్ష్ణము, సూక్ష్మము, ఆశుకారి, వ్యవాయి, వికాసి, విశదము, లఘువు, అపాకి అను పది గుణములు కలవిగనుండును. రూక్షము ఆరుట, ఉష్ణం, వేడినికలిగించుట, తీక్ష్ణం, ఆవాలు, మిరియములువలె ఘాటుకల్గియుండుట, సూక్ష్మం. సూక్ష్మస్రోతస్సులందు ప్రవేశించుట, ఆశు, శీఘ్రమే కొట్టుట, వ్యావాయి, ముందుశరీరమంతటను వ్యాపించిన తరువాత జీర్ణమగుట వికాసి, వ్యాపించుచుండగానే సంధిబంధములను వదుల్చుట విశదం, చిక్కదనము జిగురు లేనిది, లఘు, తేలికగనుండునది, అపాకి, జఠరాగ్నివలన, జీర్ణము కాకుండుట, విషము రూక్షతవలన వాతమును, తీక్ష్ణమగుటవలన పిత్తమును, రక్తమును ప్రకోపింపజేయును, తీక్ష్ణతవలనమనస్సును మోహయుక్తంచేసి సంబంధములను భేదించును. సూక్ష్మతవలన, శరీరావయవముల సూక్ష్మభాగములందు ప్రవేశించి వికృతిని కలిగించును. ఆశుకారితవలన శీఘ్రమేచంపును, వ్యవాయుత వలన శరీరమంతటను వ్యాపించును. వికాశియగుటవలన దోషములను ధాతువును, మలములను, క్షీణింపజేయును. వైశద్యతవలన నిలుకడ లేకయుండును. లఘుత్వమువలన, మనస్సువపొంది చికిత్సకసాధ్యము కాకుండును. అవిపాకతవలన జీర్ణముగాక చాలకాలము బాధ పెట్టును స్థావరవిషమైనను, జంగమవిషమైనను కృత్రిమవిషమైనను ఈపదిగుణములతోకూడియుండునని తెలియవలెను.

౩౬ దూషీవిషలక్షణము

శ్లో. యత్స్థావరంజంగమకృత్రిమంవాదేహా
దశేషంయదనిర్గతంతత్
జీర్ణంవిషఘ్నౌషధిభిర్హతంవా

దావాగ్ని వాతాతపశోషితం వా
స్వభావతో వా గుణవిప్రహీనం
విషం హి దూషీవిషతాముపైతి.

తా. స్థావర విషముగాని జంగమ విషముగాని కృత్రిమ విషముగాని దేహమునుంచి నిశ్శేషముగా వెడలక నిలువయుండినను పాతగిల్లినను విషహరౌషధములచే బలహీనము చేయబడినను దావాగ్నిచేతగాని గాలిచేగాని, ఎండచేగాని, ఆర్చివేయబడినను, స్వభావముచేత గుణహీనమైనను అట్టివిషము దూషీవిషమగును.

౩౪ దూషీవిషకార్యము

శ్లో. వీర్యాల్పభావాన్న నిపాతయేత్తత్కఫా
వృతవర్షగణానుబంధి తేనార్దితో భిన్న
పురీషవర్ణో విగంధవైరస్యముఖః పిపాసీ
మూర్ఛన్ వమన్ గద్గదవాగ్విషణ్ణో భవేచ్చ
దూష్యోదరలింగజుష్టః ఆమాశయ
స్థే కఫవాతరోగీ, పక్వాశయస్థేఽనిలపిత్తరోగీ
భవేన్నరో ధ్వస్తశిరోరుహాంగో విలూన
పక్షస్తు యథావిహంగః స్థితం రసా
ద్యేష్వథవా యథోక్తాన్ కరోతి ధాతుప్రభవా
న్వికారాన్ కోపంచ శీతానిలదుర్దినేషు యాత్యాశు
పూర్వం శృణు తత్రరూపంచ నిద్రాం గురుత్వంచ.
విజృంకభణంచవిశ్లేషహర్షావథవాంగమర్దః
తతః కరోత్యన్నమదావిపాకావరోచకం
మండలకోఠమోహాన్ ధాతుక్షయం పాదక
రాస్యశోఫం దకోదరం ఛర్దిమథాతిసారం
వైవర్ణ్యమూర్ఛా విషమజ్వరాన్వా కుర్యాత్
ప్రవృద్ధాం ప్రబలాం తృష్ణాంవా ఉన్మాద

మన్యజ్ఞానం [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]స్త్వన్యాంశ్చ బహూన్ ప్రకారాన్.

తా. దూషీవిషము అత్యల్పవీర్యము గలదగుటచే మరణము వెంటనే కలిగింపలేదు. కఫముచే నావరింపబడి సంవత్సరములకొలది కోష్ఠమందల్లనే యుండును. దానిచే రోగికి పలుచని విరేచనములు వెడలుచు శరీరపురంగుమారి, నాలుక, ఎండిపోయినట్టు గలనోరును, దప్పియుగలిగి మూర్ఛనొందుచు వాంతులు కలిగి గద్గదస్వరముగలిగి ఉత్సాహము లేక ఉదరరోగముతో నుండును. దూషీవిషము ఆమాశయమునం దున్నప్పుడు కఫవాతరోగములు కలుగును. పక్వాశయమునం దున్నప్పుడు వాతపిత్తరోగములు కలుగును. తలవెండ్రుకలు బలహీనమగు అవయవములు కలిగి రెక్కలుతెగిన పక్షివలెనుండును. దూషీవిషము రసాది ధాతువుల పొందినప్పుడు వ్యాధిసముద్దేశమునందు చెప్పినటుల ఆయాధాతు ప్రకోపజరోగములు కలిగించును. దూషీవిషము చలిగాలి ముసురు-గలదినములలో ప్రకోపించునుగాని భోజనసమయములందు అతినిద్ర-ఒడలువిరుపు, ఆవులింతలు, అవయవముల కదల్చలేకపోవుటగగుర్పాటు, ఒడలునొప్పులు, [illegible] కలుగును. పిమ్మట అన్నముతిన్న మత్తు, అజీర్ణము, అరుచి, మచ్చలు, దద్దుర్లు, మోహము, ధాతుక్షయము, పాదములు, చేతులు, ముఖమువాచుట, జలోదరము, వాంతులు, ఉన్మాదము, ఉబ్బు-శుక్లపక్షక్షయము, వత్తిమాట, కుష్ఠు వీనినివిషముయొక్క భేదము ననుసరించి కలిగించును.

౩౬ స్థావర విషవేగముల వివరము.

శ్లో. స్థావరేణాపయుక్తస్య వేగేతు ప్రథమన్నృణాం
శ్యావాజిహ్వాభవేత్స్తబ్ధా మూర్ఛాశ్వాసశ్చజాయతే
ద్వితీయే వేపథుఃస్వేదో దాహః కండూరుజస్తథా
విషమామాశయప్రాప్తం కురుతే హృదివేదనాం

తాలుశోషం ప్రథమే [illegible] మహాశయోధృతం
దుర్వర్ణే హారితేనాఙ్గే జాయతే చాస్యలోచనే
పక్వాశయగతే తోదో హిక్కా కాసోఽన్త్రకూజనం
చతుర్థే జాయతే వేగే శిరసశ్చాతి గౌరవం
కఫప్రసేకో వైవర్ణ్యం పర్వభేదశ్చ పంచమే
సర్వదోషప్రకోపశ్చ పక్వాధానే చ వేదనా
షష్ఠే ప్రజ్ఞాప్రణాశశ్చ భృశం చాప్యతిసార్యతే
స్కంధపృష్ఠకటీభంగః సన్నిరోధశ్చ సప్తమే.

తా. స్థావరవిషము తినిన మనుష్యులకు ప్రథమవేగమందు నాలుక నల్లనై మొగత, మూర్ఛ శ్వాస కలుగును. రెండవవేగమందు వణుకు, చెమట, తాపము, శరీరము దురద, నొప్పులు కలుగును. మూడవవేగమందు విషము [illegible] పొందును. అపుడు గుండెలో వేదనయు, [illegible], ఆమాశయమునందు శూల కండ్లు వివర్ణములై [illegible] ఉబ్బుట కలుగును. విషము పక్వాశయము పొందినపుడు నాల్గవవేగము జనించును. అందు నొప్పి, ఎక్కిళ్ళు, దగ్గు, ప్రేగులరచులు కల్గుట. 5 వ వేగమందు తల బరువెక్కుట, నోటినుండి తెమడ కారుట, శరీరము రంగుమారుట, కీళ్ళయందు పోట్లు, అన్నికోశ[illegible] బాధకల్గును. ఆరవ వేగమందు ప్రజ్ఞనశించుట, విద్దవిరోచనములగుటకల్గును. ఏడవవేగము నందు మెడ, వీపు, నడుము [illegible] శ్వాసబిగియుట కల్గును.

[illegible]

శ్లో. శాద్వలంటంకణం తుత్థం కట్ఫలం రజనీ వచా
నరమూత్రేణసంపిష్టం [illegible]

తా. గరిక, వెలిగారము, మైలతుత్తము, కట్ఫలము, పసపు వస ఇందేదైన నొకటినూరి మనుష్యమూత్రముతో త్రాగించిన విషము హరించును.

శ్లో. నీలసర్పస్యపుచ్ఛంతుకృకలాసస్యపుచ్ఛకం
త్రామేణవేష్టితంకృత్వాముద్రికాంకాంచధారయేత్
తయాస్పృష్టజలం పీత్వాస్థావరం చ జంగమం జయేత్.

తా. నల్లత్రాచుయొక్క ఊసరవెల్లియొక్క తోకల నెండించిన దానిని రాగిలోపెట్టి ఉంగరముగా చేసి ఆ ఉంగరముచే స్పృశించిన జలము పానముచేసిన స్థావర జంగమ విషములు హరించును.

శ్లో. శిరీబ్రధ్నకంగ్రాహ్యంరేవత్యాంచందనాన్వితం
తద్ఘృష్టంమర్దితంగాత్రేసర్వాంగే విషనాశనం.

తా. రేవతీనక్షత్రమునందు దిరిశెన బదనికనుతీసి చందనముతో కూడ అరగదీసి శరీరమునకు పూసిన విషము హరించును.

శ్లో. వరాహాగోధానకులశశకకృకటపిత్తకం
శ్వేతాయాగిరికర్ణ్యాశ్చఫలంమూలంచపేషయేత్
పానేసర్వవిషంహంతిమృతాన్స్థోపిజీవతి.

తా. అడవిపంది, ఉడుము, ముంగిస, చెవులపిల్లి, కోడి వీని చేదుకట్లు తెల్లదింతెనవేరుకాయలతూరి పానముజేసిన సర్వవిషములు హరించును మృతునివలె పడినవాడుకూడ లేచును.

37 దూషీవిషమునకు.

శ్లో. మృతంసూతం మృతంస్వర్ణం శుద్ధలోహం సమాక్షికం
త్రయాణాంగంధకం తుల్యంసర్వంస్యాద్రవైర్దినం
తచ్చూర్ణమాసమేకంతుససితాక్షౌద్రసంయుతం
దూషీవిషం యోగజంచ నశ్యత్యేవనసంశయః.

తా. పెట్టుమందునకు రసభస్మము, సువర్ణభస్మము, లోహభస్మము, హేమాక్షికభస్మము యివి ఒక్కొక్కభాగము గంధకము మూడుభాగములు కలబందరసముతో మర్దించి ఆరినతరువాత పంచదార తేనె అనుపానముతో సేవించిన దూషీవిషము, పెట్టుమందు హరించి వీనివలన కలిగినరోగములు నివర్తించును.

శ్లో. పుత్రజీవఫలాన్మజ్జా నిమ్బపత్ర[illegible]పయైః
పీత్వా దూషీవిషం హన్త్యగ్రం ఘోరం [illegible]థా.

తా. పుత్రజీవఫలముల [illegible] ఒక [illegible] నిమ్మ మొత్తు ఆవు పాలతో కలిపి త్రాగిన దూషీవిషమును [illegible] హరించును.

శ్లో. సమూలపత్రాం సర్పాక్షీం పిష్ట్వా [illegible] కైః
ఆలోడ్య పానతో హన్తి [illegible] కృత్రిమ [illegible].

తా. సర్పాక్షి సమూల [illegible] త్రాగిన కృత్రిమవిషము హరించును.

33 జంగమ విషజ్ఞానము

శ్లో. మూషికాః శుక్రవిషాః లూతా [illegible]
పురీషముఖసందంశశంఖశుక్ర [illegible] విషాః.

తా. ఎలుకలు, శుక్రము విషముగాగలవి, పుర్రెకోసఅను పురుగు [illegible], మూత్రము మలము, కాటు, గోళ్ళు శుక్రము ఆర్తవము విషముగాగలవి.

శ్లో. వృశ్చికవిశ్వంభరరాజీవమత్స్యోచ్చిటింగాః
సముద్రవృశ్చికాశ్చాలవిషాః.

తా. తేలు విశ్వంభరము అనగా కరిచే తేలు రాజీవమత్స్యము ఉచ్చటింగము, సముద్రపు తేలుతోకయందు విషముగలవిగనుండును.

శ్లో. చిత్రశిరఃసరావకర్దిశతదారుకారిమేదకశారికా
ముఖాముఖసందంశవిశర్ధితమూత్రపురీషవిషాః
మక్షికాకణభజలాయుకాముఖసందంశవిషాః.

తా. చిత్రరసము, సరావము, కర్ది, శతధారుకము, అరిమేదకము, శారికాముఖము, ఇవి కాటు, మలము, మూత్రము, అపానవాయువు విషముగలవి, తేనెటీగలు, కందిరీగలు, జలగలు, కాటువిషముగలవి.

శ్లో. విషహాస్థిసర్పకంటక వరటీమత్స్యాస్థిచేత్య
స్థివిషాణి శకులీమత్స్య వక్త్రరాజీవరకీమత్స్యాశ్చ పిత్తవిషాః

తా. విషమువలన [illegible] ఎలుక, పాముఎలుక, వరటి యను చేపఎలుక, [illegible], కొరలి యనుచేప, రక్త రాజి వరటి యను చేప [illegible].

శ్లో. సూక్ష్మజంతు [illegible] కీటకావలభి
కాశ్చ [illegible]

తా. సూక్ష్మ [illegible], వరటి, శతపది, (జెఱ్ఱి) పురుగులు [illegible] (...) ముల్లునందు కాటునందు విషముగలవి.

శ్లో. కీటరసర్ప దేహాః [illegible] స్త్రనస్తా
ముఖసంద [illegible]

తా. చచ్చిన [illegible] సర్పములయొక్క దేహములు, [illegible] విషములు [illegible] ఇంకా చెప్పబడనివి నోటితో కరచిన [illegible]

[illegible]

శ్లో. శుక్రవత్సర్వసర్పాణాం విషం సర్వశరీరగం
కృద్ధానామేతిచాంగేభ్యః శుక్ర [illegible] దివ
తేషాం బడిశవద్దంష్ట్రాస్తాసు [illegible]
అనుద్వృత్తావిషం తస్మాన్నముంచంతిభోగినః.

తా. అన్ని పాములకు విషముశుక్రమువలెనే శరీరమంతటను వ్యాపించియుండును. సంభోగమువలన శుక్రము గళితమగు నటుల కోపము వచ్చినప్పుడు విషము శరీరమునుండి గడిలి గేలమువలె వంకరగనున్న కోరలనుండి విషము గ్రక్కుచుండును. కనుకనే కోపములేనపుడు పాములు విషము విడువవు.

శ్లో. యస్మాదత్యర్థముష్ణంచతీక్ష్ణంచ పఠితంవిషం
అంతః సర్వవిషేషూక్తః పరిషేకః సుశీతలః

తా. ఏ కారణముచే విషము [illegible] తీక్ష్ణము ఉష్ణము అని వివరింపబడినదో [illegible] విషములందు శీతజలాది శీతపరి షేకము చెప్పబడినది.

౪. కీటక విషములు.

శ్లో. మందం కీటేషు [illegible] వాతకఫం విషం
అతః కీటవిషే [illegible] ప్రతిషిధ్యతే
కీటైర్దష్టా [illegible] వాతకేత్

తా. కీటకముల విషము మందమైనదగుటచే విశేషము ఉష్ణము లేకుండుటచే వాతకఫములు కలిగించును. గనుక కీటకవిషములందు స్వేదకర్మ నాచరింపవచ్చును. [illegible] తీవ్రవిషములుండు కీటకములచే బాధనొందునప్పుడు సర్పవిష చికిత్సల నాచరింపవలెను.

[illegible] విశేషము.

శ్లో. స్వభావదేవ [illegible] యోర్విషం
వ్యాప్య సావయవం తే [illegible] దష్టయోః
లాల్యాదివిషా [illegible] యః ఖాదేన్మృగమాత్రయోః
యథావిషం సరోగో [illegible] తేఽశివా
అతస్తస్య నయో [illegible] మృతమాత్రయోః
ముహూర్తాత్ [illegible] ప్రహారాదంశవర్జితం

తా. విషము పూయబడిన బాణము ఆయుధముచే కొట్టబడిన జంతువునకు గాయమునందు విషముండును. అటులనే పాముకరచినను గాయముకలిగి శరీర [illegible] ముహూర్తకాలములో వ్యాపించి చంపునట్లే చపలతవలన విషజంతు మాంసభక్షణమువలన వాడా జంతుశరీరమందుగల [illegible] రోగములుగలవాడగును లేక మృతినైనఁబొందును. [illegible] విషశస్త్రాయుధహతజంతుమాంస మునుతిన [illegible] ఆదెబ్బతగ్గ మాంసమును శరీరమునుండి వేరుచేసి తక్కిన మాంసమును తీసికొనవలయును.

42 విషము త్రాగినవాని లక్షణములు.

శ్లో. సవాతం గృహధూమాభం పురీషం యోఽతిసార్యతే
అధ్మానోఽత్యర్థ ముష్ణాసో వివర్ణః సాదపీడితః
ఉచ్ఛ్వాసాత్యర్థ పేచశ్చ విషపీతం త మాదిశేత్

తా. ఎవడు గాలితోకూడ గృహధూమమువంటి రంగుగలిగి రేచనములగునో శరీరము రంగు మారునో కడుపుబ్బరము కలుగునో బలహీనుడై బాధపడునో నరుగులు గక్కుచుండునో వాడు విషము త్రాగి చావనున్నాడని తెలియవలెను.

శ్లో. నచాస్య హృదయం వహ్ని ర్విషజుష్టం దహత్యపి
తద్ధిస్థానం చేతనాయాః స్వభావా ద్వ్యాప్యతిష్ఠతి

తా. హృదయము చైతన్యమునకు స్థానముగనుక విషం తన స్వభావముచే చైతన్యస్థానము నాశ్రయించును. గనుక విషముతినిన వానివిషపూరితమగు హృదయము అగ్నిదహింపదు అనగా కాలదు అని తెలియవలెను.

౪౩. విషువతగిన సర్పదష్టులు.

శ్లో. అశ్వత్థ దేవాయతనశ్మశానవల్మీకసంధ్యాసచతుష్పథేషు
యామ్యేసపిత్రే పరివర్జనీయా
ఋక్షే నరామర్మసు యేచదష్టాః
దర్వీకరాణాం విషమాశుఘాతిసర్వాధిచోష్ణే ద్విగుణీభవంతి
అజీర్ణ పిత్తాతపపీడితేషు బాలప్రమేహవ్యథగర్భిణీషు
వృద్ధాతురక్షీణబుభుక్షితేషురూక్షేషుభీరుష్వథదుర్దినేషు
శస్త్రక్షతేయస్యనరక్తమస్తిరా
జ్యోలతాభిశ్చనసంభవంతి
శీతాభిరద్భిశ్చనరోమహర్షః విషాభిభూతం పరివర్జయేత్తం
జిహ్వాసితాయస్యలికేశశాతోవాసానభంగశ్చసకంఠభంగః
కృష్ణస్సరక్తః శ్వయథుశ్చదంశే హన్వోఃస్థిరత్వం సవర్జనీయః

పరిర్ఘునాయుస్యనిరేశిపక్త్రాద్రక్తం ప్రవేదూర్ధ్వంమధశ్చ యస్యదం
ష్ట్రాఃపాతాః సకలాశ్చయస్యతా। చాపవైద్యః పరివర్జయేత్తు
ఉన్మత్తమత్యర్థముపద్రుతం వాహీనస్వరం వాప్యథవాలివర్ణం
సారిష్టమత్యర్థమ వేగినంచ్చతంకర్మనతత్రకుర్యాత్

తా. రావిచెట్టు, దేవాలయము, శ్మశానము, పుట్టలు, సంధ్యాకాలమున, నాల్గుత్రోవలందు, భరణి, మఖ, నక్షత్రములందు మర్మలయందు సర్పముచే కరువబడినవారు వర్జనీయులు, త్రాచు పాముఃవిషము శీఘ్రకాలములో చంపునది. అన్నివిషములును ఉష్ణకాలంబున ద్విగుణంబు కలవగును. అజీర్ణ రోగులకు, ఎండదెబ్బ తినినవానికి, బాలురకు, ప్రమేహరోగులకు, గర్భవతులకు, వృద్ధులకు, రోగులకు, చిక్కిపోయినవారికి, ఆకలిగొన్నవారికి, భయపడిన వారికి మనుజపట్టినపురుషు విషము రెండింతలగును. ఎవనిశరీరము కోసినరక్తము రాదో బెత్తముతో కొట్టిన దద్దురు తేలదో చన్నీళ్ళను పోసిన గగుర్పాటు గలుగదో అట్టి విషపూరితుని విడువవలెను. ఎవనినాలుక తెల్లబారునో, నలుపుజెందునో వెంట్రుకలుపాయలగునో ముక్కురంధ్రములు వికృతరూప మందునో అంతయు మూర్ఛజెందునో కాటు నలుపెక్కి రక్తము కారుచు వాచియుండునో కదలకుండునో శ్లేష్మము చిక్కబడివెడలునో ముక్కునుండి రక్తము కారుచుండునో కాటునకు నాల్గుకోరలు దిగియుండునో అట్టివానిని వైద్యుడు విడువవలెను. మతిచెడినను, క్షీణించిన స్వరము గల్గినను, శరీరము రంగు మారినను మరణలక్షణంబులని తెలిసికొనవలెను.

44 ధన్వంతరి ఉవాచ

శ్లో. ధన్వం[illegible] [illegible]శాస్త్రవిశారదం
పాదయో[illegible] పరిపృచ్ఛతి
సర్పస[illegible] చ[illegible]లక్షణమేవచ
జ్ఞానంచ విషవేగానాం భగవన్ వక్తుమర్హతి.

తా. మహాప్రజ్ఞానవంతుడగు సర్వశాస్త్రపారంగతుడగు ధన్వంతరి పాదములాశ్రయించి సుశ్రుతుం డిట్లడుగుచున్నాడు. ఓ భగవంతుడా! సర్పము విభాగముల క్రమము, వాని కాట్ల విషవేగవిజ్ఞానమనుగ్రహింపు డని ప్రార్థించెను.

శ్లో. తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాప్రాత్రవీద్భిషజాంవరః
అసంఖ్యావాసుకిముఖావిఖ్యాతా స్తక్షకాదయః
మహీంధరాశ్చనాగేంద్రాహుతాగ్నిసమతేజసః
యేచాప్యజస్రంగర్జంతివర్షంతిచతపంతిచ
ససాగరాగిరిద్వీపాయైరియంధార్యతేమహీ
క్రుద్ధానిశ్వాసదృష్టిభ్యాంయేహన్యురఖిలంజగత్
నమస్తేభ్యోஉస్తినోతేషాంకార్యంకించిచ్చికిత్సితం.

తా. అట్లు ప్రార్థించిన సుశ్రుతినిగని భగవత్స్వరూపుండగు ధన్వంతరి దయాళువై ఇట్లు చెప్పెను. వాసుకి, తక్షకుడు మొదలగు సర్పములుగలవు. వారు భూమిని ధరించువారును అగ్నిహోత్రునివంటి కాంతిగలవారును అయియున్నారు. ఏ సర్పరాజములు సర్వదా గర్జించుచు వర్షించుచు, తపించుచు ఎవరిచే సముద్రములతోడను పర్వతములతోడను కూడియుండు భూమిని ధరించుచుండిరో ఎవరు కోపముగలవారై నిశ్వాసవాయువులచేతను సర్వప్రపంచమును లయ మొనరింప గలరో వారికి చికిత్సవలన ప్రయోజనములేదు. అట్టివారి కొరకు నమస్కారము.

4వ సర్పసంఖ్యావివరము

శ్లో. యేతుదంష్ట్రావిషాభీమాయేదంశంతిచమానుషాన్
తేషాంసంఖ్యాంప్రవక్ష్యామియథావదనుపూర్వశః
అశీతిస్త్వేవసర్పాణాంభిద్యతేపంచధాతుసా
దర్వీకరామండలినోరాజిమంతస్తథైవచ
నిర్విషావైకరంజాస్త్రివిధాశ్చైవపునస్స్మృతాః

దర్వీకరామండలినో రాజిమంతాశ్చపన్నగాః
తేషుదర్వీకరాజ్ఞేయావింశతిఃషట్చపన్నగాః
ద్వావింశతిర్మండలినో రాజిమంతా స్తథాదశ
నిర్విషా ద్వాదశజ్ఞేయా వైకరంజా స్త్రయ స్తథా
వైకరంజోద్భవాస్స ప్తచిత్రా మండలి రాజిలాః

తా. ఏవి దంష్ట్రిలయందు విషము కలిగి భారి తీవ్రములై మనుష్యులను కరచునో వాని సంఖ్యానుక్రమముగ వచించెదను. పాములు ఎనుబది విధంబులు. ఇవి అయిదుజాతులు. అందు పడగలు గలవి త్రాచులు, మచ్చలుగలవి అనగా పొడలుగలవి. చారలుగల కట్లపాములు తాడిల్లిపాములు విషములేనివి. నీరుకట్టె, దుంపభయము మొదలగునవి వైకరంజములు సంకరములైనవి అనియును గలవు. త్రాచులు 26 జాతులు, మచ్చలుగలవి 32 జాతులు. చారలుగలవి 10 జాతులు విషములేనివి 12 జాతులు వైకరంజము 3 జాతులుగలవి. వైకరంజములవలన గలిగినవి 7 చిత్రములు, మండలవంతములు, రాజిలములు అని సర్పభేదములు గలవు.

46 పాము కరచుటకు కారణములు.

శ్లో. పదాభిమృష్టాదుష్టావాక్రుద్ధాగ్రాసార్థినోపివా
తేదశంతిమహాక్రోధాత్ తర్థత్రివిధముచ్యతే,

తా. కాలుచేత్రొక్కబడినను, స్వభావముచే దుష్టములై కోపముగ నున్నను, ఆకలిగొన్నను క్రోధముతో కరచును. అనిమూడు కారణములు చెప్పబడినవి.

47 విషమెక్కని ప్రదేశములు.

శ్లో. వ్యాధితో ద్విగ్నదష్టానిజ్ఞేయాన్యల్పవిషాణితు
తథాతివృద్ధబాలాభిదష్టమల్పవిషం స్మృతం
సువర్ణ దేవబ్రహ్మర్షి యక్షసిద్ధంనిషేవితే
విషమౌషధియుక్తే చ దేశే నక్రమతేవిషం.

తా. రోగముగలపాము, బెదరినపాము, ముసలిపాము, మిక్కిలి చిన్నపాము కరచినచో విషము స్వల్పముగ నుండును. గరుత్మంతుడు, దేవఋషులు, బ్రహ్మఋషులు, యక్షులు, సిద్ధులు కాపురముండు ప్రదేశములందు విషహరౌషధంబులు గలచోట్ల పాముకరచినను విషము అల్పవీర్యమగుటచే శరీరమంతటను వ్యాపింపనేరదు.

రాచువిష్టకార్యము.

శ్లో. తత్రదర్వీకరవిషేణత్వఙ్నయనఖదశనమూత్రపురీష
దంశకృష్ణత్వంరౌక్ష్యం సిరసోగౌరవం సంధివేదనా
కటిపృష్ఠగ్రీవాదౌర్బల్యంజృంభణం వేపథుఃస్వరా
వసాదాఘుర్ఘురకోజడతాశుష్కోద్గారః కాసశ్వాసౌహిక్కా
వాయోరూర్ధ్వగమనంశూలోద్వేష్టనంతృష్ణాలా
లాస్రావః ఫేనాగమనంస్రోతోఽవరోధస్తా
స్తాశ్చవాతవేదనాభవంతి

తా. రాచుపాము విషముచే చర్మము, నేత్రములు, దంతములు, మలమూత్రములు వీనియందు బాధగలుగుట, కరచినచోట నల్లనగుట, సంధులయందు బాధ, నడుము, వెన్ను, మెడ నిలువకుండుట, ఒడలు విరచుకొనుట, ఆవలితలు, వణుకు, కంఠధ్వని తగ్గుట, గొంతుకలో గురగురలాడుట, శరీరము మొద్దుబారి తెలివినశించుట, తేనుపులు, దగ్గు, ఒగర్పు, ఎక్కిళ్ళు, ఎగఊపిరి, శూల, కాలుచేతులు వంకర్లుపోవుట, దాహము, నోటచొంగ, నురుగు, స్రోతస్సులు బంధింపబడుట మున్నగు బాధలు కలుగును.

40 పొడజాతుల విషకార్యములు.

శ్లో. మండలివిషేణత్వగాదీనాంపీతత్వంశీతాభిలాషః
పరిధూపనం నాహస్తష్ణోమదోమూర్ఛాజ్వరఃశోణి
తాగమనమూర్ధ్వామధశ్చమాంసానామవసాతనం

శ్వాయథుర్దంశకోథః పీతరూపదర్శనమూశుకోపస్తా
స్తాశ్చపిత్తవేదనాభవంతి.

తా. పొడపాములు కరచిన చర్మము, నేత్రములు, పండ్లు, మలమూత్రములు పచ్చబారుట, చల్లదనమునుకోరుట, అవయవము లన్నింటి యందును తాపముగలుగుట, దప్పి, మత్తుమూర్ఛ, జ్వరము ఊర్ధ్వభాగమునుండి రక్తము వెడలుట, కండరములు కదలుట, వాపు, కరచిన భాగమున కుళ్ళుట, వస్తువులన్నియు పచ్చగ కనుపడుట, పైత్యవేదనలు కలుగును.

50 సామాన్య చికిత్సలు

శ్లో. సర్వైరేవాదితః శాఖావష్టస్య దేహినః
దంశస్యోపరిబధ్నీయాదరిష్టాశ్చతురంగులే
ప్లోతచర్మాంతవల్కానాం మృదునాన్యతమేనచ
నగచ్ఛతివిషం దేహమరిష్టాభిర్నివారితం
దహేద్దంశమథోత్కృత్యయత్రబంధోనజాయతే
ఆచూషణచ్ఛేదదాహాః సర్వత్రైవతుపూజితాః
ప్రతిపూర్వముఖంవస్త్రైర్హితమాభూషణంథవేత్
సదష్టవ్యోఽథవా సర్పోలోష్టోవాపిహితతత్క్షణం.

తా. కాళ్ళయందుగాని, చేతులందుగాని, పాముకరచిన మనుష్యుడు మొదలగువారికి వెంటనే కరచినస్థలమునకు నాలుగుఅంగుళములపైని తోలుచేగాని, గుడ్డపీలికచేగాని మెత్తని పట్టచేగాని గట్టిగ కట్టవలెను. అట్లు కట్టినందున విషము త్వరగా శరీరమునకు వ్యాపింపనేరదు. అట్లుకట్టుట జరుగనిచో కాటుదగ్గర చీల్చి ఇనుపమేకు కాల్చి ఆకాటుదగ్గర కాల్చవలెను. అచట నొక గొట్టముంచి నోటగుడ్డ అడ్డముపెట్టి గొట్టమునుండి రక్తమును పీల్చవలెను.

ఇట్లు పాముకాటులందు కాల్చుట, ఖండించుట మంచిది. కరచిన పామును పట్టించి బెడ్డను కరిపించవలెను.

51 కామరత్నమునందు

శ్లో. సూతకంగంధకం తుత్థంటంకణం రజనీసమం
దేవదాల్యారసైర్మర్ద్యం దిననిష్కంతు భక్షయేత్
కాలశైలాశనిర్నామరసః సర్వవిషాపహః.

తా. పాదరసము, గంధకము, మైలతుత్థము, వెలిగారము, పసుపు సమభాగముగ దేవదాళిరసముతో ఒకదిన మర్దించి యుంచి నిష్కమెత్తు భక్షించిన సర్వవిషములు హరించును.

52 దత్తాత్రేయ తంత్రమున

శ్లో. సోమరాజీబీజచూర్ణం సకృద్గోమూత్రభావితం
చరాచరవి ఘ్నంతస్మృత సంజీవనాభిదం
కటుతుంచ్యుర్భవం మూలం సకృద్గోమూత్రభావితం
ఛాయాశుష్కంవటీంమూత్రైః పాణిలేపోవిషాపహం
పంచాంగమశ్వగంధాయాః చాగీమూత్రేణపేషయేత్
లేపేపానేనసం దేహూనానావిషవినాశనం.

తా. బావంచాలచూర్ణము ఒకసారి గోమూత్రముతో భావనచేసి సేవించిన స్థావరజంగమ విషంబులు హరించును; చేదానబవేరు గోమూత్రముతో భావనచేసి నీడనార్చి మూత్రముతో అరుగదీసి చేతులకు రాచిన విషముహరించును. పువ్వులు, కాయలుగలపెన్నేరు చెట్టు సమూలమును ఆడమేకమూత్రముతోనూరి కరచినచోటరాచి లోపలకు యిచ్చిన హరించును.

53 శిరావ్యధ్యచేయకూడనివారు

శ్లో. గర్భిణీబాలవృద్ధానాం శిరావ్యధవివర్జితం
విషార్తానాం యథోద్దిష్టం విధానం శస్యతేమ్బుదు.

తా. గర్భిణులకు, వృద్ధులకు, బాలురకు శిరావ్యధకర్మలు చేయరాదు. విషమునకు చెప్పిన అవపీడాంజనాది తీక్ష్ణకర్మలు వదలి మృదువుగనుండు సామాన్యచికిత్సలం జేయవలెను.

54 క్రిమిజంతు విషనిదానము

శ్లో. అనేకవిషజీవానాంచూర్ణం ముఖవిషైర్యుతం
మిశ్రితంనఖదంతైశ్చలోహాద్యం చూర్ణసంచయం
కృత్రిమంతువిషంఖ్యాతం పక్షమాసాద్విబాధతే
ఆలస్యం కురుతేజాడ్యం కాసశ్వాసబలక్షయం
రక్తస్రావోజ్వరశ్శోభాపీతచక్షుశ్చలక్షణం.

తా. సర్పములు మొదలుగాగల విషజంతువులయొక్క గోళ్లు కోరలు, లోహములు మొదలగువాని భస్మములు మానవులు భుజించు అన్నాదులందు గలపి యిచ్చు అనేకరీతుల విషములను ప్రయోగించు వానిని కృత్రిమవిషంబులనంబరగును. ఇవి క్రమముగా పక్షము, మాసముదినంబుల లో శరీరమందలి రక్తమును జెరచి విషము వ్యాపించి బాధించును. వానిలక్షణములను వచించెదను. ఆలస్యము, రోగము, దగ్గు, ఉబ్బసము, బలహీనము, రక్తస్రావము, జ్వరము, వాపు, నేత్రములు పసుపువర్ణముగ జెందుట మొదలగు లక్షణములు శరీరమునందు వ్యాపించును.

55 కృత్రిమవిషములకు చికిత్సలు

శ్లో. మృతంస్వర్ణం శుద్ధసూతం శుద్ధ వై హేమమాక్షికం
త్రయాణాం గంధకం తుల్యం మర్ద్యం కన్యాద్రవైర్దినం
తచ్చుష్కం ససితక్షౌద్రం మాషైకం లేహయేత్సదా
వహ్నిమూలం శృతంక్షీరై రసుస్యాద్గరనాశనం.

తా. సువర్ణభస్మము, శుద్ధిచేసినరసము, శుద్ధిచేసిన హేమాక్షీకములు, యీమూడు సమభాగములు లేసి యీమూటికిని సమము శుద్ధిచేసిన గంధమునుకలిపి కలబందరసముతో ఒకరోజుమర్దించినీడను ఎండించి మినపగింజంత మాత్రలుచేసి అందొకమాత్రను పంచదార,

తేనె అనుపానముతో పుచ్చుకొన్న వెంబడినే ఆవుపాలతో చిత్రమూల రసమునుపోసి కాచి త్రాగిన కృత్రిమవిషములు నివర్తించును.

శ్లో. శటీపుష్కరమూలంచ పాచ్యంపారావ పిత్తకం
తత్పిబేచ్ఛీతలం పానేగర తృష్ణాజ్వ రాపహం.

తా. కచ్చూరములు, పుష్కరమూలము, తెల్లపావురపుట్టి చేదుకట్టు సమభాగములుగ చూర్ణించి చల్లని నీళ్ళతో సేవించిన కృత్రిమవిషమువలన గలిగిన జ్వరము, దాహము నివర్తించును.

శ్లో. వృషభూనింబ పత్రాణి పటోలంచ పలం పలం
తోయేచాష్ట గుణేక్వాథం పాదశేషం సమాహరేత్
క్వాథతుల్యం ఘృతంగవ్యం ఘృతాక్షమథ యూరసం
ఘృతశేషం పచేత్సర్వం పానాద్విషహరం ఘృతం.

తా. అడ్డసరము, నేలవేము, చేదుపొట్లతీగ ఆకులు వీనిని దినుసునకు పలిమెడుచొప్పున స్వీకరించి దంచి ఇరువదినాలుగు పలముల నీళ్ళనుబోసి నాల్గవభాగము మిగులునట్లు కషాయముకాచి దానికి సమము ఆవునెయ్యి. ఆనేతికి సమానము కరక్కాయల రసము గలిపి తైలపక్వముగ వండిన యుక్తరీతిని సేవించినవిషదోషముహరించును.

శ్లో. సమూలపత్రాం సర్పాక్షీం జలేన క్వథితాంపిబేత్
నరమూత్రైశ్చవా పిష్టాం పిబేత్సర్వ గరాపహం.

తా. సర్పాక్షి సమూలమును రోటిలోవేసి దంచి యుదకము పోసి కషాయముకాచి యుక్తముగ సేవించినను, సర్పాక్షినినరమూత్ర ముతో నూరి త్రాగినను సర్వవిషములు హరించును.

శ్లో. వ్యాఘ్రోధోరజనీ కుష్ఠం పిష్ట్వాజ్యం గృహధూమకం
తండులీయకః మూలేన కర్షంగరం హరంపిబేత్.

తా. మర్రియూడలు, పసుపు, చంగల్వకోష్టు, కరుధూపము చిర్రివేరు, వీనిని సమానముగనూరి కర్షప్రమాణము నేతిలో గలిపి సేవించిన విషదోషములు హరించును.

56 ప్రభావతీ వటుకములు.

శ్లో. హరిద్రానింబపత్రాణి పిప్పలీమరిచానిచ
విళంగం భద్రముస్తాచ జీరకం విశ్వభేషజం
చిత్రకంసైంధం కుష్ఠం విషం పాఠాహరీతకీ
ఏతాని సమభాగానిహ్యజా మూత్రేణ పేషయేత్
చణప్రమాణ వటికాశ్ఛాయా శుష్కాశ్చ కారయేత్
ఏకాముష్ణోదకై పీతావిషూచీంచవ్యపోహతి
లూతవిస్ఫోటభేదంచ గోమూత్రేణవిలేపయేత్
అష్టాతక్రేణసేవేత సర్పదష్టవిషంహరేత్
మహారక్తప్రవాహేతు శ్రీగంధేనసమంపిబేత్
అర్కక్షీరయుతంతేష్యం వృశ్చికాదివిషంహరేత్
హంతిపుష్పంచపటలం రంభాకందారసాన్వితం
కాకమాచీరసైః పీత్వాతి ...ణివినాశయేత్
నీలికారసైర్యుక్తాంగత్వంవినాశయేత్
గుడేనమిశ్రితంభుక్త్వావాతరోగంవినాశయేత్
భృంగరాజరసైఃపీత్వాశిరసోదహానుద్భ్రశం
తండులోదకసంమిశ్రంకాసకృచ్ఛ్రంవినాశయేత్
గోమూత్రేణయుతంపీత్వాప్లీహరోగంవినాశయేత్
ఛాగక్షీరసమాయుక్తంవటికాంచాశ్వగంధికాం
పీత్వామండలపర్యంతంరాజయక్ష్మవినాశనం.

తా. మ్రానిపసుపు, వేపాకు, పిప్పలి, మిరియాలు, వాయువిడంగములు, భద్రముస్తలు, జీలకర్ర, శొంఠి. చిత్రమూలం, సైంధవలవణం, చంగల్వకోష్టు, అతివస, చిఱుబొద్ది, కరక్కాయ, వీనిని సమాంశములుగ ఖల్వమందుంచి మేకమూత్రముతో మర్దించి సెనగగింజలంత మాత్రలుజేసి నీడనార్చి అందొకమాత్రను వేడినీళ్ళతో సేవించిన విశూచిరోగమును, ఆవుమూత్రముతో సేవించిన విస్ఫోట-

నేలగుమ్ముడు వేరు గంధమును సేవించిన పేరులేని పాముకాటు విషములుసహా నివర్తించును పాపర వేళ్ళరసముగాని ఈశ్వర చెట్టుసమూలరసముగాని చిటివేళ్ళరసముగాని భక్షించిన విషనివారణమగును. కాసరగడ్డను బిళ్ళలుగకోసి జిల్లేడుపాలతో నేడుమార్లు భావన జేసి నీడనార్చి చింతగింజప్రమాణము సేవించిన సర్వవిషములు హరించును.

శ్లో. ఇతిసర్పవిషాదీనాం సర్వస్థానగతేతథా
గోక్షీరై రజనీక్వాథం పిబేత్సర్వవిషాపహం.

తా. ఆవుపాలలోపచ్చిపసుపుకలపి కషాయంకాచిత్రాగినసర్వస్థానములజెందిన పాము మొదలగు విషములు నివర్తించును.

శ్లో. గోమూత్రైర్నరమూత్రైర్వా పురాణేఘృతేనవా
హరిద్రాపానమాత్రేణ విషంహంతిచరాచరం.

తా. పచ్చిపసుపుపొడినిగోమూత్రముతోగాని, నరమూత్రముతోగాని, ప్రాతనేతితోగాని భక్షించిన స్థావర, జంగమాది సర్వవిషంబులను హరించును.

శ్లో. అశ్వగంధామేఘనాదో గోమూత్రేమహిసాక్షికం
గృహధూమయుతంలేపో శివకంఠవిషాపహం.

తా. పెన్నేరుగడ్డ, చిర్రివేరు, మహిసాక్షి, గుగ్గిలము, కరుధూపము, వీనినెల్ల నావు మూత్రముతో నూరి లేపనముచేసిన కాలకూట విషములు గూడ నివర్తించును.

శ్లో. పంచాంగమశ్వగంధాయాః భాగమూత్రేపేణషయేత్
లేపనాస్నేహనం దేహో గానసావిషనాశనం.

తా. పెన్నేరు సమూలమును మేకమూత్రముతోనూరిమర్దించిన దాసరిపాము కరచిన విషము సందేహము లేకుండ దిగును మరియు అమావాస్య ఆదివారంనాడు భూతాంశపువేరును తెచ్చి దాచి పాముకరచినచో గంధము తీసి అందొక నూనెబొట్టును గలిపి త్రాగిన సర్పవిషములు నివర్తించును.

శ్లో. కర్కాటీమూలలేపేనసర్పదష్టస్సుఖీభవేత్

తా. ఆగాకర వేరును మర్దించిన సర్పవిషములు వివర్తించును.

శ్లో. అలాబుబీజంచకరంజబీజంకో శాతకీబీజశిరీషబీజం
గోమూత్రపిష్టంపరమేతిదిష్టంహాంతినానాసర్పవిషాపహారం.

తా. చేదానపప్పుగిత్తులు కానుగవిత్తులు చేదుబీరవిత్తులు దిరిశెనపువిత్తులు వీనిని సమాంశముగా నావుమూత్రాన నూరి ఆవుపంచితముతోడనే గలిపి సేవించిన అన్ని పాములవిషములు హరించును.

శ్లో. శ్వేతార్కమూలం కుటజస్యమూలం
కోశాతకీహింగువచాసమేతం
అజేనమూత్రేణకటుత్రయంచ
పష్టవిషంహంత్యపికాలకూటమ్.

తా. తెల్లజిల్లేడు వేరు, కొడిశపాలు, చేదుబీరవిత్తులు, యింగువ, వస త్రికటుకములు వీనిని సమాంశములుగ మేకమూత్రముతో నూరి మేకపంచితముతో గలిపి భక్షించిన కాలకూటాది సర్వవిషములు హరించును. ముష్టిముష్టి కరక్కాయలను భక్షణజేసిన సమస్తమైన పాముల విషంబులును. నివర్తించును.

తే. గీ. బద్మభవుడెట్లు కర్కోట ♦ వాసునకును
శంఖపాలుని దక్షుని ♦ సకలునకును
ఘనపద్మకనంతున ♦ కనవరతము
విషహారంబుల నన్నింటి ♦ విశదపరచె.

62 అష్టఫణి నిదానాదులు.

ఆదివారమున కరచిన పామును అనంతుడందురు. అదికరచిన చోట దాపలవిషముండును గాన మీగాలుమీద అ, అ, అ, అను అక్షరములువ్రాసి 'అనంత హేలి హేలి విజయా విజయాయస్వాహా' అనుమంత్రముతో నభిమంత్రించిన విషముదిగిపోవును. ఈమంత్రముతోడనే ఉప్పును నువ్వులనూనెను మంత్రించి త్రాగించిన ఆదివారమునాడు గరచిన అనంతుడనే పాము విషము దిగిపోవును.

సోమవారమున గరచిన పామును వాసుకియందురు. అది కర చినచోట దాపలవిషముండును. గాన మోకాలికీలుమీద అ,అ,అ, అను అక్షరములు వ్రాసి 'వాసుకి వాసుకి వాసుకి హేలి హేలి విజ యాయస్వాహా' అనుమంత్రముతో మోకాలిమీద దిగమంత్రించి 5 కరక్కాయల చూర్ణముతో నేయికలిపి మంత్రించి త్రాగించిన సోమ వారమున గరచిన వాసుకి యను పామువిషము దిగును.

మంగళవారమునాడు కరచెడు పామును తక్షకుడందురు. అది కర చినచోట వెలుపట విషముండును. కావున కంఠమునందు లి, లి, లి, అను అక్షరములను వ్రాసి 'తక్షక తక్షక హేలి హేలి విజయా యస్వాహా దిగుదిగు ఓంగురుప్రసాదం' అనుమంత్రముతో మంత్రించి వేపాకును, రావిచెక్కను నూరి రసముతీసి పై మంత్రించి త్రాగించిన మంగళవారమున గరచిన తక్షకుడనే పాముచిషము దిగును.

బుధవారమునాడు గరచిన పామును కర్కోటకుడందురు. అది కరచినచోట దాపలవిషముండును. కావున నాభిస్థానమందు హాః అను యక్షరమును వ్రాసి 'కర్కోటకా హిలిహిలి విజయా విజయాస్వాహా ఓం గురుప్రసాద' అని యభిమంత్రించి ఉప్పునూనెను సీళ్ళతో నూరి మంత్రించి త్రాగించిన బుధవారమునాడు గరచిన కర్కోటకుడను పాము విషము దిగును.

గురువారమునాడు కరచినపాము పద్మకుడనబడును. అది కరచినచోట వెలుపట విషముండును. కావున ఆ అనుబీజాక్షరమును బొమ్మునవ్రాసి 'పద్మాఖ్యా హిలి హిలి విజయాయస్వాహా దిగు దిగు ఓం గురుప్రసాదం' అని బొమ్మునవ్రాసి దిగమంత్రించి పెన్నేరు గడ్డరసమును నభిమంత్రించి త్రాగించిన గురువారమునాడు కరచిన పద్మకుడను పామువిషము దిగిపోవును.

శుక్రవారమున కరచినపామును మహాపద్మకుడనంబడును. అది కరచినచోట దాపల విషముండును. గావకంఠమున ఆ అనేబీజాక్షర

మును వ్రాసి 'మహాపద్మకా హిలి హిలి విజయస్వాహా' అను మంత్రముతో కంఠమునడగ మంత్రించి ప్రాతచింతపండును నీళ్ళలో గలిపి యభిమంత్రించి త్రాగించిన శుక్రవారము నాడు గరచిన మహాపద్మకుడనే, పామువిషము దిగును.

శనివారమును శంఖపాలకుండందురు. అదికరచినచోట దాపల విషముండును. కావున నేత్రములమీద ఓం అనే బీజాక్షరమును వ్రాసిన 'శంఖపాలశంఖపాల హిలిహిలి విజయాయస్వాహా' అను మంత్రముతో నేత్రములతో అభిమంత్రించి బెల్లము నీళ్ళతో మంత్రించిత్రాగించిన శనివారమునాడు కరచినపాము విషముదిగును. శనివారము ప్రొద్దు కూకగా కరచినపామును సకలుడందురు. అది కరచినచోట దాపల విషముండును. కావున నడితలమీద ఓం అను బీజాక్షరమును వ్రాసి "కురికురి హిరిహిరి విజయా విజయాయస్వాహా" అను మంత్రముతో నడితలమీద మంత్రించి నెయ్యి, అటుపకట్టు, బెల్లము అనువాని నేకముజేసి అభిమంత్రించి త్రాగించిన శనివారమున ప్రొద్దుకూకటిని కరచిన సకలుడను పాము విషముదిగిపోవును. ఇట్లు బ్రహ్మగారుడమనుశాస్త్రమునందు అష్టఫణినిదానంబులు జెప్పంబడియెను. బీజాక్షరములు వ్రాసినచోటనే మంత్రించవలెను.

63 సర్వపాములకు మంత్రము.

"అఘోనాగో నాళోచిత్త బారోబోజాతీరో
జాతిజింగిపీతి కావోసర్పో కాటూలూరేనో
జ్యాణితోజాతి ఈశ్వర పార్వతిం కరోకోటికోటిఆజ్ఞ

ఊరికి ఉత్తరానవున్న గిరిపర్వతం పర్వతంమీద చెట్టు చెట్టు క్రిందపుట్ట పుట్టలో 300 ముచ్చుతేళ్ళు, 400 నల్లతేళ్ళు, 500 ఎఱ్ఱతేళ్ళు, 600 ఆకుతేళ్ళు అందులో ఒక తేలు నిప్పైకుట్టు నీరై దిగు మీఘరువు నల్లేరు నాగేంద్రుడాన చల్లగదిగు.

64 మహాగారుడమంత్రము.

1 ఓం నమోభగవతే మహాగారుడాయ త్రైలోక్యపరిపూజితాయ శ్రీవిష్ణు వాహనాయ వజ్రనఖాయ వజ్రతుండా వజ్రపతాలంకృత శరీరాయ సర్వశత్రునిబర్హణాయ ఏహి మహాగారుడ దుష్టాన్ నాగాన్ ఛింది ఛింది దుష్టాన్ రాక్షసాన్ ఛింది ఛింది ఆవేశయ ఆవేశయ బద్ధోహుం పట్ స్వాహా.

ఈ మంత్రముతో పాము కరచినదను వార్త తెచ్చినవానికి చేతనొక చెంబు నిండుగా నీళ్ళు తెప్పించి పైని వ్రాయబడిన మంత్రముచే ముమ్మారు మంత్రించి గుటగుట త్రాగించవలెను. ఇక్కడ యీతడు నీరు త్రాగునరికి అక్కడ పాముకరచినవానికి విషము దిగిపోయి సుఖముగా నుండును.

65 భైరవీమంత్రము.

2 "ఓం నమోభగవతి స్వచ్ఛందభైరవి కాలకూటవిషం స్ఫోటయ స్ఫోటయ విస్ఫురయ విస్ఫురయ ఖాదయ ఖాదయ అవతారయ అవతారయ నాస్తివిషహాలాహల విషసంయోగ స్థావర విషఅత్యుగ్రవిషజంగమ విషకాల చంచుయూపర ఇష్టమంత్రః తట ఝాయణ ఇధయ ఇధయ ఓంకాలయ మహాకాలయ కాలమర్దదేవి అమృత గర్భదేవి ఓం ఓం ఫట్ ఫట్ స్వాహా"

66 తేలుమంత్రము

3 "ఓం క్షుః పట్ స్వాహా" అను మంత్రముచే నేడుసార్లు జలమును అభిమంత్రించి తేలుకుట్టినచోట జల్లవలెను.

4 దిరిసెనపూవుతొడిమ నీటిలోముంచి "హాం హీం మం చం ఓం అను మంత్రముచే అభిమంత్రించి అజలమును త్రాగించవలెను.

67 తేలు మంత్రము

శ్లో. యఃకృత్తి కామూలమఖావిశాఖా సార్పాంతకార్ద్రాప్రసుభుజంగదష్టః
నవైన తేయేన సురక్షితోపి ప్రాప్నోతిమృత్యుంభయుదంమనుష్యం

తా. కృత్తిక, మూల, మఖ, విశాఖ, ఆశ్లేష, భరణి ఆర్ద్ర నక్షత్రములయందు పాముచే గరువఁ బడినవాడు గరుత్మంతునిచే రక్షింపబడినను మృతిజెందును. (పాము కరచినవానికి నాగముషిణి చెక్క నూరి త్రాగించిన పాము విషము దిగును.)

68 పొడపాములకు

పొడపాములకు తిప్పతీగె వేరు, నాగమల్లె వేరు, ఊడుగ వేరు, పుట్టపొదరు వేరు, వస్త్రఘాలితపు వేరు, నీలి వేరు, తీగముషిణి వేరు, మిరియాలు వీనిని సమానభాగాలుగా నీళ్ళతో నూరి కుంకుడుగింజలంత మాత్రను రేపుమాపు ఒక్కొక్కమాత్ర వేడినీళ్ళతో సేవించిన పొడ పాముల విషము నివర్తించును. పత్యం వేడినీళ్ళన్నమును తినవలెను.

69 వాపునకు చికిత్స

జిల్లేడాకునుగాని, మారేడాకును గాని నూరి కలితో నుడికించి మూడేసికట్లు గట్టి తరువాత దిరిసెనపాకు పుట్టపొదరాకు, జిల్లేడాకు అను వాని రసములతో మిరియపు పొడిసిగలిపి వాపులపై మర్దించిన పాముకాటువలన గలిగిన వాపులు హరించును.

70 గాయములకు చికిత్స.

జెముడు వేరు, పుట్టపొద వేరు, జిల్లేడు వేరు, నాగమల్లి వేరు, తీగ ముషిణివేరు, పరిమ వేరు, ముషిణిచిగుళ్ళు, వీనిని సమానముగా తీసి మెత్తగానూరి ముద్దగానూరి చిట్టాముదముతో గలిపి లేహ్యపాకముగ నుడికించి అందు మిరియాలు చెంగల్వకోష్టు, కవిరి అనివానిచూర్ణము 8 భాగములును గుగ్గిలపుచూర్ణము 3 భాగములు గలిపి మర్దించి వేయవలెను.

71 ఉల్లిపామునకు చికిత్స

తిప్పతీగ, నాగముషిణివేరు, మారేడు వేరు, యిండుప వేరు, సెరిజ వేరు, దిరిశెనపు వేరు, తెల్లజిల్లేడు వేరు, మిరియాలు, వీనినిసమాంశము

లుగా నీళ్ళతో నూరి ఇందుపకాయంత మాత్రలు జేసి యందొక మాత్రను సేవించిన ఉల్లిపాము నివర్తించును. పత్యము చప్పిడి.

72 విషము కక్కుటకు

కుంకుడు వేరునునూరి కుంకుడుగింజలంత సేవించిన విషముకక్కుదురు.

73 అసాధ్య వెఱ్ఱికుక్క కాటు.

శ్లో. శ్వాదయోభిహితా వ్యాలా వాతపిత్త ప్రకోపనః
అంతంకరోతి దష్టస్తు తేషాం చేష్టాంరుతనరః
బహుశః ప్రతికుర్వాణో నచిరాన్మ్రియతేచనః

తా. వెర్రికుక్కమున్నగు హింసాకర జంతువిషములచే వాత పిత్త ప్రకోపములు జనించును. కరువబడినవాడు వాని చేష్టలను ధ్వనిని చేయును. ఆ చేష్టలధ్వనులను మిక్కుటముగా చేయువాడు శీఘ్రగతిని యమలోకంబున కేగును.

74 పిచ్చికుక్క విషములకు.

శ్లో. పలలంతిలతైలంచ రూపికాయాః పయోగుడః
నిహంతి విషమాలర్కం మేఘబృందమివానిలః.

తా. మాంసము, నువ్వులనూనె. తెల్లజిల్లేడు పాలు, బెల్లము సమానముగా కలిపి భక్షించిన పిచ్చికుక్క విషము మేఘములచే ఆవరింపఁబడిన ఆకాశము గాలివలన నెట్లు పటాపంచలగునో ఆవిధముగా హరించును.

శ్లో. విస్రావ్యదంశంతైర్దిగ్ధే సర్పిషా పరిదాహితం
ప్రదిహ్యాదగదైః సర్పిః పురాణం వాపిపాయయేత్
అర్కక్షీరయుతం హ్యస్యదద్యాచ్ఛిర్ష విరేచనం
శ్వేతాంపునర్నవాంచాస్యదద్యాధుత్తూరకాయుతాం.

తా. పిచ్చికుక్క నక్క కరువబడిన స్థానమున నేతితో కాల్చి రక్తమును స్రవింపజేసి విషహరౌషధములచే పూయవలెను.

ప్రాతనేతిని త్రాగించవలెను. జిల్లేడుపాలతోకూడిన నస్యములను చేయవలెను. తెల్లగలిజేరు నల్లమెత్తవేళ్ళు కలిపి లోపలకిచ్చేది.

76 విషజంతు కారిష్టములు.

శ్లో. యేశ్చాపిభ లేద్దుష్టస్తస్య చేష్టాదుతంసరః
బహుళః ప్రతికుర్వాణః క్రియాహీనోవినశ్యతి
దంష్ట్రిణాయేనదష్టస్యత ద్రూపంయదిపశ్యతి
అప్సువాయదివాదర్శేరిష్టంతస్యవినిర్దిశేత్
త్రస్యత్యకస్మాదోభీక్ష్ణంశ్రుత్వాదృష్ట్వాపివాజలం
జలత్రాసంతువిద్యాత్తంరిష్టంతదపికీర్తితం
అదష్టోవాజలత్రాసినకథంచనసిధ్యతి
ప్రసుప్తోత్థోత్థితోవాపిస్వస్థస్త్రస్తోనసిధ్యతి.

తా. ఎవడు ఏజంతువువలన కరువబడునో ఆజంతువుయొక్క చేష్టలు, కూతలు, అనేకపర్యాయములు చేయుచు తనశరీరవ్యాపారములను గుర్తెరుంగకుండునో వాడు మృతిజెందును. అద్దమందుగాని, నీటియందుగాని తన్నుకరచిన జంతురూపమును గాంచునో వాడును జీవింపడు. ఎవడు ఎల్లప్పుడును నీళ్ళపేరును చెప్పినను, చూచినను బెదురుచుండునో అట్టిరోగమునుజలత్రాసమని చెప్పెదరు. అట్టివ్యాధి గలిగినవాడు జీవింపడు. నిద్రయందును, మెలకువయందును, తనకు నీటిభయము గలవాడగునో వాడుజీవింపడు. తంత్రాంతరమందు.

శ్లో. అదష్టస్యాపిజంతోహి జలత్రాసోభవేద్యది
తస్యరిష్టంహిభిషజో బ్రువతేవిషచింతకాః.

తా. విషజంతువులచే బాధనొందకున్నను జలత్రాసము కలిగినవాడు జీవింపడని విషచికిత్సాకారులు వచించిరి. అట్లుకలుగుటకు హేతువులను గూడ వచించిరి.

శ్లో. బుద్ధిస్థానంయదాశ్లేష్మా కేవలంప్రతిపద్యతే
తదాబుద్ధౌనిరుద్ధాయాం శ్లేష్మణాధిష్ఠితోనరః.

జాగ్రస్స్వప్నోపిచాత్మానంమజ్జన్తమివమన్యతే
సవివేత్రస్యతితదాజలత్రాసంతుతంవిదుః
శ్లేష్మఘ్నంతత్రకర్తవ్యంశోధనసంశమనానిచ
ఆహారశ్చవిధాసేవ్యాయావత్సప్రకృతింభజేత్

తా. శ్లేష్మము ప్రకోపించి బుద్ధిస్థానమును పొందినచో బుద్ధి శ్లేష్మముచే నిరోధింపబడి శ్లేష్మాధిష్టితుడైన మానవుడు మేల్కొని నపుడును నిద్రయందును, తాను నీటిలో మునిగిపోవుచున్నట్లు తలంచుకొని భయమొందును. దీనినే జలత్రాసమందురు. అట్టిరోగికి సంశోధన క్రియలచే శ్లేష్మహరాది క్రియలొనర్చు సంశమనాదుల నొనర్చి శ్లేష్మము ప్రకృతి నొందువరకును సేవింపజేయవలెను.

76 విషహరాంజనము.

త్రికటుకచూర్ణమును గోమయ స్వరసముచేకలిపి కంటియందు కలికము వేసిన విషము హరించును.

77 సర్పదష్టముచే జీవించనివారు.

శ్లో. దర్పణేసలిలేవాపిఆత్మచ్ఛాయాంనపశ్యతి
సయాతినిధనంజంతుః కాలదష్టంతమాదిశేత్
అష్టమ్యాంచనవమ్యాంచకృష్ణపక్షేచతుర్దశీ
నాగపంచమిదష్టానాంజీవితస్యచసంశయః
ఆర్ద్రాశ్లేషామఘాభరణీకృత్తికాసువిశేతః
విశాఖాయాంత్రిపూర్వాసుమూలస్వాతీశతాత్మకే
సర్పదష్టానజీవంతివిషంపీతంచయైస్తథా
శంఖనేత్రభృవోర్మధ్యేవస్త్యాంచవృషణోత్తరే
కక్షేస్కంధేచహృన్మధ్యేతాలుకేచిబుకేగుదే
ఏషుద్వాదశమర్మేషుదష్టోశస్త్రిణపాహతః
నజీవతినరోలోకేయుదిరక్షతిమృత్యుః

తా. అద్దమందు, నీటియందున తననీడ తనకు కనుపడక యున్నచో వాడు మృతినొందును. అష్టమి, నవమి, కృష్ణపక్ష చతుర్దశి, నాగపంచమి, ఆర్ద్ర, ఆశ్లేష, మఖ, భరణి, కృత్తిక, విశాఖ, పునర్వసు, పుష్యమి, పుబ్బ, మూల, స్వాతి, శతభిషం. వీనియందు పాముకరచినను విషము తిన్నను వారు బ్రతుకరు. జంఘములు, నేత్రములు, కనుబొమ్మలనడుమను, పొత్తికడుపు, వృషణములు, చంకలు, భుజములు, హృదయ మధ్యము, దవడలు, గడ్డము, అను 12 మర్మములను పాము కరచిన జీవింపడని తెలియ వలెను.

78 ఎలుక విషచికిత్సలు

శ్లో. శిలాతాళక కుష్ఠంచ భావ్యం నిర్గుండి జద్రవైః
పానం మూషక దష్టానాం దంత తీవ్రవిషం హరేత్.

తా. శుద్ధిచేసిన శిలాజిత్తు, శుద్ధిచేసిన తాళకము, చంగల్వ కోష్టు, వీనిని వావిలాకు రసముతో నూరి భావనజేసి త్రాగించిన ఎలుక విషము త్వరితముగ హరించును.

శ్లో. చించాఫల సమాయుక్తం గృహధూమం ఫలార్ధకం
పురాణాజ్యేన సప్తాహం లిహేదాఖు విషం హరేత్.

తా. చింతగింజలు, కరధూపము, ఇవి రెండు తులములన్నర యెత్తు ప్రాత నేతితో కలిపి సేవించిన ఎలుక కాటు నివర్తించును.

శ్లో. శిరీష కుసుమంతక్త్ర ర్వత్యానాభయుతంపిబేత్
విషం మూషక దష్టానాం శమసూప్నోతి తత్క్షణాత్.

తా. దిరిశనపువ్వు, శుద్ధిచేసిన నాభిని వీనిని చల్లతో నూరి త్రాగిన ఎలుకకాటు తక్షణము నివర్తించును. మఱియు వెంట్రుకలను త్రాడుగా పేని ముడివేసి జిల్లేడుపాలలో 7 సార్లు తడిపి చుంచెలుక కరచినచోట గాల్చి దానిపై జిల్లేడుచెక్క పొడినిఅద్దిన చుంచెలుక విషము హరించును.

జాగ్రస్సుప్తోపిచాత్మానంమజ్జన్తమివమన్యతే
సవివేత్రస్యతిత దాజలత్రాసంతుతంవిదుః
శ్లేష్మఘ్నంతత్రకర్తవ్యంశోధసంశమనానిచ
ఆహారశ్చవిధానేనయావత్సప్రకృతింభజేత్

తా. శ్లేష్మము ప్రకోపించి బుద్ధిస్థానమును పొందినచో బుద్ధి శ్లేష్మముచే నిరోధింపబడి శ్లేష్మాధిష్టితుడైన మానవుడు మేల్కొని నపుడును నిద్రయందును, తాను నీటిలో మునిగిపోవుచున్నట్లు తలంచుకొని భయమొందును. దీనినే జలత్రాసమందురు. అట్టిరోగికి సంశోధన క్రియలచే శ్లేష్మహరాది క్రియలొనర్చి సంశమనాదుల నొనర్చి శ్లేష్మము ప్రకృతి నొందువరకును సేవింపజేయవలెను.

76 విషహరాంజనము.

త్రికటుకచూర్ణమును గోమయ స్వరసముచే కలిపి కంటియందు కలికము వేసిన విషము హరించును.

77 సర్పదష్టముచే జీవించనివారు.

శ్లో. దర్పణేసలిలేవాపిఆత్మచ్ఛాయాంనపశ్యతి
సయాతినిధనంజంతః కాలదష్టంతమాదిశేత్
అష్టమ్యాంచనవమ్యాంచకృష్ణపక్షేచతుర్దశీ
నాగపంచమిదష్టానాంజీవితస్యచసంశయః
ఆర్ద్రాశ్లేషామఘాభరణికృత్తికాసువిశేతః
విశాఖాయాంత్రిపూర్వాసుమూలస్వాతీశతాత్మకే
సర్పదష్టానజీవంతివిషంపీతంచయైస్తథా
శంఖనేత్రభ్రువోర్మధ్యేవస్త్యాంచవృషణోత్తరే
కక్షేస్కంధేచహృన్మధ్యేతాలుకేచిబుకేగుదే
ఏషుద్వాదశమర్మేషుదష్టోశస్త్రేణపాహతః
నజీవతినరోలోకేయుదిరక్షతిమృత్యుః

తా. అద్దమందు, నీటియందున తననీడ తనకు కనుపడక యున్నచో వాడు మృతినొందును. అష్టమి, నవమి, కృష్ణపక్ష చతుర్దశి, నాగపంచమి, ఆర్ద్ర, ఆశ్లేష, మఖ, భరణి, కృత్తిక, విశాఖ, పునర్వసు, పుష్యమి, పుబ్బ, మూల, స్వాతి, శతభిషం. వీనియందు పాముకరచినను విషము తిన్నను వారు బ్రతుకరు. జంఘములు, నేత్రములు, కనుబొమ్మలనడుమను, పొత్తికడుపు, వృషణములు, చంకలు, భుజములు, హృదయ మధ్యము, దవడలు, గడ్డము, అను 12 మర్మములను పాము కరచిన జీవింపడని తెలియ పలెను.

78 ఎలుక విషచికిత్సలు

శ్లో. శిలాతాళక కుష్ఠంచ భావ్యం నిర్గుండి జద్రవైః
పానం మూషక దష్టానాం దంత తీవ్రవిషం హరేత్.

తా. శుద్ధిచేసిన శిలాజిత్తు, శుద్ధిచేసిన తాళకము, చంగల్వ కోష్టు, వీనిని వావిలాకు రసముతోనూరి భావనజేసి త్రాగించిన ఎలుక విషము త్వరితముగ హరించును.

శ్లో. చించాఫల సమాయుక్తం గృహధూపం పలార్ధకం
పురాణాజ్యేన సప్తాహం లిహేదాఖు విషం హరేత్.

తా. చింతగింజలు, కరుధూపము, ఇవి రెండు తులములన్నర మెత్తు ప్రాతనేతితో కలిపి సేవించిన ఎలుక కాటు నివర్తించును.

శ్లో. శిరీష కుసుమంత క్షీర్యత్వ్యానాభయుతంపిబేత్
విషం మూషక దష్టానాం శమసూపోప్నోతి తత్క్షణాత్.

తా. దిరిశనపువ్వు. శుద్ధిచేసిన నాభిని వీనిని చల్లతోనూరి త్రాగిన ఎలుకకాటు తక్షణము నివర్తించును. మఱియు వెంట్రుకలను త్రాడుగా పేని ముడివేసి జిల్లేడుపాలలో 7 సార్లు తడిపి చుంచెలుక కరచినచోట గాల్చి దానిపై జిల్లేడుచక్క పొడినిఅద్దిన చుంచెలుక విషము హరించును.

శ్లో. తోయైర్వానాగరం నస్యం పిబేద్వా మృత సైంధవం
అర్క దుత్తూర మూలంవా జలపానే విషాపహం,

తా. శొంఠిని నీళ్ళతోనూరి నస్యముజేసినను, లేక శుద్ధిచేసిన నాభిని సైంధలవణముతోనూరి త్రాగించినను విషము హరించును.

79 తేలు విషచికిత్స

శ్లో. కాకజంఘీయు మూలంచా ప్యార నాళేన పేషయేత్
పానాద్వాలేపనాచ్చైవ విషం వృశ్చికజంహరేత్.

తా, వెలమసంధివేరు కడుగుతోనూరి త్రాగినను లేక దాని గంధము తీసి కరచినచోట పట్టించి మర్దించినను తేలువిషము నివర్తించును. మఱియు తంగేడు చిగుళ్ళరసము త్రాగిన తేలుగరచుట వలన గలిగిన రక్తవాంతి హరించును.

శ్లో. శిరీషర మేఘనాదంచనవనితసమన్వితం
భల్లాతకంవిషంహంతి లేతనేనక్షణాద్ధ్రువం

తా. దిరెశనము, చిర్రి, జీడి, వీనిని సమానముగ తూచి నూరి ఆవువెన్నలోగలిపి లేపనముచేసిన విషము నిశ్చయముగ త్రుటి కాలంలో హరించును.

80 కుక్కకాటు చికిత్సలు

శ్లో. గుడతైలార్కదుగ్ధస్య లేపశ్వానవిషంహరేత్
పిష్ట్వాపామార్గమూలంతుకర్షైకంమధునాలిహేత్
శ్వానదష్టవిషంహంతి లేపాత్కుక్కుటవిష్టయా

తా. చెరకుబెల్లము, తిలతైలము, జిల్లేడుపాలను మిళితము జేసినను, కర్షమెత్తు ఉత్తరేణు వేళ్ళనునూరి తేనెతో భక్షించినను లేక కరచినచోట కోడిరెట్టను మర్దించినను వెర్రికుక్క (నక్క) వాని విషము హరించును. (గొడ్డుకాకరగడ్డను 40 దినములు తగు మోతాదును భక్షించినను, లేక, మంగ, కోడతరము వీనిరసములో మూడు నూనెబొట్లు విడిచి 40 దినములు సేవించినను వెర్రికుక్క నక్క వాని విషము హరించును.)

శ్లో. నింబకుటజబీజానిచందనాంబుజకేసరం
క్షీరైఃపిష్టంనిహంత్యాసుశ్వానసూర్గాలజం విషం

తా. వేపవిత్తులు, కొడిశవిత్తులు, చందనము, తామరగరులు వీనిని పాలతోనూరి త్రాగిన కుక్కకాటు (నక్కకాటు) పిల్లికాటు శీఘ్రముగ హరించును. (ఒక తులము వెంట్రుకలును మంగలములో వేసి మసిజేసి దానితో నూనెకలిపి త్రాగినను లేక శరీరమునకు కాక రాకు పసరుబూసికొని స్నానము జేసినను వెర్రికుక్క నక్కవిషము హరించును. కుక్క, నక్క విషములయందొక సంవత్సరమువరకు చప్పిడివంటకము సేవించుటయేగాక స్త్రీసంగమము, అవాలు, మామిడికాయ మున్నగు వానిని విడువవలెను.

81 అష్టాదశ మూషికాదులు

శ్లో. పూర్వముక్తాః శుక్రవిషామూషికాయేసమాసతః
నామలక్షణభేషజ్యైరష్టాదశనిబోధతాన్
లాలనఃపుత్రకః కృష్ణోహంసిరశ్చిక్విర స్తథా
చూఛూందరోఽలసశ్చైవకషాయదశనోఽపిచ
కులింగశ్చాజితశ్చైవచపలఃకపిల స్తథా
కికిలోఽరుణసంజ్ఞశ్చ మహాకృష్ణ స్తథోందురుః
శ్వేతేనమహతాసార్థం కపిలేనాఖునాతథా
మూషికశ్చకపోతాఖ స్తథైవాష్టాదశస్మృతాః

తా. తొల్లి శుక్రవిషములని చెప్పఁబడిన మూషికములు 18 విధములు. లాలనము, పుత్రకము, కృష్ణము, హంసిరము, చిక్విరము చూఛూందరము, అలసనము, కషాయదశనము, కులింగము, అజితము, చపలము, కపిలము, కోకిలము, అరుణము, మహాకృష్ణము, మహాశ్వేతము, మహాకపిలము, కపోతము అని ఎలుకలు పదునెనిమిది విధములైనవి. వాని దష్టలక్షణములు, ఔషధచికిత్సలు వివరింపబడును.

82 విషస్థాన కార్యము

శ్లో. శుక్రం పతవియత్రైషాం శుక్రవృష్టైఃస్పృశంతివా
సఖదంతాదిభి స్తస్మిన్నా। తేర. క్తంప్రదుష్యతి
జాయనై గ్రంథయఃశోఫాఃకర్ణి కామండలానిచ
పిడకో పచయశ్చోగ్రావిసర్పాఃకిటిభానిచ
పర్వభేదోరుజ స్తీవ్రాజ్వరోమూర్ఛాచదారుణా
దౌర్బల్యమరుచిఃశ్వాసోవమథుర్లోమహర్షణం
దష్టరూపం సమాసో క్తం ఏతచ్ఛవ్యాసతోశ్శృణు
లాలాస్రావోలాలనేనహిక్కాచర్దిశ్చజాయతే
తండులీయకకల్కంతులిహ్యాత్తత్రసమాక్షికం.

తా. వీని శుక్రము ఎక్కడపడునో లేక శుక్రముతో కూడిన గోళ్ళచేగాని దంతములచేగాని ఏభాగమున కరచునో లేక బరకునో ఆ ప్రదేశమునుండి రక్తము దూషితమై, కంతులు, వాపు, తామర పూవు మధ్యనుండు కాయలవంటి గడ్డలు, గుండ్రని దద్దుర్లు, గుంపు గుంపుగ నుండు కురుపులు తీవ్రమగు విసర్పికిటిభము, కీళ్ళ నొప్పులు, మిక్కిలి బాధ, జ్వరము, మూర్ఛ, బలహీనము, అరుచి, ఒగర్పు, వాంతి, గగుర్పాటు ఇవి ఎలుక విషమువలన కలుగు సామాన్యలక్షణములు లాలనమను ఎలుక కరచిన చొంగకారుట, ఎక్కిళ్ళు, వాంతులు కల్గును. దీనికి చిర్రివేళ్ళ కల్కము తేనెతో సేవించిన హరించును.

శ్లో. పుత్రకేణాంగ సాదశ్చ పాండువర్ణశ్చ జాయతే
చీయతేగ్రంథిభిశ్చాంగమా ఖుశాబకసన్నిభైః
శిరీషేంగుదకల్కంతు విహ్యాత్తత్ర సమాక్షికం,

తా. పుత్తకమను ఎలుకముట్టిన శరీరముయొక్క బలము తగ్గుట తెల్లబారుట, ఎలుకకూనలవంటి గ్రంథులు లేచుటయు సంభవించును. దీనికి దిరిశెన, గారలపంచాగ కల్కమును తేనెతోకలిపి సేవించిన పుత్రకవిషము హరించును.

శ్లో. కృష్ణేనాస్పృక్ఛర్ది యతిసర్దినేషు విశేషతః
శిరీషఫలకుష్ఠంతు పిబేత్కాంజిక భస్మనా.

తా. కృష్ణమనుమూషికము కరచినచో రక్తము వాంతి యగును. ఈరక్తవాంతి మబ్బురోజులందు ముఖ్యముగ వెడలును. దీనికి దిరిశెనకాయ చంగల్వకోష్టు చూర్ణముచేసి మోదుగబూడిద కలిపి నీటి అనుపానముతో సేవించవలెను.

శ్లో. హంసి రేణాన్నవిద్వేషో జృంభాలోమాంచహర్షణః
పిబేదారగ్వధాదింతు సువాంతస్తత్ర మానవః

తా. హంసిరమను ఎలుక కరచిన అన్నద్వేషము, ఆవలింతలు గగుర్పాటు, ఉలికిపాటు కలుగును. బాగుగా వాంతిచేసికొని తరువాత ఆరగ్వదాధిగణ కషాయము సేవించవలెను.

శ్లో. చిక్విరేణ శిరోదుఃఖం శోషోహిక్కాపమస్తథా
జాలిని మదనాంకోల కషాయైర్వమయేత్తుతం

తా. చిక్వీరమను ఎలుక కరచిన శిరోరోగము వాపు ఎక్కిళ్ళు వాంతి కలుగును. చేదుబీర, మంగకాయ, ఊడుగచెక్కలచే వాంతి చేయించవలెను.

శ్లో. భుభూన్దరేణ తృట్ఛర్దిర్జ్వరో దౌర్బల్యమేవచ
గ్రీవాస్తభః పృష్ఠశోఫో గంధాజ్ఞానం విశూచికా
చవ్యం హారీతకీశు శీఘ్రడంగం పిప్పలీమధు
శ్వేతకబీజంతూరంచ బృహత్యాశ్చాత్ర దాపయేత్.

తా. భుభూరదరమను ఎలుక కంచిన దప్పి, వాంతి, జ్వరము, దుర్బలత్వము, మెడతిరుగకుండుట, పృష్ఠభాగమున వాపు, వాసన తెలియకుండుట, విశూచి కలుగుట మున్నగునవి కలుగును. చవ్యము, కరక్కాయ, శొంఠి, వాయువిడంగములు, పిప్పళ్ళు, తేనె, తెల్ల తామర గింజలు, నేలములగ తూరము సేవింపవలెను.

నిఃక్వాథ్యస్చైషాం కాథస్య చతుర్థాంశః ప్రసర్భవేత్
త్రివృత్తిలామృతా వక్రం సర్వగంధాసం హృత్తికా
కపిత్థదాడి మత్వక్సు పిష్టాని తుదాపయేత్
తత్సర్వమేకశః కృత్వాశనై మృద్వగ్ని నాపచేత్
పఞ్చనామరుణా దీనాం విషమే తత్వ్యపోహతి
శాకాదనీజాక మూచీ స్వరసేష్వథవాకృతం.

టా. పెరుగు, పాలు, నెయ్యి వీనిని ఒక్కొక్క ప్రస్థము గాను, రేల, శొంఠి, నేలములగ, శాలపర్ణి, మయ్యాకుపొన్న వీనిని రెండేసి ఫలములు, అఢకము నీటిలో కషాయము పెట్టి నాల్గవవంతు మిగులునట్లుకాచి పైనెయ్యి వగయిరాలనందులోకలిపి తెగడ, నువ్వులు, తిప్పతీగ, గ్రంధి, తగరము, ఈశ్వరివేరు, నల్లమన్ను, వెలగచెక్క, దానిమ్మచెక్క, ఇవి ఘృతమునకు నాల్గవవంతు కల్కము చేసి కలిపి వండవలెను. మందాగ్నిచే యిట్లు వండిన ఘృతమును అరుణము మొదలగు నైదింటి ఎలుకల విషమును హరించును. నల్లదొండ, కాసరస్వ రసములతో వండినఘృతమైనను యీ చెప్ప బడిన ఐదు ఎలుకల విషములున్ను హరించును.

83 సిరావ్యధన మనవిధి

శ్లో. శిరాశ్చస్రావయేత్ప్రాజ్ఞః కుర్యాత్సంశోధనానిచ
సర్వేషాంచవిధిః కార్యోమూషికాణం విషేష్వయం.
దగ్ధ్వావిస్రావయెద్దంశం ప్రచ్ఛితంచప్రలేవయేత్
శిరీషరజనీకుష్ఠ కుంకుమైరమృతాయుతైః
చర్ధనంజాలిని క్వాదైఃశుకాఖ్యాంకోశయోరపి
శుకాఖ్యాకోశవత్యోశ్చ మూలమదనఏవచ
దేవదారిఫలంచైవ దధ్నాపీత్వావిమంవమేత్
ఫలంవచాదేవదాలీ కుష్ఠంగోమూత్రపేషితం
పూర్వకల్పేనయోజ్యాఃస్యుఃసర్వోందురువిషచ్ఛిది

తా. అన్నిజాతుల ఎలుకలవిషములకు శిరావ్యధచేసి రక్త
మును కార్చి నస్యాదిసంశోధనములను చేయవలెను. కరచిన చోట
కాల్చి రక్తమును స్రవింపజేయవలెను. గాయమును ప్రచ్ఛన్నముచేసి
దిరిశనచెక్క, పసుపు, చంగల్వకోష్టు, [illegible]పువ్వు, తిప్పతీగ నూరి
పూయవలెను. చేదుబీరకాయ కషాయము చేగాని, జిల్లేడువేరు కషా
యము చేగాని ఊడుగవేరు కషాయము చేగాని, జిల్లేడువేరు కషాయము
వలనగాని, చేదుబీరవేళ్లు, మంగకాయ కషాయమువలనగాని, వమ
నము చేయింపవలెను. మరియు దేవదారుపసుపు, పెరుగు కలిపి
త్రాగించియైనను విషము కక్కింపవలెను, దేవదారుపసుపు, వస,
చేదుబీరకాయ, చంగల్వకోష్టు గోమూత్రమున నూరి పెరుగుతో
కలిపి అన్ని ఎలుకల విషములందునను త్రాగవలెను.

84 విరేచనవిధి

శ్లో. విరేచనే త్రివృద్దంతీ త్రిఫలావల్క ఇష్యతే

తా. తెల్లతెగడ, దంతి, త్రిఫలముల పెచ్చులు ఉపయోగింప
వలెను.

శ్లో. శిరోవిరేచనే సారః శిరీషఫలమేవచ

తా. దిరిశనపుకాయ చూర్ణము నస్యము చేయవలెను.

86. శ్రింజనము.

శ్లో. కటుత్రయాద్యశ్చహితో గోమయస్వరసోఽంజనే

తా. కటుత్రయము గోమయస్వరసమునకలిపి కలికము వేయవలెను.

శ్లో. కపిత్థగోమయరసః సక్షౌద్రో లేహ ఇష్యతే
రసాంజనహరిద్రేంద్రయవకట్వీషు వాక్కృతం
కల్కంసాతివిషం ప్రాతర్లిహ్యాచ్ఛక్షౌద్రసంయుతం

తా. వెలగచెక్క, రసముగాని, గోమయరసముగాని, తేనెతో
అవలేహముచేసి సేవించవలెను. రసాంజనము, పసుపు, కొడిశగింజలు
కటుకరోహిణి, వీనిచే చేయబడిన అవలేహము తినవలెను. లేక

పై వానిని అతివిషముతో కూడ కల్కముచేసి ఉదయకాలమున తేనెతో సేవింపవలెను.

87 ఘృతము.

శ్లో. తండులీయకమూలేషుసర్పింసిద్ధంగిబేన్నరః
ఆస్ఫోతమూలసిద్ధం వాపంచకాపిత్థమేనవా.

తా. తెల్లజిల్లేడు వేరుకల్కము కషాయమున తయారుచేసి నదానిచేగాని, కపిత్థపంచాంగకల్క కషాయములతో చేసినట్టి దానిచేగాని ఘృతమును పానము చేయవలెను.

88 మూషిక విష ప్రకోపకాలము.

శ్లో. మూషికాణాం విషంప్రాయః కుప్యత్యభ్రేషునిర్హృతం
తత్రాప్యేవిధిః కార్యో యశ్చదూషీవిషాపహః.

తా. శోధనాదులచే పోగొట్టబడియు మిగిలియున్న ఎలుక విషము వర్షకాలమున ప్రకోపించును. ఆసమయమున పైన చెప్పిన విధిని చేయనగును. మరియు దూషీవిషహరచికిత్సలం జేయనగును.

89 వ్రణకర్ణిక చికిత్స.

శ్లో. స్థిరాణాంరుజతాంవాపివ్రణానాంకర్ణికాభిషక్
పాటయిత్వాయథాదోషంవ్రణవచ్చాపిశోధయేత్

తా. స్థిరమగు బాధగలిగిన కర్ణికఎలుక కరచిన కలిగియుండును. అట్టిదానిని వైద్యశ్రేష్ఠుడు చీల్చి వ్రణదోషము ననుసరించి వ్రణచికిత్సా విధులప్రకారము సంశోధనము చేయనగును.

90. చతుష్పాత్తులకు వెర్రెత్తుటకు కారణము.

శ్లో. శృంగాలశ్వతరక్ష్వృక్షవ్యాఘ్రాదీనాంయదానిలః
శ్లేష్మప్రదుష్టోముష్ణాతిసంజ్ఞానహాశ్రితః
తదాప్రస్రస్తలాంగూలహనుస్కంధోఽతిలాలవాన్
అత్యర్థబధిరోఽన్ధశ్చసోఽన్యోన్యమభిధావతి

తేనోన్మత్తేనదష్టస్యదంష్ట్రిణానఖినాపివా
సుప్తతాజాయతేదంశే కృష్ణత్వంచప్రపతేదసృక్
దిగ్ధవిద్ధస్యలింగేన ప్రాయశశ్చోపలక్షితః

తా. నక్క, కుక్క, శివంగి, ఎలుగుబంటి, పులి మున్నగు వానికిఎల్లప్పుడును వాతము, శ్లేష్మదూషితంబై సంజ్ఞానహనాడులందు నివసించి సంజ్ఞలను హరించుచుండునో అపుడవి తోకలు వ్రేలాడుచు, భుజములు దిగజారుచు, దవడలు కలుగుచు మిగుల చొంగలు గ్రక్కుచు కండ్లుకనబడక చెవులు వినబడక యుండుటచే నవి ఒక దానిపై నొకటి పరుగిడుచుండును. వానిచర్య ఉన్మత్తములైనందున విషముగల కోరలుగల పగుటచే కరువబడిన కాటుగలచోటు మొద్దుబారినల్లనిరక్తము విశేషముగనుండియుండును. అందువలన వానిగుణములే విషమెక్కిన వానికిని గలిగియుండును. అందుచే వెర్రి యెత్తుటకు కారణము.

91 వెర్రికుక్క కరచినవాని కరిష్టములు

శ్లో. యేనచాపిభవేద్దష్టస్తస్యచేష్టారుతంనరః
బహుశఃప్రతికుర్యాణఃక్రియాహీనోవినశ్యతి
దంష్ట్రిణాయేనదష్టస్యతద్రూపంయదిపశ్యతి
అప్సువాయదివాదర్శేరిష్టంతస్యవినిర్దిశేత్
త్రసత్యకస్మాద్యోఽభీక్ష్ణందృష్ట్వాస్పృష్ట్వాపివాజలం
జలత్రాసంతువిద్యాత్తంరిష్టంతదపికీర్తితం
అదష్టోవాజలత్రాసీనకథంచనసిధ్యతి
ప్రసుప్తోఽథోత్థితోవాపిస్వస్థస్త్రస్తోనసిధ్యతి.

తా. ఎవడు ఏజంతువుచే కరువబడునో ఆ జంతువుయొక్క చేష్టలు కూతలు అనేకపర్యాయములు చేయుచు తన శరీరవ్యాపారములను మరచువాడై నశించును. అద్దమునందుగాని, నీటియందుగాని తనను కరచిన జంతువుయొక్క రూపమును చూచినచో వాడు జీవింపడు. ఎవడు సదా నీటిపేరువిన్నను నీరుచూచినను బెదరు

చుండునో అట్టిరోగమునకు సదా జలత్రాసమందురు. జలత్రాసరోగి జీవింపడు. యేజంతువు కరువకపోయినను త్రాసముకలవాడుజీవింపడు. నిద్రలోగాని, మేల్కొనిగాని తనకు నీటియందు భయము గలిగిన వాడును జీవింపడు.

92 తంత్రాంతరమందు

శ్లో. అదష్టస్యాపిజంతోర్హి జలత్రాసోభవేద్యతి
తస్యారిష్టంహిభిషజోబ్రువతేవిషచింతకాః.

తా. విషజంతువులచే కరువబడకుండినను జలత్రాసము కలిగినచో వాడుజీవింపడని వైద్యవేత్తలగు చికిత్సాధికారులు వచించిరి.

శ్లో. బుద్ధిస్థానం యదాశ్లేష్మా కేవలంప్రతిపద్యతే
తదా బుద్ధౌ నిరుద్ధాయాం శ్లేష్మణాధిష్ఠితోనరః
జాగ్రత్సుప్తో పిచాత్మానం మజ్జన్తమివమన్యతే
సలిలేత్రస్యతి తదాజలత్రాసం తుతం విదుః
శ్లేష్మఘ్నం తత్రకర్తవ్యం శోధనంశమనానిచ
ఆహారశ్చ విధానేన యావత్ప్రకృతిం భజేత్.

తా. ఒక శ్లేష్మము ప్రకోపించి బుద్ధిస్థానమును పొందినచో బుద్ధి శ్లేష్మముచే నిరోధింప బడగా శ్లేష్మాధిష్ఠితుండై మానవుడు మేల్కొనినపుడు నిద్రయందును తాను నీటిలో మునిగిపోవుచున్నట్లు తలచి భయమందుచుండును. దీనినే జలత్రాసమందురు అట్టి రోగికి శ్లేష్మహరంబగు సంశోధన, సంశమన క్రియలనుచేసి శ్లేష్మహరాది పదార్థములను సేవింపజేయుచు శ్లేష్మహరాహారమును ప్రకృతి నొందువరకును ఇవ్వవలెను.

93 పిచ్చికుక్క కాటులకు

శ్లో. విస్రావ్య దశత్రైస్త్రిష్టే సర్పిషా పరిదాహితం
ప్రదిహ్యాదగదైః సర్పిఃపురాణం వాపి పాయయేత్
అర్కక్షీరయుతం చాస్యదద్యాచ్ఛీఘ్ర విరేచనం
శ్వేతాంపునర్నవాంచాస్య దద్యాద్ధుత్తూరకాయుతాం.

తా. పైచెప్పిన వానిచేఁ రచిన చోటునందు నేతితో కాల్చిన రక్తమునుతీసి విషహారౌషధములను పూయవలెను. ప్రాత నెయ్యి త్రాగించవలెను. జిల్లేడుపాలతో కూడిన నస్యము చేయవలెను. తెల్లగలిజేరు, ఉమ్మెత్త వేళ్ళు కల్పి లోఁపలికిచ్చేది, పిచ్చికుక్క నక్క మున్నగు దుష్టజంతు కాటులయొక్క విషములు హరించును.

94 పిచ్చికుక్క విషమునకు

శ్లో. పలలం తిలతైలంచ రూపికాయాః పయోగుడః
నిహంతి విషమాలర్కం మేఘ బృందమివానిలః

తా. మాంసము; నువ్వుల నూనె, జిల్లేడుపాలు, బెల్లము, కలిపి తిన్నచో పిచ్చికుక్కవిషము మేఘములు గాలిచే విడిపోయినట్లు విషము పటాపంచలై పోవును.

శ్లో. మూలస్య శరపుంఖాయాః కర్షం ధత్తూర కార్ధకం
తండులోదక మాదాయ పేషయిత్వాంను లైస్సహా
ఉన్మత్తకస్య పత్రై స్తుసంవేష్ట్యా పూపకం పచేత్
ఖాదే దౌషధ కాలేతు ఉదలర్క విదూషితః
కరోత్యన్యా న్వికారాంస్తుత స్త్రీన్నిర్యతి చౌషధే
వికారాఃశిశియాప్యాగృహేవారివర్జితే
తతఃశాన్తవికారస్తుస్నాత్వాచైవాపరేఽహని
శాలిషష్టికయోర్భక్తంశీతేనోష్ణేనభోజయేత్
దినత్రయేపంచమేవావిధిరేషోఽర్ధమాత్రయా
కర్తవ్యోభిషజాపస్యమాలార్కవిషనాశనః
కుప్యేత్స్వయంవిషంయస్యసజీవతిమానవః
తస్మాత్ప్రకోపయేదాశుస్వయంయావన్నకుప్యతి.

తా. వెంపలివేరు, 1 కర్షము, ఉమ్మెత్తవేరు 1/2 కర్షము, బియ్యముకలిపి కడుగుతోనూరి ఆపిండిముద్దను ఉమ్మెత్తాకులుచుట్టి నిప్పులలో కాల్చవలెను. పిచ్చికుక్క విషముగలవాడు ఔషధము సేవించు

నపు డాపిట్టురొట్టెను తినవలెను, అదిజీర్ణమగు సమయమున రోగికి వికారము లెత్తును. సీబులేని చల్లని ప్రదేశమందు రోగివికారములు శాంతించువరకును ఉంచవలెను, ఆవికారము తగ్గినవెంట నేస్నానము చేయించి రెండవదినమున, శాలిధాన్యముగాని, షష్టికధాన్యముగాని దంపినబియ్యమును అన్నముగావండి వెచ్చని ఆవుపాలతో భుజింప జేయవలెను. ఇట్లు 3, 5, దినములుగాని చేయవలెను. ఇందులో సగము ప్రమాణము మాత్రమే మూలికలతో చేయబడు అపూపము (అనగాపిట్టురొట్టె) చేసి పెట్టవలెను. ఇట్లాచరించిన వెర్రికుక్క విషము నివర్తించును. ఇట్లు విషమును ప్రకోపింపజేసి చికిత్సనంద వలెను. అట్లుచేయకున్నచో దానియంత లావిషము ప్రకోపించినచో ప్రాణములదీయునుగనుక విషము ప్రకోపింపకుండగనే ప్రకోపించు నట్లుచేసి చికిత్స జేయవలెను.

శ్లో. బీజరత్నధీగర్భైఃకుంభైఃశీతాంబుపూరితైః
స్నాపయేత్తంనదీతీరేసమంత్రైర్వాతుష్పదే॥

తా॥ మరియు వానిని చన్నీళ్ళభాండములందు బీజములు, రత్నములు, ఓషధులు వేసి నదీతీరమునందుగాని, నాల్గుత్రోవలుగలి యుచోట విషసార మంత్రములచే స్నానము చేయవలెను.

95 బలివిధానము

శ్లో. బలింనివేద్యతత్రాపిపిణ్యాకపలలంధధి
మాల్యానిచవిచిత్రాణిమాంసంపక్వామకంయథా
అలకాధిపతేయక్షసారమేయగణాధిప
అలర్కజుష్టమేతన్మేనిర్విషంకురుమాచిరతో।

తా. నదీతీరమందుగాని, చతుష్పథమందుగాని, తెలగపిండి మానెకలిపిన నువ్వులముద్ద, పెరుగు, చిత్రమగు, పుష్పమాలికలు వండినమాంసము, పచ్చిమాంసము "అలకాధిపతేయక్ష" అను మంత్రముచే బలిపెట్టి ఓఅలకాపట్టణమునకు అధిపతియగుయక్షుడా కుక్కల

సమూహాంమున కధిపతి, వెర్రికుక్క విసమూగల సినిని శీఘ్రముగా విష రహితునిగా జేయును.

శ్లో. దద్యాత్సంశోధనంతీవ్రమేవం ప్నాతస్య దేహినః
అశుద్ధస్యసురుడేఽపిద్రవణేకుప్యతిశద్విషం॥

తా. పరిశుద్ధాత్ముడు కాని వానికి ఘంకురిగ్గినను విషము ప్రకోపించుచుండును గనుక నైవిధముగ స్నానము చేయుంచిన తరు వాత అతీసముగు సంశోధనముచే శోధింపవలెను.

96 వెర్రికుక్క ధ్వను లెట్లు కలుగును?

శ్లో. శ్వాదయోఽభిహితావ్యాలా వాతపిత్తప్రకోపిణా:
అతఃకఫోఽతిదష్టన్తు తేషాంహతంనరః
బహుశఃప్రతికుర్వాణోనచిరాన్ప్రియతేచరః

తా. వెర్రికుక్క మున్నగు హింసకరముగు జంతువుల విషము వాతపిత్త ప్రకోపముంగలవి గనుక వానిచే బాధనొందినవాడు వాని చేష్టలను, కూతలను చేయును; ఆచేష్టలను, కూతలను విశేషముగ, చేయువాడు శీఘ్రకాలములో మృతిజెందును.

శ్లో. నఖదంతక్షతంవాలై ర్వత్క్ష్వతంతద్విమర్దయేత్
సించేత్తైలేనకోష్ణేన తేహితాంతప్రకోపజాః

తా. ఘాతకజంతువుల గోళ్లవలనగాని, దంతములవలనగాని పీడింపబడిన గాయములకు వెచ్చనినూనెచే తడిపి మర్దించవలెను; వాతమును పెంచున వగుటచే అట్లుచేయవలెను.

97 కల్యాణఘృతము

విడంగత్రిఫలాదన్తీభద్రదారుహరేణవః
తాలీసపత్రమంజిష్టా కేశరోత్పలపద్మకం
దాడిమంమాలతీపుష్పంరజన్యౌశారివేష్ఠిరే
పియంగుస్తగరంకుష్ఠం బృహత్యౌచైలవాలుకం
సచందనగవాక్షీభిర్ఘృతైస్సిద్ధంనిపాపహం

సర్పిఃకల్యాణకంచైతద్గ్రహాపస్మారనాశనం
పాండ్వామయాగరశ్వాసమన్దాగ్నిజ్వరకాసనుత్.
శోషిణాంస్వల్పశుక్రాణాం వన్ధ్యానాంచప్రశస్యతే.

తా. వాయువిడంగములు, త్రిఫలలు, దనిమూలము, దేవదారు రేణుకలు, తాలిసపత్రి, మంజిష్ట, నాగకేసరములు, నల్లకలువల దుంప, పద్మకము, దానిమ్మ, మాలతీపువ్వులు, పసపు, మాని పసుపు, సుగంధి, పెద్దసుగంధి, దూర్వములు, ప్రేంఖణము, గ్రంధి తగరము, చంగల్వకోష్టు, నేలములగ, వాకుడు, మాతురుబుడమ, చందనము, తెల్లదింలిన, వీనిచే కాచబడిన నెయ్యిని కల్యాణఘృత మందురు; ఇది విషము, గ్రహములు, అపస్మారము, పాండు, క్షయరోగము, పెట్టుమందు, శ్వాస, మందాగ్ని, జ్వరము హరించును; శుక్రము క్షీణించువారికి వంధ్యలకు ప్రశస్తమైనది.

98 సంజీవిని ఘృతము

శ్లో. అపమార్గస్యబీజానిశిరీషస్యచవైవచ
శ్వేతెదెంకాకమాచీంచగవాంమూత్రేణపేషయేత్
సర్పిరైతైస్తుసంసిద్ధంవిషసంశమనంపరం
అమృతంనామవిఖ్యాతమపిసంజీవయేన్మృతం

తా. ఉత్తరేణిగింజలు, దిరిశనపుగింజలు వస, తెల్లమద్ది, కాసర వీనిని కల్కముచేసి నేతికి నాల్గురెట్లు గోమూత్రముపోసి తయారు చేసిన ఘృతము విషమును హరింపజేయును; దీనినే సంజీవన ఘృత మందురు; దీనిని సేవించినవారు చనిపోయినవారినికూడ బ్రతికించును.

99 మహాసుగంధి లేహ్యము

శ్లో. చందనాగురుణీకుష్ఠంతగరంతిలపర్ణికం
ప్రపౌండరీకంనలదంసరళందేవదారుచ
భద్రశ్రీయంయవఫలాంభార్గిగ్నంనీలిసుగంధికాం
కాలేయకంపద్మకంచమధుకంనాగరంజటాం

తా. గలగోలీ, శ్వేతకృష్ణ, రక్తరాజి, రక్తమండల, సర్వశ్వేత సర్షపిక, అని ఆరువిధములగు ఊసరభేదములుగలవు; ఇందు మొదటి 5 ను కరచిన నుంటయు కరచినచోట వాపును కల్గును.

104 జెర్రిభేదములు

సూ శతపద్యస్తుపరుషా. కృష్ణా, చిత్రా, కపిలా, పీతికా,
రక్తా, శ్వేతా, అగ్ని, ప్రభాఇత్యష్టౌ, తాభిర్దష్టేశోఫోవేద
నాదాహశ్చహృదయే, శ్వేతాగ్ని, ప్రభాభ్యామేత దేవదా
హోమూర్ఛాచాతిమాత్రం స్వేతపిడకోత్పత్తిశ్చ.

తా. పరుష, కృష్ణ, చిత్ర, కపిల. పీతిక, రక్త, శ్వేత, అగ్ని ప్రభ అని 8 విధంబులగు జెర్రిభేదములు గలవు అవి కరచిన వాపు, బాధ హృదయతాపముకల్గును; అందు శ్వేతాగ్నిప్రభలుకరచిన యీ బాధయు: తాపము, అతిమూర్ఛయు; తెల్లనిపొక్కులును గల్గును.

105 మాండూక భేదములు

సూ. మాండూకాంకృష్ణా, సారః- కుహూకః- హారితఃరక్తః-
యవవర్ణాభోభృకుటీకోటిక శ్చేత్యష్టౌ తైర్దష్టస్య
దంశకండూర్భవతిపీతఫేనాగమశ్చవక్త్రాత్
భృకుటీకోటిభ్యామేత దేవదాహశ్ఛర్దిర్మూ
ర్ఛాచాతిమాత్రం.

తా. కప్పలు, కృష్ణము, సారము, కుహూకము, హారితము, రక్తము, యవవర్ణము, భృకుటీకోటికము, అని 8 విధంబులగు కప్పలుగలవు; అవికరచినచోట దురదకల్గును; నోటినుండి పచ్చని నురుగవచ్చును; భృకుటికోటికము కరచిన యీ లక్షణములు మిగుల తాపము, వాంతి, మూర్ఛకల్గును.

శ్లో. విశ్వంభరాభిదష్టేదంశఃసర్షపాకారాభిఃపిడ
కాభిశ్చీయతేశీతజ్వరార్తశ్చపురోషోభవతి

తా, విశ్వంభరము కరచినచోట చుట్టును ఆవాలు వంటి పొక్కులు లేచును; చలితోకూడినజ్వరము కలుగును.

శ్లో॥ అహితుండికాభిర్దష్టేతోదదాకండుశ్వయథవో
మూహశ్చకండూమకాభిర్ద్రిష్టేపీతాంగచ్ఛర్ద్య
తీసారజ్వరాదిభిరభిహన్యతే శూకవృన్తాదిభిర్ద్రిష్టే
కండూకోఠాః ప్రవర్ధతే శూకశ్చాత్రలక్ష్యతే

తా॥ అహితుండికయను మండూకము కరచినచో సలుపు, మంట, దురద, వాపు, మోహము జనించును; మ మను కీటకము కరచిన శరీరము పచ్చబారి, వాంతులు, అతిసారము, జ్వరము, మున్నగు బాధలుకల్గును; శూకవృంతము మొదలగునవి కరచిన దురద, దద్దుర్లు క్రమముగ బాధించును. కుట్టిన చోటముల్లు కనబడును.

106 చీమజాతుల లక్షణము

సూ॥ పిపీలికాః - స్థూలశీర్షా - సంవాహికా - బ్రాహ్మణికా
జ్గలికాకలిపికాచిత్రవర్ణేతిషట్ తాభిర్దష్టేదంశేశ్వ
యథురగ్నిస్పర్శవద్దాహశోఫౌభవతః

తా॥ చీమలు స్థూలసీర్షము, సంవాహిక, బ్రాహ్మణిక, అంగలిక, కలిపికా, చిత్రవర్ణా అని ఆవిధంబులగు వానిచే కరువబడినచో ఆ చోటునవాపు, నిప్పుతాకినట్లుండుట, మంట, పొక్కుగల్గుట గల్గును.

107 ఈగలు

సూ॥ మక్షికాః కాంతారికా, కృష్ణా, పింగలికా, మధూలికాకషాయీ
స్థాలికేత్యేవంషట్ తాభిర్దష్టస్యదాహశోభౌభవంతః
స్థాలికాకాషాయీభ్యామేత దేవపిడకాశ్చసోప ద్రవవాభవంతిః

తా. ఈగలు, కాంతారిక, కృష్ణ, పింగలకా, మధూలికా, కషాయి, స్థాలిక, అని ఆరువిధంబులు వానిచేకరువబడిన మంటవాపు కలుగును; అందు స్థాలి కషాయుల కాటువలన పైలక్షణములు ఉపద్రవంబులయి కురుపులు లేచును.

108 దోషములు.

సూ. మత కాః సాముద్రకం పరిమండలో హస్తి మశక కః కృష్ణః
పార్వతీయు ఇతి షడ్ చ, తై ర్దష్టస్య తీవ్రకండూర్దం
శశోథశ్చ, పార్వతీయస్తు కీటః ప్రాణహారక స్సర్వ
లక్షణః తథా వర్ణ్యష్ఠ్యోఽపి దంశ కాంస దాహ
పాకాభవన్నాజకౌశ సాంద్రష్టలక్షణము క్తం చికిత్సితంచ.

తా. దోషములు, సాముద్రము, పరిమండము, హస్తిమశకము, కృష్ణము, పార్వతీయము అని అయిదువిధంబులు. అవికరచినతీవ్రమగు దురదలు, వాపులు, కల్గును. పార్వయను దోష ప్రాణహారమగు కీటక ముతో సమానమైన గుణములుగలది. గోళ్ళతో గీరిన పొక్కులు పొక్కును. జలగలు కరచిన కల్గుగుణములకు చికిత్స చేసిన తగ్గిపోవును.

109 అసాధ్యకీటక వివరము.

శ్లో. గోధేరకః స్థాలికా చ యేచ శ్వేతాగ్ని సప్రభే
భృకుటీ కోటికశ్చైవ నసిద్ధ్యం త్యేక జాతిషు.

తా. ఉడుములలో గోధేరకము, ఈగలలో స్థాలిక, జెర్రులలో తెల్లనిది, అగ్ని వర్ణముగలది, కప్పలలో భృటి, కోటికము అనునవి కరచిన కుదురదు.

110 అవచూర్ణ విషలక్షణము.

శ్లో. శవమూత్రపురీషైస్తు రవమర్షణాత్
స్యుఃకండూ దాహకోథాః పిడకాశోథ వేదనాః
ప్రక్లేదవాం స్తథాస్రావో భృశం సంపాచయే త్త్వచం
దిగ్ధవిద్ధక్రియా స్తత్ర యథావ దథ చారయేత్.

తా. విషకీటకముల శవము మూత్రము మలము చూర్ణించి చేసి శయనాశన లేపనాదులయందుపయోగించుటచే అది తగిలిన చోట దురద మంట దద్దుర్లు అరుపిక పొక్కులు నొప్పు బాధ చర్మము పగిలి

తా. విశ్వంభరము కరచినచోట చుట్టును ఆవాలు వంటి పొక్కులు లేచును; చలితో కూడినజ్వరము కలుగును.

శ్లో॥ అహితుండికాభిర్దష్టేతోదదాకండుశ్వయథవో
మూహశ్చకండూమకాభిర్ద్రిష్టేపీతాంగచ్ఛర్ద్య
తీసారజ్వరాదిభిరభిహన్యతే శూకవృన్తాదిభిర్ద్రిష్టే
కండూకోఠాః ప్రవర్ధతే శూకశ్చాత్రలక్ష్యతే

తా॥ అహితుండికయను మండూకము కరచినచో సలుపు, మంట, దురద, వాపు, మోహము జనించును; మ మను కీటకము కరచిన శరీరము పచ్చబారి, వాంతులు, అతిసారము, జ్వరము, మున్నగు బాధలుకల్గును; శూకవృంతము మొదలగునవి కరచిన దురద, దద్దుర్లు క్రమముగ బాధించును. కుట్టిన చోటములు కనబడును.

106 చీమజాతుల లక్షణము

సూ॥ పిపీలికాః – స్థూలశీర్షా – సంవాహికా – బ్రాహ్మణికా
జ్గలికాకలిపికాచిత్రవర్ణేతిషట్ తాభిర్దష్టేవం శేశ్వ
యథురగ్నిస్పర్శవద్దాహశోఫోభవతః

తా॥ చీమలు స్థూలసీర్షము, సంవాహిక, బ్రాహ్మణిక, అంగలిక, కలిపికా, చిత్రవర్ణా, అని ఆరువిధంబులగు వానిచే కరువబడినచో ఆ చోటునవాపు, నిప్పుతాకినట్లుండుట, మంట, పొక్కుగల్గుట గల్గును.

107 ఈగలు

సూ॥ మక్షికాఃకాంతారికా,కృష్ణా,పింగలికా,మధూలికాకషాయీ
స్థాలికేత్యేవంషట్ తాభిర్దష్టస్యదాహశోఫోభవంతః
స్థాలికాకాషాయీభ్యామేత దేవపిడకాశ్చసోప ద్రవవాభవంతిః

తా. ఈగలు, కాంతారిక, కృష్ణ, పింగలకా, మధూలికా. కషాయి, స్థాలిక, అని ఆరువిధంబులు వానిచేకరువబడిన మంటవాపు కలుగును; అందు స్థాలి కషాయుల కాటువలన పైలక్షణములు ఉపద్రవంబులయి కురుపులు లేచును.

108 దోమలు.

సూ. మశకాః సాముద్రం పరిమండలో హస్తి మశకః కృష్ణః
పార్వతీయ ఇతి పంచ, తైర్దష్టస్య తీవ్ర కండూర్దం
శశోఫశ్చ, పార్వతీయస్తు కీటైః ప్రాణహరైస్తుల్య
లక్షణాః నఖావకృష్టే ష్వేర్ధం పిటకాంస దాహ
పాకాభవన్తీ కీటక సాంద్ర స్థలక ణను క్తంచికిత్సితంచ.

తా. దోమలు, సాముద్రము, పరిమండము, హస్తిమశకము, కృష్ణము, పార్వతీయము అనిఅయిదువిధంబులు. అవికరచినతీవ్రమగు దురదలు, వాపులు, కల్గును. పార్వయనుదోమ ప్రాణహరమగుకీటకముతో సమానమైన గుణములుగలది. గోళ్ళతో గీరిన పొక్కులు పొక్కును. జలగలు కరచిన కల్గుగుణములకుచికిత్సచేసిన తగ్గిపోవును.

109 అసాధ్యకీటకవివరము.

శ్లో. గోధేరకః స్థాలికాచ యేచ శ్వేతాగ్ని సప్రభే
భృకుటీకోటికశ్చైవ ససిద్ధ్యం త్యేకజాతిషు.

తా. ఉడుములలో గోధేరకము, ఈగలలో స్థాలిక, జెర్రులలో తెల్లనిది. అగ్నివర్ణముగలది, కప్పలలో భృటి, కోటికము అనునవి కరచిన కుదురదు.

110 అవచూర్ణ విషలక్షణము.

శ్లో. శవమూత్రపురీషైస్తు రవమర్దనాత్
స్యుః కండూదాహకోధాకుః పిడకాశోధవేదనాః
ప్రక్లేదవాం స్తథాస్రావో భృశం సంపాచయేత్త్వచం
దిగ్ధవిద్ధక్రియా స్తత్ర యథావదవచారయేత్.

తా. విషకీటకముల శవము మూత్రము మలము చూర్ణించి చేసినయునాళన లేపనాదులయందుపయోగించుటచే అదితగిలినచోట దురద మంట దద్దుర్లు అరుషిక పొక్కులు సలుపుబాధ చర్మము పగిలి

పుండై రసికారుచుండుట కలుగును. విషదగ్ధబాణావిహతులకువలెనే చికిత్స చేయవలెను.

11. ఉగ్రవిషకీటకలక్షణము.

శ్లో. నాపసన్నం నచోత్సన్నం మతిసంరంభవేదనం
దంశదావిపరీతార్తి కీటదష్టిం సుబాధకం
కీటైర్దష్టానుగ్రవిషైః శర్పవత్సముపాచరేత్
త్రివిధానాంతుసర్పాణాం త్రైవిధ్యేసక్రియాహితా
స్వేదమాలేపనం సేకం చోష్ణమత్రావచారయేత్
అన్యత్రమూర్ఛితాద్దంశాత్ పాకశోధత్రపీడతాత్
విధఘ్నశ్చవిధింసర్వం కుర్యాత్సంశోధనానిచ
శిరీషకటుకం కుష్టం వచారజని సైంధవైః
క్షీర మజ్జనసాసర్పిః శుంఠీపిప్పలి దారుషు
ఉత్కారికాస్థిరావాసు కృతస్వేదనేహితా.

తా. కరచినస్థలమందు భిన్నముగాకను, ఎత్తుగా లేకను మరి యొకవిధమగు బాధకలిగి అందు నెప్పుదియగు బాధకల్గిన కీటకదంశము మిగులబాధాకరమైనది. ఉగ్రవిషకీటకములచే బాధింపబడినవారుజన్మ హేతువగుదర్వీకర, మండలి. రాజిలసర్పములచికిత్సల ననుసరించిసర్ప విషములకు వలెనేచికిత్స చేయవలెను. మరియు స్వేదము, ఆలేపనము, సేకముకీటవిషమందు వేడిగనున్న దేఉపయోగించవలెను. రోగిమూర్ఛ గలిగినను కాటు సుస్థిపాకము,కుళ్లు, పీడ జనించునపుడు మాత్రము వెచ్చనిలేపనాదుల నుపయోగింపరాదు. అన్నివిధముల విషహరవిధు లనుసంశోధనముగావింపవలెను. దిరిశన,కటుకరోహిణి,చంగల్వకోష్టు వస, పసపు, సైంధవలవణము, పాలు, మజ్జి, వస, నెయ్యి, శొంఠి, పిప్పలి, దేవదారు, వమన విరేచన నస్యాంజనాదుల నుపయోగింప వలెను. శాలపర్ణి మొదలగు విషహరద్రవ్యములను పాలుమొదలగు ద్రవ్యములతో చేయబడినఉత్కారికముచేస్వేదకర్మలనాచరింపవలెను

112 తేలు విష చికిత్సావిధి

శ్లో॥ నస్వేదయే త్తథారంశం ధూమం నస్యానువృశ్చికే
అగదానేక జాతీషు ప్రవక్ష్యామ పృథక్పృథక్
కుష్టం వక్రంపచాబిల్వ మూలం పాఠానువర్చికా
గృహధూమంహవారిద్రే ద్వేత్రిక౦టకవిషేహిoకః
ఆగార ధూమరజనీ వక్రం కుష్టం పలాసజం
గలగోలిక దష్టానా మగదో విషనాశనః

తా॥ తేలుకుట్టిన స్వేదము చేయరాదు. ఆ యా జాతులకు ధూమము, అగదము చేయవలెను. చంగల్వకోష్టు, గ్రంథితగరము, వస, మారేడువేరు, పాఠసజ్జాక్షారము కరుధూపము, పసపు, మాని పసపు వీనిని సమాంశములుగ చూర్ణించి తోకతోకుట్టిన తేలు, లూత, కందిరీగ మొదలగువాని విషమందు తినిపించవలెను. కరు ధూపము, పసపు, గ్రంథితగరము, చంగల్వకోష్టు, మోదుగగింజలు చేర్చి అగదము, గలిగోలి గరచినవారికి హితకరమైనది.

113 జెఱ్ఱి విషమునకు

శ్లో॥ కుంకుమం తగరం సిగ్రు పద్మకం జనీద్వయం
అగదోజలపిష్టోఽయం శతపద్విషనాశనః

తా. కుంకుమపువ్వు, గ్రంథితగరము, మునగ, పద్మకము, పసపు, మానిపసపు, వీనిని నీటిచే నూరి త్రాగించిన జెఱ్ఱివిషము నివర్తించును.

114 మండూక విషమునకు

శ్లో॥ మేషశృంగీవచాపాఠా నిచులోరోహిణిజలం
సర్వమండూకదష్టానా మగదోషఃవినాశనః

తా. పొడపత్రివేరు, వస, పాఠ, నీటిప్రబ్బలి, కటుకరోహిణి, కురువేరు, వీనినిచూర్ణించి నీటిచేత్రాగించిన అన్నికప్పలయొక్క విషమును హరించును.

పుండై రసికారుచుండుట కలుగును. విషదగ్ధబాణావిహతులకువలెనే చికిత్స చేయవలెను.

11. ఉగ్రవిషకీటకలక్షణము.

శ్లో, నాతసన్నం నచోత్సన్న మతిసంరంభవేదనం
దంశజావిపరీతార్తి కీటదష్టేంసుబాధకం
కీటైర్దష్టానుగ్రవిషైః శర్పవత్సముపాచరేత్
త్రివిధానాంతుసర్పాణాం త్రైవిధ్యేసక్రియాహితా
స్వేదమాలేపనంసేకం చోష్ణమత్రావచారయేత్
అన్యత్రమూర్ఛితాద్దంశాత్ పాకశోధత్రపీడతాత్
విధఘ్నశ్చవిధింసర్వం కుర్యాత్సంశోధనానిచ
శిరీషకటుకం కుష్ఠం వచారజని సైంధవైః
క్షీర మజ్జనసాసర్పిః శుంఠీపిప్పలి దారుషు
ఉత్కారికాస్థితావాసు కృత్వాస్వేదనేహితా.

తా. కరచినస్థలమందు భిన్నముగాకను, ఎత్తుగా లేకను మరి యొకవిధమగు బాధకలిగి అందు నెప్పుదియగు బాధకల్గిన కీటకదంశము మిగులబాధాకరమైనది. ఉగ్రవిషకీటకములచే బాధింపబడినవారుజన్మ హేతువగుదర్వీకర, మండలి.రాజిలసర్పములచికిత్సల ననుసరించిసర్ప విషములకు వలెనేచికిత్స చేయవలెను. మరియు స్వేదము,ఆలేపనము, సేకముకీటవిషమందు వేడిగనున్న దేఉపయోగించవలెను. రోగిమూర్ఛ గలిగినను కాటు సుస్తిపాకము,కుల్లు, పీడ జనించునపుడు మాత్రము వెచ్చనిలేపనాదుల నుపయోగింపరాదు. అన్నివిధముల విషహారవిధు లనుసంశోధనముగావింపవలెను. దిరిశన,కటుకరోహిణి,చంగల్వకోష్టు వస, పసపు, సైంధవలవణము, పాలు, మజ్జి, వస, నెయ్యి, శొంఠి, పిప్పలి, దేవదారు, వమన విరేచన నస్యాంజనాదుల నుపయోగింప వలెను. శాలపర్ణిమొదలగు విషహారద్రవ్యములను పాలుమొదలగు ద్రవ్యములతో చేయబడినఉత్కారికముచే స్వేదకర్మలనాచరింపవలెను

112 తేలు విష చికిత్సావిధి

శ్లో॥ నస్వేదయేత్తధారంశం ధూమం వక్ష్యామచ్చృశ్చికే
అగదానేక జాతీషు ప్రవక్ష్యామ పృథక్పృథక్
కుష్టం వక్రంపచాబిల్వ మూలం పాఠానువర్చికా
గృహధూమంహవారిద్రే ద్వేత్రికంటకవిషేహిక
ఆగార ధూమరజనీ వక్రం కుష్టం పలాసజం
గలగోలిక దష్టానా మగదో విషనాశనః

తా॥ తేలుకుట్టిన స్వేదము చేయరాదు. ఆ యా జాతులకు ధూమము, అగదము చేయవలెను. చంగల్వకోష్టు, గ్రంధితగరము, వస, మారేడువేరు, పాతసజ్జాక్షారము కరుధూపము, పసపు, మాని పసపు వీనిని సమాంశములుగ చూర్ణించి తోకతోకుట్టిన తేలు, లూత, కందిరీగ మొదలగువాని విషమందు తినిపించవలెను. కరు ధూపము, పసపు, గ్రంధితగరము, చంగల్వకోష్టు, మోదుగగింజలు చేర్చి అగదము, గలిగోలి గరచినవారికి హితకరమైనది.

113 జెర్రి విషమునకు

శ్లో॥ కుంకుమం తగరం సిగ్రు పద్మకంజనీద్వయం
అగదోజలపిష్టోఽయం శతపద్విషనాశనః

తా. కుంకుమపువ్వు, గ్రంధితగరము, మునగ, పద్మకము, పసుపు, మానిపసపు, వీనిని నీటిచేనూరి త్రాగించిన జెర్రివిషము నివర్తించును.

114 మండూక విషమునకు

శ్లో॥ మేషశృంగీవచాపాఠా నిచులోరోహిణిజలం
సర్వమండూకదష్టానా మగదోషః వినాశనః

తా. పొడపత్రివేరు, వస, పాఠ, నీటిప్రబ్బలి, కటుకరోహిణి, కురువేరు, వీనినిచూర్ణించి నీటిచేత్రాగించిన అన్నికప్పలయొక్క విషమును హరించును.

115 విశ్వంభరవిషమునకు

శ్లో॥ వచాశ్వగంధాతిబలా బలాసాతిగుహాగుహాః
విశ్వంభరాభిదష్టానా మగదోవిషనాశనః

తా. వస, పిస్నేరు, దువ్వెనచెట్టువేరు, బల, శాలపర్ణి, పృశ్ని పర్ణి, వీనిచే చేయబడిన అగదము విశ్వంభరవిషము లన్నియు హరించును.

116 అహితుండికావిషమునకు

శ్లో. శిరీషంతగరంకుష్ఠం హరిద్రేద్వే శుచుతీసహా
అహితుండకాభిర్దష్టా నామగదోవిషనాశనః

తా. దిరిసెన గ్రంధితగరము, చంగల్వకోష్టు. పసవు, మాని పసపు, శాలపర్ణి. ముద్గపర్ణి, వీనిచేచేయబడిన అగదము, అహితుండిక విషములబోకడించును.

117 కండూమకవిషమునకు

శ్లో. కండూమకాభిర్దష్టానాం రాత్రౌశీతాంక్రియా హితాః,
దివా తేనైవసిధ్యంతి సూర్యరస్మిబలార్దింతాః

తా. కండూమకమనునదికరచినచో రాత్రిభాగమందు శీత క్రియలుహితకరములు, పగలుసూర్యరస్మిచేబలహీనమైనవి సిద్ధింపవు.

118 పిపీలిక-మక్షిక-మశకములకు

శ్లో॥ పిపీలికాభిర్దష్టానాం మక్షి కామశకైస్తథా
గోమూత్రేణయుతో లేపః కృష్ణవల్మీకమృత్తికా

తా. చీమలు, ఈగలు, దోమలు, కరచినసల్లని పుట్టమన్నుతో గోమూత్రము కలిపి పూయునగును.

119 వృశ్చిక జాతివివరము

శ్లో. త్రివిధాః ప్రోక్తామందమధ్యమహావిషాః
గోశకృతో్కధజామందా మధ్యాఃకాష్ఠేష్టికోద్భవాః
సర్పకోథోవా స్తీక్ష్ణాయే చాన్యేవిషసంభవాః

మందా ద్వాదశ ధ్యాస్తు త్రయః పంచాదశోత్తమాః
దశవింశతిరిత్యేవ సంఖ్యయా పరికీర్తితాః

తా. మందవిషములు, మధ్యవిషములు, మహావిషములు, అని తేళ్ళు 3 విధంబులు. కుళ్ళిన పేడయందుపుట్టినవి మందవిషములు, కర్రలయందును, ఇటుకలందును జనించినవి మధ్యవిషములు, కుళ్ళిన పాము శరీరము ఇతరవిషపదార్థములందు గలిగిన తేళ్ళు మహావిషంబులందురు. ఇందు మందవిషపు తేళ్ళు 12 జాతులు, మధ్యవిషములగు తేళ్ళు 3 జాతులు, మహావిషముగల తేళ్ళు 15 జాతులు, మొత్తము 30 తేళ్ళ రకములుగలవని తెలియవలెను.

120 మందవిష లక్షణము.

శ్లో. కృష్ణః శ్యావః కర్బురః పాండువర్ణో గోమూత్రాభః
కర్కశో మేచకశ్చ, శ్వేతో రక్తో రోమశః శాద్వలాభో
రక్తశ్చైతే మందవీర్యా ఘతాస్తు, ఏభిర్దష్టే వేదనా
వేపథుశ్చ గాత్రస్తంభః కృష్ణరక్తాగమశ్చ, శాఖా
దష్టే వేదనాచోర్ధ్వమేతి దాహః స్వేదో దంశశోఫో జ్వరశ్చ

తా. నల్లనిది, శ్యామవర్ణముగలది, కర్జవర్ణముగలది పాండువర్ణముగలది, గోమూత్రమువంటిరంగుగలది, కర్కశరీరముగలది, మెరయుచున్న శరీరముగలది, తెల్లనిదిరక్తవర్ణముగలది, వెంట్రుకలుగలది పచ్చగడ్డిరంగుగలది, ఎర్రనిది, అను తేళ్ళు మందవీర్యమగు విషముగలవి. ఇవి కరచినబాధ వణుకు, శరీరము మొద్దుబారుట, కుట్టినచోట నుండి రక్తము కారుట, కాలుచేతులకొననుకుట్టినవిషముపై కెక్కుట, మంట, చెమట, కుట్టినచోటవాచుట, జ్వరము మున్నగునవికలుగును.

121 మధ్యవిషలక్షణములు.

శ్లో. రక్తః పీతః కాపిలేనో రేణన ర్వేధూమ్రాపర్వభిశ్చ త్రిభిస్స్యుః
ఏతే మూత్రోచ్చార పూత్యండజాతాః మధ్యాః జ్ఞేయాస్త్రిప్రకా
రోరగాణాం, యుశ్చైతేషామన్వయాద్యం ప్రసూతేదోషోత్పత్తి

తత్స్వరూపాంచకుర్యాత్, జిహ్వాశోషోభోజనస్యానదోద్ధో
మూర్ఛాచోగ్రామధ్యవీర్యాభికష్టే.

తా. కపిలవర్ణమగు ఉదరముగలిగి ఎఱ్ఱనై పచ్చనైనదియు
అంతట పొగరంగుగలది మూడుగుణుపులుగలదియు సర్పములమూత్ర
మలమల అండములు కుళ్ళుటవలన గలిగినవి. ఏజాతి పాముయొక్క
మూత్రాదులయం దేదిపుట్టునో అట్టిదోషమును ఉత్పత్తిచేయును.
అనగా త్రాచుసంబంధమగు మలాదులయందుజనించిన తేలువిషముచే
వాతము మండలముల మూత్రాదులయందు జనించిన తేలువిషము
వలన పిత్తము. రాజిలముల మలాదులయందు జనించినవి శ్లేష్మమును,
వ్యంతరముల మలాదులందు పుట్టినవి సన్నిపాతమును ప్రకోపింప
జేయును. వీనివిషములవలన నాలుక వాపు, భోజనముచేయలేకుండుట,
తీవ్రమగు మూర్ఛయు గలుగును.

122. మహావిషలక్షణములు.

శ్లో. శ్వేతశ్చిత్రః శ్యామలోలోహితాభః రక్తస్స్వేతో రక్తనీలోదద
రాచ, పీతోరక్తోనీలపీతోపరస్తురక్తోసీూనీలశుక్రస్తథాచడక్తోబ
భ్రుః పూర్వవచ్చైకపర్వాయశ్చా పర్వాపర్వాణీద్వేచ యస్యా,
నానారూపావర్ణతశ్చాపి ఘోరాజ్ఞేయాశ్చ తేవృశ్చికాః ప్రాణ
చోరాః, జన్మైష తేషాం సర్పకోథాత్ప్రదిష్టం దేహేభ్యోహాఘాతి
తానాం విషేణ ఎభిర్దష్టే సర్పవేగప్రవృత్తిః స్ఫోటోత్పత్తిః
క్లాంతిదాహాజ్వరశ్చ. జేభ్యః కృష్ణం శోణితం చాపిదీవ్రంత
స్మాత్ప్రాణై స్త్యజ్యతే శీఘ్రమేవ.

తా. తెల్లనిది చిత్రవర్ణముగలది, శ్యామలవర్ణముగలది, కొంచె
మెఱ్ఱనిది, ఎరుపు తెలుపు కలసి రంగుగలది నీలవర్ణమైనకడుపుగలది
పీతరక్తవర్ణముగలది. నీలపీతవర్ణముగలది, రక్తనీలవర్ణముగలదినీలశుక్ల
వర్ణముగలది. రక్తబభ్రువర్ణముగలది. ఒకపూసగలది, రంగుచేఅనేక
రూపములుగలిగి పూసలేనిది, 2పూసలుగలదియుఉగ్రవిషములైనవి.

తత్స్వరూపాంచకుర్యాత్, జిహ్వాశోషోభోజనస్యానదోర్ధో మూర్ఛాచోగ్రామధ్యవీర్యాభిశ్చసృపే).

తా. కపిలవర్ణమగు ఉదరముగలిగి ఎర్రనై పచ్చనైనదియు అంతట పొగరంగుగలది మూడుగుణువులుగలదియు సర్పములమూత్ర మలమల అండములు కుళ్ళుటవలన గలిగినవి. ఏజాతి పాముయొక్క మూత్రాదులయం దేదిపుట్టనో అట్టిదోషమును ఉత్పత్తి చేయును. అనగాత్రాచుసంబంధమగు మలాదులయందుజనించిన దేలువిషము చే వాతము మండలముల మూత్రాదులయందు జనించిన తేలువిషము వలన పిత్తము. రాజిలముల మలాదులయందు జనించినవి శ్లేష్మమును, వ్యంతరముల మలాదులందు పుట్టినవి సన్నిపాతమును ప్రకోపింప జేయును. వీనివిషములవలన నాలుకవాపు, భోజనముచేయలేకుండుట, తీవ్రమగు మూర్ఛయు గలుగును.

122. మహావిషలక్షణములు.

శ్లో. శ్వేతశ్చిత్రః శ్యామలోలోహితాభః రక్తస్స్వేతో రక్తనీలోదద రాచ, పీతోరక్తోనీలపీతోపరస్తురక్తోసితోనీలశుక్రస్తథా చడక్తోబ భ్రుః పూర్వవచ్చైకపర్వాయుశ్చా పర్వాపర్వాణీద్వేచ యస్యా, నానారూపావర్ణతశ్చాపి ఘోరాజ్ఞేయాశ్చ తేవృశ్చికాః ప్రాణ చోరాః, జన్మైన తేషాం సర్వకోధాత్ప్రదిష్టం దేహేభ్యోవాఘాతి తానాం విషేణ ఎభిర్దష్టే సర్పవేగప్రవృత్తిః స్ఫోటోత్పత్తిః క్లాంతిదాహశ్చజ్వరశ్చ. జేభ్యః కృష్ణం శోణితం చాపిదీవ్రంత స్మాత్ప్రాణైస్త్యజ్యతే శీఘ్రమేవ.

తా. తెల్లనిది చిత్రవర్ణముగలది, శ్యామలవర్ణముగలది, కొంచె మెర్రనిది, ఎరుపు తెలుపు కలసి రంగుగలది నీలవర్ణమై నకడుపుగలది పీతరక్తవర్ణముగలది. నీలపీతవర్ణముగలది, రక్తనీలవర్ణముగలదినీలశుక్ల వర్ణముగలది. రక్తబభ్రువర్ణముగలది. ఒకపూసగలది, రంగుచేఅనేక రూపములుగలిగి పూసలేనిది, 2పూసలుగలదియుఉగ్రవిషములైనవి.

ఇవి ప్రాణములు హరించును. కుళ్ళిన సర్పశరీరమువలనగాని విష విషహతమై కుళ్ళిన ఇతర శరీరముల వలనగాని ఇట్టివి జనించును. ఇట్టివి కుట్టిన సర్పవిషములకువలెనే వేగముకల్గును. మరియు బొబ్బలు మంటలు, అలసట, తాపము, జ్వరము, ఇంద్రియములనుండి నలుపు నెత్తురు కారుట కలిగి శీఘ్రమే ప్రాణములు పోవునని ఎఱుంగునది.

123 వృశ్చిక విష చికిత్స

శ్లో. ఉగ్రమధ్యవిషైర్దష్టం చికిత్సేత్సర్పవష్టవత్
దశంమందవిషాణస్తుచక్రతైలేనసేచయేత్
విదార్యాదిసుసిద్ధేనసుఖోష్ణేనాథవాపునః
కుర్యాచ్చోత్కారికాస్వేదం పఘ్నైరుపనాహనైః
ఆదంశం స్వేదితం చూర్ణైః ప్రచ్ఛితం పతిసారయేత్
రజనీసైంధవవ్యోషశిరీషఫలపుష్పజైః
మాతులుంగామ్లగోమూత్రపిష్టఇ్చసురసాగ్రజం
లేపేస్వేథేసుఖోష్ణంచ గోమయం హితముచ్యతే
పానేక్షౌద్రయుతం సర్పిః క్షీరం వాబహుశర్కరం
గురోదకం వాసుమం చాతుర్జాతకవాసితం
పానమస్మైప్రదాతవ్యం క్షీరంవా నగుడరహితం
శిఖికుక్కుటబర్హాణిసైంధవంతైలసర్పిషీ
ధూపోహంతిప్రయుక్తోఽయం శీఘ్రంవృశ్చికజంవిషం

తా. మహావిష, మధ్యవిష వృశ్చికములచే కుట్టబడిన వానికి సర్పదష్టునికి వలెనే చికిత్సలుచేయవలెను. మందవృశ్చికము కుట్టిన వెన్నని నూనిచే తడుపవలెను. విషహరౌషధములచే ఉత్కారికా స్వేదము. ఉపనాహస్వేదము చేయువలెను. ఇటుల స్వేదనము చేసి విషహర చూర్ణములచే కుట్టినప్రదేశమును కప్పి ప్రతిసారణ చేయ వలెను. పసపు సైంధవలవణము, శుంఠి దిరిశనపుప్వ కాయ, వీని

చూర్ణము తులసి చిగుళ్ళు మాదీఫలరసము గోమూత్రముతో నూరి ప్రచ్ఛన ఫలిసారణమును చేయవలెను. లేపసేవనములకు సుఖోష్ణమగు గోమయముకూడ హితకరమైనది నెయ్యి తేనె కలిపి పాలలో చాల పంచదార వేసి త్రాగించవలెను. చాతుర్జాతక చూర్ణమును చల్లిన బెల్లపుపాగునందు వేసి త్రాగించవలెను. చల్లారినపాలలో బెల్లముకలిపి త్రాగించవలెను. నెమలికోడి వీని యీకలు సైంధవ లవణము నూనె నెయ్యి ధూపమువేసిన తేలువిషము నివర్తించును.

124 లూతావిషజ్ఞానము

శ్లో. లూతావిషంఘోరతరం దుర్విజ్ఞేయతమంతుతత్
దశ్చికిత్స్యతమంచాపి భిషగ్భిర్మందబుద్ధిభిః
సవిషంనిర్విషంవైత దిత్యేవం పరిశంకితె
విషఘ్నమేవకర్తవ్య మవిరోధియదౌషధం
అగదానాంహిసంయోగో విషజుష్టస్యయుజ్యతే
నిర్విషెమానవేయుక్తోఽగదఃసమ్పద్యతేఽశుభం
తస్మాత్సర్వప్రయత్నేనజ్ఞాతవ్యోవిషనిశ్చయః
అజ్ఞాత్వావిషసద్భావం భిషగ్వ్యాపాదయేన్నరం

తా. లూతలవిషము మిక్కిలిభయంకరమైనది. తెలిసికొనుట కశక్యమైనది. వానికి విషము కలదా లేదా అను శంకగల మందబుద్ధులగు వైద్యవరులచే చికిత్సచేయుటకు సాధ్యముకాని దగుటచే లూత విషమందు ధాతువులకు విరుద్ధముకాని విషచికిత్సలు చేయందగును. విషమున్నదని నిశ్చయించి అగదముల నీయవలెను. విషము లేని వానికిచ్చిన కష్టముగల్గును. గనుక అన్ని ప్రయత్నముల చేతను విష నిశ్చయము చేయవలెను. విషములేనిది విషమున్నదని చికిత్స చేసినచో ఆవైద్యుడు మానవుని చంపునని తెలియవలెను.

శ్లో. ప్రోద్భిద్యమానస్తు యథాంకురేణవ్యక్తజాతిః ప్రతిభాతివృక్షః
తథస్వధురాలక్ష్యతమాహితాసాం విషం శరీరేప్రవికర్ణమాత్రం

తా. అంకురమై బయలుదేరు వృక్షముయొక్క జాతిస్పష్టము కానట్లు శరీరమందు వ్యాపించుచున్నదైన లూతవిషము గుర్తింప శక్యము కానిదని తెలియవలెను.

125 లూతవిష లక్షణము.

శ్లో. ఈషచ్చకండూప్రచలంసకోఠమవ్యక్తవర్ణంప్రథ
మేఽహానిస్యాత్ అంతేషుశూనంపరినిమ్నమధ్యం
ప్రవ్యక్తరూపంచదినేద్వితీయేత్ర్యహేణతద్దర్శ
యతీహదంశంశమంచతుర్థేఽహానికోపమేతి
అతోఽధికేహ్నిప్రకరాతిజంతోర్విషప్రప్రకోప
ప్రభవాన్వికారాక్షష్ఠేదినేవిప్రకృతంచసరాన్వాన్
మర్మప్రదేశాన్భృశమావృణోతితత్సప్తమేత్యర్థ
పరీతగాత్రంవ్యాపాదయేన్మర్త్యమవిప్రవృద్ధం
యాస్తీక్ష్ణచండోగ్రవిషాహిలూతాస్తాఃసప్తరాత్రే
ణవినాశయన్తిఅతోఽధికేనాపినహన్త్యరన్యా
యాసాంవిషంమధ్యమవీర్యయుక్తం
యాసాంకనీయఃవిషవీర్యముక్తంతాఃపక్షమా
త్రేణవినాశయన్తితస్మాత్ప్రయత్నంభిషగత్ర
కుర్యాద్దాదంశపాతాద్విషఘాతియోగైః

తా. కొద్దిదురదగలిగి కోరముస్పష్టముకాని రంగువంటిలూతా విషస్థానము మొకటిదినమందుండును. రెండవదినమందు చుట్టును ఉబ్బి మధ్య పల్లమై బాగుగానగుపడును. మూడవదినమందు కాటు స్పష్టపడి నాల్గవదినమందు విషము ప్రకోపించును. 5వ దినమందువిష ప్రకోపమువలన కలుగు వికారగుణము లగుపడును. ఆరవదినమందు

విషము ప్రాకి అన్ని మర్మాశయములందును ప్రవేశించును. 7వ దినమందన్నిటను వ్యాపించి ప్రకోపించి మనుష్యుని చంపివేయును. ఏలూతలు తీక్ష్ణమగు ఉగ్రవిషముగలవో ఆవిషమువలన ఏడుదినములలో మనుష్యుని చంపివేయును. మధ్య వీర్యముగల లూతలవిషము 7 రాత్రులు దాటినతరువాత 11 రాత్రులలో చంపును. మందవీర్యముగల లూతవిషము 15 దినములలో చంపును. గనుక లూతవిషమును కరచినది మొదలు వైద్యుడు చికిత్సచేయుచుండవలెను.

126 సప్తవిధ లూతలక్షణములు.

శ్లో. విషంతులాలానఖమూత్రదంష్ట్రారజఃపురీషై
రథచేంద్రియేది, సప్తప్రకారంనిసృజంతిలూతాః
తదుగ్రమధ్యావరవీర్యయుక్తం, సకండుకోథంస్థిర
మల్పమూలంలాలాకృతంమందరుజంవదన్తి,
శోథశ్చకండుశ్చపులానికాచధూమాయనంచైవ
నఖాగ్రగండశేదశంతు, మూత్రేణసకృష్ణమధ్యం
సరక్తపర్యంత, మవేహిదీర్ఘందంష్ట్రాభిరుగ్రం
కఠినంవివర్ణంజానహీదంశంస్థిరమండలంచ
రజఃపురషేంద్రియజంహిసిద్ధి, స్ఫోటంవిపక్వామది
పీలుపాండుం ఏకావదేతత్సముహ్యతంతు

తా. లూతలు, గోరుతో బరుకుట, చొంగ, మూత్రముత్రాగుట, కోరలతో పీకుట, ఆర్తవము, పురీషము, శుక్రము, అనిఏడువిధంబులగు నుగ్ర, మధ్యమ, మందములగు విషంబును విడచును. అందు చొంగ వలన దురదగల్గును. అది స్థిరముగానుండి కొద్దిబాధగల దద్దుర్లును, గోళ్ళుబరకినవాపు, దురద, గగుర్పాటు, ఆవిరిగల్గుట, మూత్రము పడినచోట మధ్య నల్లగను, చుట్టు ఎరుపుగనుండి వాచికరచినచోట వివర్ణమునుండి కఠినమై స్థిరమైన కురుపుగల్గియుండును. రజస్సు పురీ

షము శుక్రము తగినచోట పండిన ఉసిరికాయవలెను వరగోగుపండు వలె పొక్కును. ఇటుల నేడువిధంబులగు విషముయొక్క వివరములు చెప్పబడినవి.

127 లూతోత్పత్తిసాధ్యాసాధ్యములు

శ్లో. వక్ష్యామిలూతాప్రభవంపురాణంసామాన్యతోదష్ట
మసాధ్యసాధ్యంచికిత్సితంకచాపియథావిశేషం
విశ్వామిత్రోనృపవరఃకదాచిదృషీసత్తమం
వశిష్టంకోపయామాసగత్వాశ్రమపదంకిల
కుపితస్యమునేస్తస్యలలాటాత్స్వేదబిందవః
అపతన్దర్శనాదేవమథస్తాత్తీక్ష్ణవర్చసః
లూనేతృణేమహర్షీణాంధేన్వర్థంసంభృతేఽపిచ
తతోజాతాస్త్వమూఘోరానానారూపామహావిషాః
అపకారాయవర్తంతేనృపసాధనవాహనే
యస్మాల్లూనంతృణంప్రాప్తామునేఃప్రస్వేదభిందవః
తస్మాల్లూతేతిభాష్యంతేసంఖ్యయాతాశ్చషోడశ

తా. పురాణోక్తమగు లూతలజన్మ విషయములుదష్టలక్షణములు. సాధ్యాసాధ్య విషయములు. వానిలక్షణములను వివరించెదను. విశ్వామిత్రుండనురాజు ఒకసమయమందు వశిష్ఠమహర్షి ఆశ్రమమునకువెళ్ళి ఆయనకు కోపమువచ్చునట్లు చేసెనట. కోపగించిన వశిష్ఠుడు ముఖమునందు చెమట పట్టగా ఆతీక్ష్ణచెమట బంధువులు ఆవుకొరకై ఉంచబడిన గడ్డిపై బడగా అనేకరూపములు గల మహావిషములగు లూతలుజనించి రాజుయొక్క భటులను బాధపెట్టెను. మునియొక్క చెమటబిందువులు కోసినగడ్డిలోపడి పుట్టినవి గనుక లూతలను నామము కలిగినవి. యివి 16 విధంబులు.

శ్లో. కృచ్ఛ్రసాధ్యా స్తదాఽసాధ్యాలూతాస్తు ద్వివిధాః స్మృతాః
తాసామష్టౌ కృచ్ఛ్రసాధ్యా వర్జ్యాస్తావత్య ఏవతు
త్రిమండలా తథా శ్వేతా కపిలా పీతికా తథా
ఆలమూత్రవిషా రక్తా కసనా చాష్టమీ స్మృతా
తాభిర్దష్టే శిరోదుఃఖః కండూర్దంశే చ వేదనా
భవంతి చ విశేషేణ గదాః శ్లేష్మిక వాతికాః
సౌవర్ణికా లాజవర్ణా జాలిన్యేణీపదీ తథా
కృష్ణాగ్నివర్ణా కాకాండా మాలాగుణాష్టమీ స్మృతా
తాభిర్దష్టే దంశకోథః ప్రవృత్తిః క్షతజస్య చ

జ్వరో దాహోఽతిసారశ్చ గదాః స్యుశ్చ త్రిదోషజాః
పిడకా వివిధాకారా మండలాని మహాంతి చ
శోఫా మహాంతో మృదవో రక్తాః శ్యావాశ్చలా స్తథా
సామాన్యం సర్వ లూతానా మేతద్దంశలక్షణం

తా. లూతలు కృచ్ఛ్రసాధ్యములు అసాధ్యములు అని రెండు రీతులు. అందు 8 కష్టసాధ్యములు. 8 అసాధ్యములు త్రిమండల, శ్వేత, కపిల, పీతిక, అల, మూత్ర, విషా, రక్తా, కసన అని 8 దింటిలో నేదికరచినను శిరోవ్యధ, కరచినచోట దురద, సలుపు, వాతము, శ్లేష్మము మున్నగు వ్యాధులు కలుగును. సౌవర్ణిక, లాజవర్ణ, జాలిని ఏణీపదీ, కృష్ణా అగ్నివర్ణ, కాకాండ, మాలగుణ, వీటిచే కరువబడిన కాటు వాచి రక్తము కారి, జ్వరము, తాపము, అతిసారము, మున్నగు త్రిదోషము లు ప్రకోపించిన రోగములు కలుగును. మరియు, కురుపులు, అనేక ఆకృతులుగల, పెద్దమండలములు, మృదువై, యెరుపు, శ్యామలవర్ణము కలిగి చలించుచున్న పెద్దవాపులు కలుగును. ఇవి లూతలవిషము చేకలుగును. ఇవి సామాన్యగుణములు.

128 కష్టసాధ్యలూతల విషలక్షణము

శ్లో. విశేషలక్షణం తాసాం వక్ష్యామిసచికిత్సితం
త్రిమండలాయదంశే స్యాత్కృష్ణంస్రవతిపీర్యతే
బాధిర్యంకలుషాదృష్టి స్తథా దాహశ్చనేత్రయోః
తత్రార్కమూలంరజనీ నాకులీపృశ్నిపర్ణికా
నస్యకర్మణిశస్యంతే పానాభ్యంగాంజనేషుచ
శ్వేతాయాః పిడకాదంశే శ్వేతో కండుమతీభవేత్
దాహమూర్ఛాజ్వరవతీ విసర్పక్లేదరుక్కరీ
తత్రచందరాస్నై లోహరేణువలవంజులాః
కుష్టంలామజ్జకం వక్రం వలదంచాగదోహితః
ఆదంశేపిడకాతామ్రా కపిలాయాః స్థిరాభవేత్
శిరసోగౌరవందాహ స్తిమిరం భ్రమఏవచ
తత్రపద్మకకుష్ఠైలాకరంజకభత్వచః స్థిరార్క
పర్ణ్యపామార్గాదూర్వా బ్రాహ్మీవిషాపహా,

తా. లూతల విషాదులయొక్క ప్రత్యేకలక్షణములు వాని చికిత్సలు వచించెద మూడుమండలముయొక్క కాటులనుండియు నల్లనిరక్తముకారును. పోటు, చెవుడు, దృష్టి నిర్మలముగ నుండకుండుట, కండ్లు మంటలు కలిగియుండును. దీనికి జిల్లేడువేరు, పసుపు, సర్పాక్షి ప్రశ్నిపర్ని నస్యము, నస్యమునకు అంజనపాన, అభ్యంగములకుపయోగించిన విషము హరించును. శ్వేతయనులూత కరచిన చోట దురదతోకూడి తెల్లనిపొక్కు గల్గును. మంట, మూర్ఛ జ్వరము, విసర్పముక్లేశము, సంకుఫుకల్గును. చందనము, రాస్న, ఏలకులు, రేణుకలు, వట్టివేళ్ళు, అశోకము, చంగల్వకోష్టు, కురువేరు, గ్రంథితగరము, జటామాంసిచే చేయఁబడిన అగదమును యివ్వవలెను. కపిలయొక్క దంశము వలన కఠినమగు ఎర్రని పిడక కల్గును. మరియు తలబరువు, తాపము కండ్లుచీకట్లు క్రమ్ముట,

త్రిప్పుట కల్గును, దీనికి పద్మకము, చంగల్వకోష్టు, ఏలకులు, కానుగ చెక్క, మద్దిచెక్క, పృశ్నిపర్ని, జిల్లేడు, ఉత్తరేణు, దూర్వ, సరస్వతి వీని నగదముగా నివ్వవలయును.

శ్లో. ఆడం శేపీతికాయాస్తు పిడకాజాయతేస్థిరా
తధాచర్దిజ్వరం శూలం రక్తేక్ష్వాతాంచలోచనే
తత్రేష్టాఃకుటజో శీర తుంగపద్మకవజులాః
శిరీషకిణిహా శేలు కదంబకకుభత్వచః
రక్తమండనిభేవం శేపిడకాఃసర్షపాఇవ
జాయంతేతాలుశోషశ్చ దాహశ్చాలవిషాన్వితే
తత్రప్రియంగుహ్రీబేరం కుష్టంలామజ్జవంజులాః
అగతః శతపుష్పాచ సపిప్పలవటాంకురాః
పూతిమూత్రవిషాద్దంశో విసర్పీకృష్ణశోణితః
కాసశ్వాసవమూ మూర్ఛాజ్వరదాహ సమన్వితః
మనఃశిలాల మధుకకుష్ఠై చందనపద్మకైః
మధువిశ్రైస్సలామజ్జైర గదస్త్రత్రకీర్తితః
దంశశ్చపాండు పిడకా దాహక్లేద సమన్వితః
రక్తాయీార క్తపద్యంతో విజ్ఞేయోర క్తసంయుతః
కార్యస్తత్రాగదస్తోయ చందనోశిరపద్మకైః
తథైవార్జున శేలుభ్యాం త్వగ్భిరామ్రాతకస్యచ.

తా. పీతికయను లూతకాటునగట్టిపిడకకలిగి వాంతి,జ్వరము, శూల, కండ్లెఱ్ఱబడుట కల్గును. కొడిశ చెక్క, వట్టివేళ్ళు, సురపొన్న, పద్మకము, నీటిప్రబ్బ, దిరిశన, జోతిష్మతి, విరిగి,కడిమ, మద్దిచెక్కలు అగదముగ నివ్వవలెను. అలవిషమువలన కరచినచోటునందు రక్తము మండికట్టును, ఆవాలవంటి పొక్కులు, దవడలెండుట తాపముకల్గును. ప్రేంఖణము, కుష్ఠు, చెంగల్వకోష్టు, వట్టివేళ్లు, నీటిప్రబ్బ, సోపు,

రావి, మఱ్ఱిఅంకురములు అగదము చేసియివ్వవలెను. మూత్రవిష కాటు కవలన దుర్వాసన, విసర్పి, నల్లనిరక్తము స్రవించుట, దగ్గు, వగర్పు, వాంతి, మూర్ఛ, జ్వరము, తాపము కల్గును. మణిశిల, తాళకము, యష్టిమధుకము, చంగల్వకోష్టు, చందనము, వట్టివేళ్ళు, తేనెతో అగదముగ నీయవలెను. రక్తయనులూత కాటువలన-కరచినచోట తెల్లనిపొక్కులుగలిగి తాపము, క్లేశము, చుట్టు ఎఱుపు రక్తము స్రవించుట కల్గును. కురువేరు చందనము, వట్టివేళ్ళు, పద్మకము, విరిగి, తెల్లమద్దిచెక్కలు, అడవిమామిడిచెక్క అగదముచేసి నీయవలెను.

శ్లో. పిచ్ఛిలంకసనాదంశాద్రుధిరంశీతలంస్రవేత్
కాసశ్వాసౌచతత్రోక్తంరక్తలూతాచికిత్సితం
పురీషగంధికల్పాసృక్కృష్ణాయాదంశఏవతు
జ్వరమూర్ఛావమీదాహకాసశ్వాససమన్వితః
తత్త్రైలావక్రసర్పాక్షీగంధనాకులిచందనైః
మహాసుగంధిసహితైఃప్రత్యాఖ్యాయాగదఃస్మృతః
దంశేదాహోగ్నిపరాయాఃస్రావోత్యర్థంజ్వరస్తథా
చోషకండూరోమహర్షోదాహశ్చస్ఫోటజన్మచ
కృష్ణాప్రశమనంచాత్రప్రత్యాఖ్యాయప్రయోజయేత్
సారిలోసీరయష్ట్యాంహ్వాచందనోత్పలపద్మకం
సర్వాసామేవయుంజీతవిశేషాత్కత్వచం
భిషక్సర్వప్రకారేషుతథాచక్షీరపిప్పలం
కృచ్ఛ్రసాధ్యవిషాష్టౌప్రోక్తాద్వేచయదృచ్ఛయా

తా. కసనయను లూతవిషమువలన కరచినస్థలమునందుండి జిగురుగల నల్లనిరక్తము కారుట, దగ్గు, ఒగర్పు, కల్గును. రక్తయను లూతచికిత్స చేయవలెను. కృష్ణకరచిన జ్వరము మూర్ఛ వాంతి దాహము కాస శ్వాస కరచినచోటు పురీషపువాసనకల్గి కొద్దిరక్తము

వచ్చుచుండును. పలకలు గ్రంథితగరము సర్పాక్షీ రాస్న చందనము సహాదేవి అను నీలగడము నియ్యవలెను అగ్నివర్ణమును వానివిషముచే కాటునందు నూడుటయు మిక్కిలి స్రావము జ్వరము దప్పి మరద గగుర్పాటు తాపము బొబ్బలుజనించును. దీనియందు కృష్ణ విషచికిత్సను చేయవలెను. మరియు సుగంధి వట్టివేళ్ళు యష్టిమధుకము చందనము నల్లకలువదుంప పద్మకము అదగముజేసి యివ్వవలెను. అన్నిలూతల విషములందును విరిగిచెట్టుపట్ట రావిచెట్టు, అన్నివిధములుపయోగింప నగును. కష్టసాధ్య విషములగు 8 దిన్నిమరిరెంటి యొక్కయు విషలక్షణముల చికిత్సలను వివరించితిని.

129 అసాధ్యలూత విషములక్షణములు

శ్లో. అవార్యవిషవీర్యాణాంలక్షణానినిబోధమే
ఘ్రాతః సౌవర్ణికాదంశః సఫేనోమత్స్యగంధకః
శ్వాసకాసౌజ్వరస్తృష్ణామూర్ఛాచాత్రసుదారుణా
ఆదం శేలాజవర్ణ్యాయాధ్యామంపూతిస్రవేదసృక్
దాహోమూర్ఛాతిసారశ్చశిరోదుఃఖంచజాయతే
ఘోరదంశస్తుజాలిన్యా రాజిమానవదీర్యతే
స్తంభః శ్వాసస్తమోవృద్ధిస్తాలుశోషశ్చజాయతే
ఏణీపద్యాస్తథాదంశోభవేత్ కృష్ణతిలాకృతిః
తృష్ణామూర్ఛాజ్వరఛర్ది కాసశ్వాససమన్వితః
దంశః కాకండకాదష్టే పాండురక్తోఽతివేదనః
విదీర్యతేచ బహుధా దాహామూర్ఛాజ్వరాన్వితాః
అసాధ్యానాంభిషక్ప్రాజ్ఞః ప్రయుంజీతచికిత్సితం
దోషప్రాచ్ఛాయవిశేషేణచ్ఛేదకర్మవివర్జితం
సాధ్యాభిరాజిర్గ్లాతాభిర్దష్టమాత్రస్యదేహినః
[illegible] తేనామతిమానమ్యగాదంశముద్ధరేత్

జంబోష్ఠేనాగ్నితప్తేన దేహేదాశరవారణాన్
అమర్మణివిధానజ్ఞోనదైతస్త్యజ్వరాదిభిః
దశంశోత్కృత్తనంకార్యాదల్పత్వేయముకస్యచ
మధుసైంధవసంయుక్తైరగదైర్లేపనోత్తమం
ప్రియంగురజనీకుష్ఠసమంగామధుకైస్తథా
సారివామధుకంద్రాక్షాపయస్యాక్షీరమోరటం
విదారీగోక్షురక్షౌద్రమధుకంపాయయేత వా
క్షీరిణాంత్వక్కషాయేణసుశీతేనచసేచయే
ఉపద్రవాన్యథాదోష విషఘ్నైశ్చప్రసాదయేత్
నస్యాంజనాభ్యంజనపానధూమంతథావపీడంకవలగ్రహాశ్చ,
సంశోధనంచోభయతః ప్రయుజ్యాద్రక్తంహరేచ్చాపిజలాయు
కాభిః

తా. అసాధ్యవిషలూతల విషలక్షణముల వివరింతును. సౌప
ర్ణికే కరచినచోటునఉబ్బి కాలినఇటుకవంటిరంగుగల్గి నుఱుగుగల్గి
చేపవాసనకల్గియుండును. దీనియందు పెద్దశ్వాస, దగ్గు, జ్వరము, దప్పిక
మూర్ఛయు కల్గును. లాజవర్ణయొక్క దంశమందు రక్తము చిక్కనై
దుర్వాసనగలరక్తముస్రవించును. తాపము, మూర్ఛ, అతిసారము
శిరోరోగముగల్గును. జాలినికరచినచోట చారలుగల్గివిశేషముగపగు
లును. అవయవములు బిగిసిపోవుట, శ్వాస, కండ్లుచీకట్లుక్రమ్ముట
దవడలూడుటకల్గును, ఏణీపదమనులూతకరచినచోటనల్లనువ్వులఆకృ
తికల్గి దాహము, మూర్ఛ, జ్వరము, వాంతి, దగ్గు, వగర్పుకలిగియుం
డును. కాకండకమను లూతకరచినచోట తెలుపుఎఱుపురంగుకల్గివిస్తా
రమగుబాధతో బద్ధలై తాపము, మూర్ఛ, జ్వరము కల్గియుండును.
అసాధ్యలూతల విషమందు బుద్ధిమంతుడగువైద్యుడు దోషప్రకోపము
నుగుర్తించి ఛేదనవివర్జితముగ చికిత్స చేయవలెను. అసాధ్యముగు

లూతలుకరువగ నేకరచినచోట చర్మము పైకిలాగిపట్టి వృద్ధిపత్రముచే కోయవలెను. జాంబవాష్టమను శలాక నెర్రగ కాల్చి విషదూషితస్థానమందు కాల్చవలెను. విధాన వేత్తయగు వైద్యుడు మర్మప్రదేశమందు గాకుండ జ్వరాదులు లేకుండజూచి శ్వేదహానములు చేయవలెను. కొద్ది వాపుతోనున్నచో కాటువాపు మొదటికిక త్రిరించవలెను సైంధవలవణము తేనెకలిపిఅగదము పూయవలెను. ప్రేంఖణము, పసుపు, చంగల్వ కోష్టం, మంజిష్ఠ, యష్టిమధుకములచేనైన పూయనగును. సుగంధి, యష్టిమధుకము, ద్రాక్ష, సర్పాక్షి, చేగోణిద, నేలగుమ్మడి, పల్లేరు, తేనెతో ద్రాగించవలెను. బాగుగాచల్లారినక్షీరవృక్షములకషాయములచే తడుపుచుండవలెను. వీనివిషమందుకలుగు ఉపద్రవములవిషద్రవ్య సహితముగ చికిత్సలనందవలెను. నస్యము అంజనము, అవపీడము, అభ్యంగనము, పానము, ధూమము. కవలగ్రహము, ఉభయమూరసంశోభనము, జలగలమూలమున రక్తమోక్షణమును చేయవలెను.

130 కీటకాదివ్రణ చికిత్సలు

శ్లో. కీటద్రష్టవ్రణాన్సర్వాన్ పహిదష్టవ్రణానిచ
ఆదంశపాకంయత్నే నచికిత్సేత్సర్పాష్టవల్
వినివృత్తేతతఃశోఫేకర్ణికాపాతసంహితం
నినబవత్రత్రివృద్ధంతీకుసుంభంరజనీమధు
గుగ్గులంసైంధవంకిణ్వంవర్చంపోగావతస్యచ

తా. లూతాదికీటకములచే బాధనందినట్టి పాములుమొదలగు వానిచే కరువబడినట్టి వ్రణములను విషము వాపుతగ్గుదలనందువరకును విషహారచికిత్సలను చేయవలెను. వాపుతీసినతరువాత విషముచే కర్ణికాకృతిగ బయలువెడలిన మాంసకండము పడునట్లుచేయుటమంచిది. వేపాకు తెగడ దంతి కుసుంభముపసపు తేనె గుగ్గిలము సైంధవలవణము [illegible] పావురపుమలమునూరికట్టుకట్టినచో కర్ణికయూడిపడును.

శ్లో॥ విషవృద్ధికరంచాన్నం హిత్వాసంభోజనంహితం
విషేభ్యఃఖలుసర్వేభ్యః కర్ణికామయజాంస్థిరాం
ప్రచ్ఛయిత్వామధుయుక్తై శ్శోధనైరుపాచరేత్
సప్తసప్తస్యకీటానాం శతస్యైకాధికాశః
దష్టలక్షణమాఖ్యాతం చికిత్సాచాప్యనంతరం
సవింశమధ్యాయ శతమేతను క్రమభాగశః
ఇహోద్దిష్టా నిర్దిష్టస్స్యాత్ ... త్తరే
సనాతనత్వాద్వేదానా ... త్త్వైనచ
తథాదృష్టఫలత్వాచ్ఛ హి ... దేహినాం
వాక్యసమూహార్థవిస్తారాత్ పూజితత్వాచ్ఛ దేహిభిః
చికిత్సతాత్పుణ్యాత ... మునః
ఋషేరింద్రప్రభావ ... ష్యస్గురోః
ధారయిత్వాతులమ ... మనస్మృతం
ఉక్తాహారసమాచారం ఇహాప్రేత్యచమోదతే

తా॥ విషరోగి విషవృద్ధికరములగు భోజనములు మున్నగు పదార్థములను, పగటినిద్రాది విహారములను విడచి నేతి హితపదార్థసేవనముసేయవలెను. ఏవిషమువలనైనను బాధలేని స్థానమగు కర్ణిక కల్గెనా దానిని వ్రణచికిత్సాధ్యాయమున చెప్పినట్లు శోధనద్రవ్యములచే తేనెతో పూతవిడవలెను ఇట్లు 16 విధములగు కీటక దష్టలక్షణములు చికిత్సలు వివరింపబడెను. మరికొన్ని ... ఉత్తరతంత్రమందు గలవు. వేదములు సనాతనములు, నాశ హితములు, ప్రాణులకు హితంబైనవి. వాక్యసమూహ ప్రయోజనము అఖండమైన దగుటచే ఎల్లరచే నాదరింపఁబడుచున్నవి. గనుక ... ఆయుర్వేదమందు చెప్పబడిన చికిత్సలు బాగుచేయుటకైతె ... కార్య మింకొకటి గానరాదు. వైద్యవిద్యాగురువగు అమృతసంభవుండును, ఇంద్రతుల్యు

ప్రతి[illegible] మహాత్ముడగు ధన్వంతరియొక్క సుశబ్దము
[illegible] లావశ్యములు. గనుక దానిని
[illegible] ఆహారవిహారాదికంబుల సేవించు
వారల కిహపరలోకము లందలి సౌఖ్యములం బొంద గలుగుదురని
భావము.

131 విష ప్రతివిషములు

సీ. ఊడుగగన్నేర్లకొగిరకక్కాయలు పత్తిగడ్డకుసొంటిపొందు మీరు
జీడిగింజ దలంప జెలగిమోదుగపువ్వు ధరజెముడుపాలకుతంగేడాకు
ముషిణికి నేరేడు మొగలిచెక్కయుపొందుగద్వారమునకునుగలగ
రాకు నేరేడుపండ్లకు నెరదుగ్గూవకు నరికప్పుడా నుచితమగును
తేనెకాజ్యమునకు ధీరతనుదకంబు జిక్కుడమ్మలముల జింతపండు
తాకినజీడికి దగదూలగోవిల యుమ్మెత్త వెఱ్ఱిదానుడుగు విధము.

తామరచూర్ణంబు తేగబల్లిపావిలి పవగనాత్కుణమున బచ్చి
కడుగు, తింత్రిణీఫలముల దిలకింప బసపును, బెరుగు వేనీళ్ళుబెట్టనేలు
మాకాండి జీడికిమహీసారికడపాకుస్థిరము నున్నమునకుదిప్పతీగ, తెలగ
పిండికి నూనె తేట మటుకులకు సైంధవలవణంబు పరసముగను, శొంఠి
పిప్పళ్ళకు సారెది మిర్యాలకు గూలాటి కడుగును గ్రోలగుణము కడగి
యనుమాలకెల్ల గంధకంబు సిద్ధంబు దూలింప తెగడకు తుమ్మచెక్క
పెసలు బెల్లమునకు బస వల్లగుమ్మడి యురుగని కూటికి నావయుంగ్రు
నూనె కొండుక కొప్పుగాన గేతకిరసం బడవిబీరకు ముస్తలమరియుండు
వత్సనాభులకెల్ల వరుసతో చాచిర్రి వెసజేదరాశికి విరిగి నార కందకు
తమలపాకందమై విలసిల్లు బసవపంటికి శొంఠిబాగుగాను గనకబీజము
లకు గడునిమ్మరసమును జీలకఱ్ఱ నిండుండు చెన్నుమీర, గడునిమ్మ
పండ్లకు ఖర్జూరఫలములు పొసగ సున్నమునకు బసపుశుద్ధినారికేళము
నకు నలపరి బియ్యంబు మొనసి నువ్వులకెల్ల మొగలిరసము, జిల్లేడు
పాలకు జె [illegible] పాషాణములకెల్ల బ్రతిగింజ నల్లమందుకు సొంఠి

ల్లంబు సిద్ధంబు బలురక్కసకి నెల్లనులి గజ్జాకు నేతికి బలిచల్ల కేస్తు తో
ంధిల్లు జల్లకువాడు జిల్లగి జలసుసు సుగ్గవిషము బుల నలవినకిను
లగుచును సర్పిషంబుల జెప్పిరిట్లు సిద్ధసారంబులందు దాజెలపవైన
వైద్యసారంబులందున వడుస దెలిసి.

తా. ఊడుగకు, గన్నేరునకు కరక్కాయలు, పత్తిగడ్డకు లసగా
నాభికి, శొంఠియు, జీడిగింజలకు మోదుగపువ్వును, జెముడుపాలకు
తంగేడిచిగుళ్ళును, ముషిణివిషమునకు నేరేడుచెక్క రసముగాని మొగలి
రసముగాని సేవించవలెను. రసకర్పూరమునకు గుంటగలగరాకు నేరేడు
పండ్లకు పెరుగులకు ఆవకు యుసిరిక పప్పును, తేనెకు, నేతికి వేసెళ్ళను
తాంబూలము డెక్కపెట్టిన చింతపండును, జీడిపుండుకు దూలగుం
డాకును, యుమ్మెత్తకు, తామరదూర్ణము బుల్లపావిలాకు అప్పాకు
డిగిన కడుగునుగాని త్రాగిన నివర్తించును. చింతకాయలకు
పండువకు పసుపును పెరుగునకు వెచ్చనినీటిని మామిడిజీడికి మహి
షి కడపాకును సున్నమునకు తిప్పతీగకు తెలకపిండికి నవాసరు
టుకులకు సైంధవలవణమును. శొంఠి, పిప్పళ్ళు మిర్యాలకు ప్రతికను
ను అనుములకు మంచిగంధమును తెగకుల లవణ్ణము గుగ్గిలము
సలకు బెల్లమునకు, చల్లగుమ్మడియు ఉజ్జీర్ణమునకు ఇంకాలవ
ండియు నూనెకుళంగునకు కేశకీలసంబుపు, అడవిచీమకు తేనెంగము స్తలు
నాభివిషములకు చిర్రికూర చేదరాసికి పిరగిసారయు కందకు తిసుల
కులు. పనసపండ్లకు శొంఠియు నేపాళగింజలకు నిమ్మకాయరసమును
కర్రయు నిమ్మపండ్లకు ఖర్జూరఫలంబులును సున్నమునకు పసుపును
బ్బరికాయకు వరిబియ్యమును నువ్వులకు మొగలిరసము ను జొన్నెకు
లకు చెంచలికూర నీలిమాకుపాషాణముల కన్నింటికిని ప్రత్తిగింజల
ప్పును నల్లమందునకు శొంఠియు అల్లము రక్కసకు నుపిమిడాకును
కి పుల్లనిచల్లయు చల్లకు చిల్లగింజగంధమును అనిఇట్లు సిద్ధసారంబు

లను గ్రంధములందు శాస్త్రవేత్తలిట్టివిషములు విరుగునట్లు ప్రతిక్రియ
లను వచించిరి.

132 మరియు- [illegible] — జామిపూకుపసరు- నల్లమందునకు-
సూనెకు జొన్నకమగుడు [illegible] కలకు బెల్లము శొంఠి ఉమ్మెత్తలకు
పైడిప్రత్తిపూలు [illegible] మూరిగాని ఉప్పునీళ్ళలో వేసి తాగినను
ముంతమామిడికి చింతపండు [illegible] యును చినీకునుఅరటిపండ్లు సపంచ
దారను నేయియు సేవించ [illegible] జామిపండ్లకుజీ [illegible] ముఅరబ కాయకు
ఆవాలు పెరుగునకు [illegible] ఆవాలు వరిగెలకు గోం
గూర వరిబియ్యముకకు వా [illegible] లుఅ [illegible] కులకు తేటచల్ల వెన్నకు
వేపచెక్కరసము నేరేడుపండ్లకు పాలు చెక్కెర వావిలికి బియ్యపు
కడుగు ఉల్లికి నల్లికూర వ [illegible] మునకు రోమకక్షారము తామ్రమునకు
పొగాకు రచితమునకు పెట్లుప్పు సీతాఫలమునకు మంచినీరు సేవించిన
ఆయాపదార్థముల విషములు విరిగిపోయి దోషముహరించి సుఖమి
చ్చునని తెలియవలెను. నల్లమందుకు వెలిగారము మైలతుత్తమునను
ముగా నేతితో సేవించిన వమనంబై నల్లమందు వికారము తగ్గిపోవును.

శాస్త్రరీతులుశోధించి సదయులార !
మంచియోగంబులని యెంచి మాన్యులారా !
వ్రాయుగా నాదరింపుడు భవ్యులారా !
మహితగుణులార ! వైద్యాభిమానులార !

సంపూర్ణము



శ్రీ కొండపల్లి ముద్రాశాల, రాజమండ్రి.

శ్రీ మహాభారతము - వచనము

18 పర్వములు - 16 సంపుటములు

మంత్రి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి ప్రణీతము

ఆదిపర్వము		4	0	0
సభాపర్వము		1	0	0
అరణ్యపర్వము	1 వ భాగము	3	0	0
డిటో	2 వ భాగము	3	0	0
విరాటపర్వము		2	8	0
ఉద్యోగపర్వము		3	0	0
భీష్మపర్వము		3	0	0
ద్రోణపర్వము		3	0	0
కర్ణపర్వము		2	0	0
శల్యపర్వము		1	8	0
సౌప్తికపర్వము		0	12	0
స్త్రీపర్వము		0	8	0
శాంతిపర్వము		4	8	0
అనుశాసనికపర్వము		3	0	0
అశ్వమేధపర్వము		1	8	0
ఆశ్రమవాస, మౌసల, మహాప్రస్థానిక, స్వర్గారోహణ పర్వములు		1	4	0

పూర్తి సెట్టు 16 వాల్యూములు 37—8—0

[illegible] ల యు వా రు :—

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో, రాజమండ్రి

చరిత్రలు కథలు

	రూ	అ		రూ	అ
శ్రీనాథకవి చరిత్ర	0	12	సౌభ్రాత్రరాఘవము	0	8
వేములవాడ భీమకవి	0	12	విక్రమరాఘవము	0	8
తెనాలి రామకృష్ణ	0	12	ఆంధ్రుల కథలు	0	12
బమ్మెర పోతరాజు	0	12	ఆంధ్రదేశపు కథలు	0	10
శ్రీకృష్ణదేవరాయలు	0	12	కోటమర్తి కథలు	1	8
నారదుని కథలు	1	0	పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్ర	1	0
సహస్రశిరచ్ఛేద అపూర్వ			పద్మనాభుని యుద్ధము	0	12
చింతామణి	3	8	ప్రాచీనాంధ్ర నౌకాజీవనము	1	8
నలమహారాజుకథ వచనం	0	12	ప్రాచీనాంధ్ర విద్యాపీఠము	1	0
పంచపాండవుల అజ్ఞాతవాసం			శ్రీకృష్ణుడు	0	4
పెద్దది బైండు	1	8	మోడరన్ విద్యాప్రహసనము	0	2
శ్రీరామవనవాసము	1	0	పురూరవచక్రవర్తి కథలు	0	12
పరమానందశిష్యుల కథలు	0	6	మహాభక్తవిజయం అను 80 భక్తుల		
భోజకాళిదాసు కథలు	0	12	కథలు	1	0
భట్టివిక్రమార్కుని కథలు			అరేబియన్ నైట్సు కథలు		
బైండు పెద్దది	3	8	కంప్లీటు స్టోరీస్	1	8
డిటో 200 పేజీలుగలది	1	0	శుకసప్తతి కథలు	0	12
డిటో 100 పేజీలుగలది	0	12	కాశీరామేశ్వర మజిలీకథలు	1	0
స్త్రీలవ్రతకథలు 1, 2, 3 భా॥	1	0	గులేబకావళి కథలు	1	0
రైతుఋణచట్టము	0	2	షట్చక్రవర్తుల ఇంద్రజాలపు		
పాండవవనవాసము	1	0	కథలు	0	12
కాశీక్షేత్రమహాత్మ్యము	0	12	భేతాళపంచవింశతి కథలు	0	12
మహాపతివ్రతల కథలు	0	12	అల్లూరి సీతారామరాజు చరిత్ర	0	6
మదనకామరాజు కథలు	1	0	పన్నెండురాజుల కథలు	1	0
హరిశ్చంద్ర వచనం	0	12	పదహారురాజుల కథలు	1	0
మైరావణ చరిత్ర 200 పేజీలు	1	0	పోతులూరి వీరబ్రహ్మంగారి		
ప్రవృద్ధపాండవం	0	8	జీవితం	1	8
అభయరాఘవము	0	8	రెడ్డిరాజులు	0	8